

**Titkos jelentések
1956. okt. 23.–nov. 4.**

KIADJA A HÍRLAPKIADÓ VÁLLALAT

Felelős kiadó: Vágner Ferenc vezérigazgató

Műszaki vezető: Burján Norbert

Fedélterv: Görög Júlia

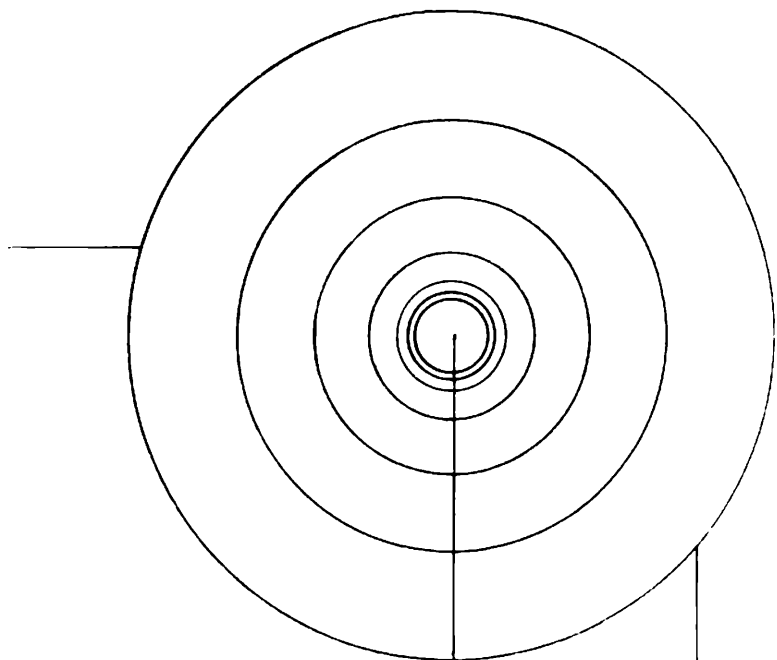
Szedte a Press-Art Kft

Nyomta a Szikra Lapnyomda

Felelős vezető: Csöndes Zoltán vezérigazgató

Az utolsó kézirat leadása: 1989. május

ISBN 963 7328 106

TITKOS JELENTÉSEK

1956 okt.23.–nov.4.

A dokumentumokat válogatta:

Geréb Sándor

Fordította:

Zala Tamás

Olvasószerkesztő:

Koncz István

Sorozatszerkesztő:

Várnai Ferenc

Az olvasóhoz

Különleges politikai csemegét kap kézhez az olvasó: beletekinthet a budapesti brit és amerikai követségeknek az 1956. október 23-a és november 4-e között napról napra, s szinte óráról órára külügyminisztériumaiknak küldött bizalmas jelentéseibe. Ezek a táviratok, rádióüzenetek kiegészülnek a moszkvai, belgrádi és bécsi angol, amerikai nagykövetségeknek ez időpontban a magyar eseményekről adott tájékoztatásával, nem utolsósorban a nyugati diplomatáknak a legfelsőbb szovjet politikai és katonai vezetőkkel folytatott akkori beszélgetéseiről szóló jelentéseivel.

Az 1956-os tragédiáról a nemzet nagy többsége 33 év elteltével sem nyert még indulatoktól letisztult, történelmi távlatú értékelést. Márpedig a társadalmi megújulás elengedhetetlen feltétele a történelmi múlt tisztázása, ami csupán a tényeknek és a dokumentumoknak az eddiginél sokkal szélesebb körű feltárásával és közzétételével érhető el. E kötet is ezt a célt kívánja szolgálni.

Az itt közre adott mintegy 120, Washingtonban illetve Londonban a kutatók számára felszabadított és hazánkban zömében először közzétett diplomáciai távirat kötetbe foglalása lehetővé teszi, hogy az érdeklődők — a nyugati diplomaták sajátos látásmódjának a megismerésével is — pontosabb képet nyerjenek a történetekről és maguk jussanak önálló következtetésekre. Más szemtanúk visszaemlékezéseihez képest ennek azt eddig kevésbé ismert forrásnak az az előnye, hogy az eseményeket — szinte történetük időpontjában — olyan „profik” szakemberek rögzítik, akikkel szemben a tények elfogulatlan, pontos és gyors közlése a fő szakmai követelmény.

Az Egyesült Államok és Nagy-Britannia budapesti, moszkvai, belgrádi és bécsi diplomatáinak jelentéseiből az is jól látható: a jelentést adók tudatában vannak annak, hogy információik a legfelsőbb politikai vezetők elé kerülnek, s azok jelentős mértékben éppen az ő jelentéseikre alapozva hozzák meg döntéseiket. A washingtoni és londoni külügyminisztériumok dokumentumaiból pedig érzékelhetők azok a törekvések is, amelyek a nyugati nagyhatalmakat akkoriban vezették.

A kötetben a dokumentumokat általában teljes terjedelmükben ismertetjük, csupán néhány adminisztratív és technikai részt (pl. a címzettek felsorolása) hagyotunk el.

1956. október 23. előtt

„Írók zendülése”

A budapesti brit követség jelentése. A címzett: Külügyminisztérium, Északi Osztály, London, SWL. — Dátum: 1956. május 11. — Az irat jelzése: „Bizalmas”, szám: 1011 S és NH/1671/3.)

Tisztelt Osztály!

Hivatkozással a 1011/S számú, április 20-án kelt levelünkre, amelyben az Írószövetség mostani forrongásáról van szó, most újabb információkhoz jutottunk azzal az üléssel kapcsolatban, amelyre április 27-én került sor.

2. A párt, miként korábban, úgy most is kimutatta érdeklődését a történendők iránt, mégpedig azzal, hogy elküldte az ülés elnökségébe Szalai Bélát, Horváth Mártont és Andics Erzsébetet. A szövetség új titkárának megválasztása volt az ülés napirendje. Az eredeti lázadás óta Tamás Aladár töltötte be a titkári tisztséget, akit a párt ültetett ebbe a székbe (lásd. Miss Galbraith 1011. számú, január 20-án kelt levelét). Tamás Rákosi pártfogoltja és az állami kiadónak, a Szikrának a vezetője, jó pártember hírében áll, aki a felsőbbség támogatója, és amióta kinevezték, folyt az agitáció a szövetségen belül, hogy távolítsák el posztjáról. Végül a párt április elején engedett, és beleegyezett abba, hogy tartsanak választást. Állítottak egy hivatalos jelöltet, bizonyos Csabait, akiről azt mondják, hogy AVH-tiszt Egerből, és mint író teljességgel ismeretlen (azt is híresztelik, hogy még csak nem is tagja a szövetségnek, de ezt nem tudjuk ellenőrizni). Ezt a jelöltet javasolták a gyűlésen, de hosszú beszédben ellene szólalt fel Devecseri Gábor ezredes, a katonai főiskola tanára (görög, latin és angol költőket ültetett át magyar nyelvre, és tekintélyes író: április 13-án említést tett róla a Times Literary Supplement, ami láthatóan nagy öröme szolgált). Követelte, hogy tartsák tiszteletben a szövetség alapszabályát és azt, hogy a gyűlés résztvevőinek engedessék meg jelöltet javasolni. Az elnökség egyik tagja (úgy gondoljuk, Miss Andics volt az), azzal a vérszegény érveléssel hozakodott elő, hogy nincs megfelelő jelölt, de Devecseri rögtön Képes Gézá-t javasolta, akit csaknem egyhangúlag meg is választottak. Képes egy falusi kovács fia, költő és műfordító. 1947-ben válogatott műfordítás-kötetet adott ki angol költők műveiből, A sziget

A diplomáciai iratok csak a 2. és további pontokat tüntetik fel. A nem jelölt 1. sorszám mindenütt az első táviratoldal vagy levéloldal elejére értendő. — A dokumentumok élén olvasható zárójeles, dőlt betűs részekben a szerkesztő folyó szöveg formájában foglalja össze azokat a jelzéseket, amelyek az eredeti irattári anyagokon sajátos külalaki elrendezésben szerepelnek.

A kulturális élet 59 jelentős személyisége 1955. október 18-án az MDP Központi Vezetőségéhez írt levelében tiltakozott az irányításban ismételt elszaporodó adminisztratív intézkedések ellen. A levél Memorandum néven vált ismertté, és később az akciót „írólázádnak” minősítették.

ének címmel. A sztálini korszakban évekig nem lehetett semmit hallani róla, 1953-ban ő lett a Magvető Kiadó vezetője. Megválasztását a szövetség tagjai nagy győzelemnek tekintik a párttal szemben, annak ellenére, hogy a szélsőséges jobboldali szárny szemében Devecseri is, Képes is pártember.

3. Biztató, hogy a rendszer ismert támaszai kiállnak a párt ellenében, és ez a tendencia figyelhető meg az utóbbi hetekben jónéhány cikk esetében, kivált, amelyeket az Irodalmi Újság közölt. Április 7-én jelent meg Tardos Tibor cikke, amelyben meglehetősen élénk színekkel ecsetelte, hogyan szoktatta hozzá magát a párt szellemi kényszerzubonyához: „Amikor párttag lettem, gyötrelmesen és megszágyenülten tanultam meg, mi a fegyelem... Lassan leszoktam a gondolkozásról... Azt mondtam magamnak, ne izgasd magad! Mások úgyis gondolkoznak helyetted. Elszoktam az igazi újságoktól és igazi rádiótól..., és megelégedtem holmi lerágott csontokkal.” Ugyanennek az újságnak az április 28-i számában Molnár Géza gúnyolódott a magyar írókon, hogy nem ismerik a külföldi irodalmat — a szovjetunióbelit leszámítva —, és azért szállt síkra, hogy fordítsanak le többet magyarra a kortárs nyugati irodalomból. Az Új Hang márciusi-áprilisi számában Illyés Gyula figyelemre méltó költeményben szólt a Sztálin-kultusz elmúlásáról (mellékeljük a nyersfordítást). Valószínűleg a leginkább figyelemre méltó cikk az Irodalmi Újság április 21-i számában jelent meg Gyárfás Miklós tollából. Címe: Irodalmi dogmatizmus; és félreérthetetlen fogalmazásban követeli, hogy szabaduljon ki az irodalom a párt irányítása és ellenőrzése alól. Határozott védőbeszédet mond az önálló gondolkodás és az emberiség mellett, és elítéli a zsdanovi realizmus-felfogást. Szövegét lefordítva szintén mellékeljük.

4. Világosnak tűnik: a hatóságok rákényszerültek, hogy a szövetség tagjainak növekvő szabadságot engedjenek meg, nem csupán szervezeti kérdésekben, de abban a tekintetben is, hogy mit jelentessenek meg, ámbár a kinyomtatott anyagok még mindig nem szókimondóbbak a cseh írókénál, kiknek beszédeit a 65. számú május 2-i prágai jelentés ismerteti. Érdemes itt is megjegyezni, hogy az eredeti zendülés egyetlen vezére sem részesült súlyosabb büntetésben, noha annak idején hivatalos közleményben jelentették be, hogy megbüntették őket. Zelk és Déry továbbra is megkapja fizetését, ámbár írásait nem közlik; Benjámin és Aczél versei pedig mostanában jelentek meg. Az utóbbinak Az élet hidja című filmjét az év első felében egy hónapon át játszották Budapesten.

5. A nyugtalanság nem korlátozódik az írókra, hanem úgy tűnik, hogy széles körben terjed a művészvilágban is. A Kulturális Kapcsolatok Intézete kis kiállítást rendezett a brit kereskedelmi és ipari alkalmazott művészetek alkotásaiból, s az ezzel kapcsolatos fogadáson egész sor szókimondó megjegyzést tettek a követnek arról, hogy micsoda ostobaság akadályozni a magyar művészek és külföldi kollégáik kapcsolatait. — Őszinte híve: *(Olvashatatlan aláírás)* Követség

Mellékelve az Új Hang április 10-én megjelent március-áprilisi számából Illyés Gyula Napraforgók című versének nyersfordítása. A szöveg előtt a következő megjegyzés olvasható:

A vers különleges érdeklődést keltett Budapesten, mert általánosságban emlékeznek rá az emberek, hogy 1949-ben a Sztálin-kiállításon a Nemzeti Múzeumban a bejárat fölött a következő feliratot lehetett olvasni: „Sztálin a nap, Sztálin a melegség, Sztálin az erő.”

(A budapesti brit követség jelentése a Külügyminisztérium Északi Osztályának. Dátum: 1956. március 16. Az irat jelzése: Bizalmas. Száma: 1011 és NH 1671/2.)

Tisztelt Osztály!

Megbízható forrásból úgy értesültünk, hogy Széll Jenőt, a Népművészeti Intézet igazgatóját kiebrudalták, mert részt vett az írók zendülésében.

2. Értesüléseink szerint Széll azt mondta Rákosinak, akihez állítólag eléggé közel áll, hogy nem ért egyet a pártnak a zendüléssel kapcsolatos politikájával és hogy nem hajlandó visszavonni aláírását arról a beadványról, amelyet írók társaságában is aláírt.

3. Úgy tudjuk, megkérdezték tőle, nem változtatott-e álláspontján, s amikor azt felelte, hogy nem, két heti fizetést adtak neki és közölték vele, ne számítsa arra, hogy a párt új beosztásba helyezi.

4. Széll közeli barátja volt Rajknak, és híresztelések szerint csak az mentette meg attól, hogy a Rajk-perbe belekeverjék, hogy 1948–49-ben Bukarestbe neveztek ki követnek. Említett pozíciójába akkor neveztek ki, amikor 1950-ben Bukarestből visszatért.

5. E levél másolatát elküldjük a Kiértékelő (szó szerint: Tájékoztatáskutató) Osztálynak, illetve bécsi tisztviselőjének azzal, hogy használja föl legjobb belátása szerint. — *(Aláírás).*

(Megjegyzések a dokumentumon:)

Közlj, hogy Széll Jenőt, a Népművészeti Intézet igazgatóját kitették állásából, mert belekeveredett az írók zendülésébe.

Azt hiszem, használható. — *(Aláírás.)*

A Reuter jelentette Bécsből, használni fogjuk és gondolom, a BBC szintén. — *(Aláírás.)*

„Bármí megtörténhet”

(A budapesti brit követség jelentése. A címzett: E. F. Giwen, Esq., Külügyminisztérium, Északi Osztály, S. W. 1. — Dátum: 1956. június 22. — Az irat jelzése: Titkos. Száma: 1011 és NH 10110/31.)

Kedves Jock!

Miként június 15-én kelt 1011. számú levelem elején jeleztem, Szuszlov június 7-től június 14-ig Magyarországon tartózkodott. A napilapok elbagatellizálták az eseményt, azt állítván, hogy csupán nyaralni jött felesége társaságában, s mindössze azt jelentették, hogy találkozott Rákosival, Hegedűssel és Dobival. De senki sem

hiszi el, hogy csupán ennyi történt volna. Manapság úgy hírlík, hogy a kisebb csatlósok Szuszlov közvetlen felelősségi körébe tartoznak, s csak akkor látogat el közülük valamelyikbe, ha ennek különleges a fontossága.

2. Amennyire ki tudtuk deríteni, Szuszlov ideje nagy részét Rákosi társaságában töltötte, de Rákosi ellenlábasaival is tárgyalt. Két jól tájékozott forrásból arról értesültünk, hogy Szuszlov felhívta Nagyot és gratulált neki 60. születésnapja alkalmából. Egy harmadik, szintén megbízhatónak vélt forrás szerint Szuszlovnak ezen kívül volt még egy magánbeszélgetése is Naggyal, ez három órát tartott, továbbá ötórás beszélgetést folytatott Kádárral. A jugoszláv követ szerint Kádár erősen esélyes arra, hogy hamarosan bekerüljön a Politikai Bizottságba.

3. Az objektív vélemények megegyeznek abban, amivel magam is egyetértek, hogy Szuszlov ténymegállapító célzattal látogatott ide, és mindaddig nem várhatók változások, amíg nem számolt be Moszkvában és ott nem kap instrukciókat. Közben se szeri, se száma a találgatásoknak, hogy azután lesznek-e radikális változások akár a politikában, akár személyi vonatkozásban. Az én tippem az, hogy ilyen változások valószínűtlenek, viszont a tárgyilagosság okából meg kell jegyeznem, van olyan vélemény, mely odáig megy, hogy Nagy Imre, esetleg Kádárral és Révaival szövetségben, ismét előtérbe kerülhet. Azt hiszem, minden lehetséges de — hacsak Tito fel nem borította Moszkvában a számításomat — Rákosi valószínűleg egy ideig még marad a helyén, valamelyest megosztozik a hatalmon közvetlen környezetének egyes tagjaival, egyebekben kisebb-nagyobb tiszteletköröket téve a XX. kongresszuson kijelölt új politikai irányvonalnak.

Küldök egy-egy másolatot ebből Hayternak, Frank Robertsnek és Wallingernek. — Öszinte hived, Bunny. (LAC. Fry*)

(Megjegyzések a dokumentumon:)

Benyomásom szerint Rákosi helyzete megszilárdult az utóbbi hetekben, noha az országban mindenféle híresztelések hallhatók. Ha Szuszlov látogatásából nem jön ki semmi, nézetem szerint azt a következtetést kell levonnunk, hogy sikerült lecsendesíteni a vihart, bármilyen lett légyen is. — *(Olvashatatlan aláírás.)* VI. 24.

Mindenesetre erősödik az ellenkezés Rákosival szemben, ennek bizonyossága a Petőfi-kör június 27-i gyűlése. Elmozdítása váratlan lesz, de azt kell várnunk, hogy éppen most bármi megtörténhet. — *(Olvashatatlan aláírás.)* VII. 2.

Mesteri végkövetkeztetés. — *(Olvashatatlan szignó.)* VII. 4.

* Nagy-Britannia budapesti követe.

„Mintha megmámosodnának”

(A budapesti brit követség jelentése. A címzett: Miss G. G. Brown, Külügyminisztérium, Északi Osztály, S. W. 1. — Dátum: 1956. június 28. — Jelzése: Bizalmas. Száma: 1011 S és NH 10110/35)

Kedves Gill!

A magyar folyóiratok általunk készített két legutóbbi szemléje (a 22. és a 23. számú), amely a május közepétől június közepéig terjedő hónapot tekint át, jónéhány érdekes példát tartalmaz arra nézve, hogy egy új kritikai szellem jelentkezik, és a dogmatizmus milyen visszatetszést kelt. Egyes esetekben olyan ez, mintha az íróknak most először nyílna fel a szemük és ettől megmámosodnának. Ha netán az idő nem engedte volna, hogy végigböngéssz a két folyóiratszemlét, talán felhívhatom a figyelmedet néhány érdekes jellegzetességre:

(1) A két folyóiratszemlében szerepelnek olyanok nevei, akikről egy ideje alig lehetett hallani. Például: Tardos Tibor, aki kommunista, de bírálja a rendszert, és három év óta hallgatott. Aztán Fekete Sándor és Sípós Gyula, mindketten népiesek, Markos György és Pálóczy-Horváth, kommunisták, de Rajk hívei, kiknek műveit nem publikálták utóbbi halála óta. Egész sor további olyan író is van, akikről folyóiratszemlénk nem tesz említést, de most szintén felbukkantak. Megjelent egy cikk Kádártól, akit mostanság a párton belül a Rákossal szembeni ellenzék vezérének tekintenek, s aki elmondja, hogyan lett kommunista. Itt van azután Déry Tibor és Zelk Zoltán, mindkettőjüknek jeles szerepe volt a tavaly őszi írórendülésben. Szíre lépett még a kritikai beállítottságú szerzők harmadik csoportja, amelynek tagjai korábban Rákosi támogatói voltak, de most erőteljesen kritikusak. Közéjük tartozik Fehér Klára, Kónya Lajos és Kucka Péter.

(2) A hivatalos vonal ma az, hogy „a kritika egészséges, ámde a dolgokat a leninizmus mércéje alapján kell megítélni, ne bírálják a rendszert vagy a szocializmust, mint olyant, és ne mondjanak semmi olyat, ami árthat a pártnak”. Viszont tény, hogy a cikkekből rendszerint teljességgel hiányzik a dogma, és annak mércéje, hogy mi a jó és mi a rossz, gyakorta a mienkéhez hasonlítható. Amit kimondanak, az jórészt nem csupán a sztálinizmus kritikája, hanem a szocializmusé is, legalábbis közvetve vagy akaratlanul. S amikor feltárják a kommunista hivatalnokok önteltségét és a párt módszereit, amelyekkel véleményét másokra rákényszeríti, az minden bizonnyal nemcsak a párhivatalnokok tekintélyét rombolja, de magát a pártot is.

(3) A 22. számú folyóiratszemle 17. oldalán például Katona Katalin támadja a pedagóguskongresszus elnökét. Az egyik résztvevő kérdésére ugyanis azt válaszolta, hogy „a párt dolga, hogy gondolkodjék helyettünk”. Ezt a kijelentést Katona Katalin így kommentálja: „Azt hitte, ha kiiktatja az önálló, egyéni gondolkodást, azzal megoldja a problémát. Ebben azonban nem volt igaza”. A 23. számú folyóiratszemle 3. oldalán szó van a Társadalmi Szemle egyik cikkéről, amely megemlíti két ismert párttitkárt, akiknek az a hírük, hogy basáskodnak.

(4) Itt van azután Karinthy Ferenc leleplező cikke (a 22. számú folyóiratszemle 30. oldalán), amely elmondja, hogy a budapesti Gellért Szállóban a miniszterek és feleségeik ingyen használhatják a luxus fürdőszobákat, de az igazgató közölte, hogy ezt a közönségnek nem szabad megtudnia.

(5) A 22. számú folyóiratszemle 18—22. oldalán olvasható egy lebilincselő leírás arról, milyen az élet az egyik nagy magyar faluban (érdemes elolvasni az egészet). Egész sor példát hoz fel, milyen hátrányos megkülönböztetéseket szenvednek el a pártonkivüliek, azok a parasztok, akik kimondják az igazságot, a kulákok, a jobb-oldaliak és az osztályidegenek, akik valójában mind derék emberek. Szó van egy még mindig hivatalban lévő elvtársról, aki annak idején töltött revolverrel kényszerítette be a parasztokat a szövetkezetbe, majd a cikk az alábbi következtetésekre jut: „Szakadék tátong a pártfunkcionáriusok egy része és a munkások között”, továbbá „felelőtlenül sértik az emberi szellemet”; mindez arra vezethető vissza, hogy nincs demokrácia és nincs olyan légkör, amelyben érvényesülni tudna a kritika. Aczél, egy neves kommunista írta ezt a cikket, aki tavaly novemberben az írói zendülésnek volt az egyik vezéralakja.

(6) Az Irodalmi Újságban vita folyt a bírálat jogáról. Erről az Északi Osztályhoz felterjesztett június 8-i, 1011 S jelzésű jelentésünkben beszámoltunk. (Lásd a 22. számú folyóiratszemle 3—9. oldalát). Valamennyi író, aki részt vett benne, még Házy Gyula és Veres Péter is, tudomásul vette azt az ortodox irányvonalat, hogy a bírálat nem lehet korlátlan és minden változtatásnak a XX. kongresszus vonalába kell illeszkednie és nem a burzsoá restaurációéba. Egy-két esetben mindazonáltal az olvasóban az a benyomás támadhat, hogy az író gondolatai szabadabban szárnyaltak, mint amennyire a tollát megeresztelni merészelte.

(7) Vegyük például Kuczka Péter hozzászólását ebben a vitában, a 23. számú szemle 29. oldalán. A marxizmus — valójában az egész szovjet kommunizmus — csödjének mélyreható bírálata ez a cikk, amit érdemes végigolvasni. Egy férfiúról van benne szó, aki úgy véli, hogy gyógyírral rendelkezik a világ bajaira, csakhogy ezt a gyógyírt az emberek nem fogadják el. Az illető ezért úgy véli, hogy az emberek nemcsak ostobák és gonoszak, hanem hogy mindenki, aki nem úgy gondolkodik mint ő, az ellenség. Ez az ő hite — „ez esetben a marxizmus”, teszi hozzá Kuczka merész nyíltsággal — kiméltelen és embertelen vallásba fordul át. Kuczka végül ítéletet mond a dogmatizmus fölött, és felvillantja azt az alig leplezett gondolatot, hogy ha a marxizmus megragad a dogmatizmusban, a történelem félresöpri az útból.

(8) Erről a dogmatizmusról ír Beri János a Társadalmi Szemlében (a 23. számú folyóiratszemplében az 5. oldalon). Magyarország — írja — a népi demokráciák közül a legrosszabb volt e dogmatizmus és a „gépiesen irányított vezetés” miatt.

(9) A korábbi „szocialista törvénytelenység” bírálói, köztük Sípó Gyula (23. számú szemle 21. oldalán), nem elégszenek meg azzal, hogy üdvözlük az új korszakot, hanem a sérelmek orvoslását és a sérelmek okozóinak megbüntetését követelik. Markos György (23. szám, 23. oldal) szerint olykor még miniszteri rendeletek is „sértették a törvényesség alapvető követelményeit”. (Szemlénk e két számának elkészülte óta napvilágot látott egy még nyíltabb támadás is, s ezt a szocialista törvénytességgel foglalkozó külön levélben ismertetjük).

(10) Az egykori népies mozgalom és írói ismét kegyben állnak, például Ungvári Tamás egyik cikkében megnevez írókat, akik a magyar irodalom szerves részét képezik, és ezek a népiesek vezérkarához tartoztak (lásd a 23. szám 30. oldalán): Szabó Lőrinc, Kodolányi János, Németh László, Weöres Sándor, Fodor József. A DISZ ifjúsági szervezet által mostanában rendezett Petőfi klubbeli (*sic!*) gyűlésről ír Földes Anna (23. szám 26. oldal). Körülbelül négyszázan vettek részt ezen, köztük a Központi Vezetés (*sic!*) néhány tagja. Az összejövetel fő célja az volt, hogy megint egybegyűjtsék a népi kollégiumok mozgalmának tagjait. Ez a mozgalom a Kisgazda és Nemzeti Parasztpárt égisze alatt szerveződött, s 1948-ban lett betiltva (lásd 1011 S számú június 15-i levelemet). Földes Anna most az írta, hogy a népi kollégiumok több jót tettek, mint rosszat, egykori tagjai pedig az ifjú kommunistákkal egyetemben (egy utógondolat?) az új értelmiség igen értékes rétegét alkotják. Hasonlóképpen Tanczos Gábor (23. szám, 31. oldal) szintén érdemnek tekinti, hogy a fiatal értelmiség legtevékenyebb tagjai legalább olyan mértékig a népi mozgalomból jöttek (a népi kollégiumokból), mint a kommunista ifjúsági mozgalomból. Annak idején egymással csatáztak, mondja, most viszont együtt kell küzdeniük a bürokrácia és a dogmatizmusa ellen.

(11) Még polgári írókról is melegen nyilatkoznak. Vö. Lukács György sajnálkozó megjegyzését (23. szám 29. oldalon), hogy a polgári értelmiségiek Magyarországon nem mernek olyan nyíltan beszélni, mint tehetik azt Olaszországban, ahol ő maga ekkor tett látogatást; de még inkább Ungvári Tamás szavait (a 30. oldalon olvashatók) a nem kommunista, sőt az emigráns irodalomról. Azt írja, hogy „a két világháború között Magyarországon nemzedékek egész sora, a polgári radikálisok és kivált a népi írók képviselői keményen szemben álltak a fasizmussal. A népfrontpolitika alapján világossá vált, hogy ezek az írók és az emigráns irodalom együttesen éppúgy a magyar irodalom demokratikus hagyományait képviselték, akárcsak idehaza a párt erőfeszítései. A felszabadulást követően a marxista kritika rögtön elismerte »a régi nemzedékek« tevékenységének fontosságát” (vagyis azokat az írókat, akik az 1948 előtti hagyományokat képviselték). A folyóiratokban és a napilapokban jónéhány cikk érvel úgy, hogy a burzsoáziával szembeni diszkriminációban túlságosan messze mentek. A Pártélet című kommunista folyóiratban az egyik cikkben (22. számú szemlénk 25. oldala) az áll: legfőbb ideje véget vetni ama gyakorlatnak, amelynek értelmében egyeseket osztályidegeneknek bélyegeznek; ezeket az embereket nem származásuk, hanem munkájuk és magatartásuk alapján kell megítélni.

(12) A folyóiratokban két-három helyen utalás olvasható arra, hogy növekszik az igény a külföldre utazás lehetősége iránt. Így 23. számú szemlénk 19. oldalán idézzük Tardos Tibort. A nagy zeneszerző, Kodály és tíz másik zeneművész nyílt levele, amelyet a Minisztertanácshoz intéztek (23. szám 27. oldal), lehetőséget követel egyebek között több külföldi szerződésre is.

(13) Gergely Mihály cikkében (22. szám 10. oldal) a diósgyőri vasgyár munkásainak véleményét idézi. Arról beszéltek, hogy „az utóbbi években” megélhetési viszonyaik romlottak, csökkent a bérük (napi 31 forintról 19-re), nincs többé betegszabadság, s bár panaszaikkal a szakszervezeti tanácshoz fordultak, hónapok óta semmi sem történt.

2. Eleddig komolyabb próbálkozás nem történt, hogy pányvát vessenek ezekre a bírálatokra. A hatóságok kétségkívül úgy vannak ezzel, hogy a múlt hibáinak feltárásában nekik kell az élen járniok. Nem lehet megmondani, hogy a magyar sajtóban kibontakozó bírálat elvezet-e a rendszer támadásáig vagy jelentős változást hoz-e politikában. Valószínűleg nem. A jelen pillanatban rendelkezésre álló sovány bizonyítékok alapján nincs alap feltételezni, hogy a kommunisták megosztani készülnének a hatalmat azokkal, akik nem értenek velük egyet, például a népies mozgalommal, ámbár a múlt hibáinak kijavításában úgy tűnik néminemű mozgásszabadságot biztosítanak nekik.

3. E levél másolatát eljuttatom valamennyi vasfüggöny-országban működő diplomáciai képviselőtünk vezetőjéhez, valamint bécsi sajtóattasénknak, aki azt felhasználhatja, amennyiben nem hivatkozik a mi követségünkre. Aki e levél másolatát megkapja, vele együtt megkapja a hivatkozott szemlék szövegét is. De ha nem kéri, hogy felvegyük őket címlistánkra, ebből levonjuk azt a következtetést: nincs idejük arra, hogy az ottani mellett még az itteni sajtó iránt is érdeklődjenek.

Öszinte híved: *(aláírás:)* (C.L.S. Cope).*

(Megjegyzések a dokumentumon:)

A magyar sajtó új, kritikus szelleméről szóló beszámoló valóban igen érdekes. Műfajta szembeeszkő (még egyes kevésbé jelentős témák esetében is) a hasonlóság a két hónappal ezelőtt felszínre tört lengyel sajtóbeli hullámmal.

2. Az ismertetett cikkek jelzik egyebek között, hogy ismét színre léptek korábban tilalommal sújtott írók. Támadják a dogmatizmust, a marxizmus statikus verziójának gépies alkalmazását. Bírálják a pártönkívüliekkel szemben alkalmazott rossz bánásmódot és azt, hogy ártalmatlan embereket méltánytalanul kulákoknak bélyegeznek. Jobb körülményeket követelnek és szabadabb kapcsolatokat a Nyugattal, sőt még azt is, hogy a burzsoázia maradéka szabadon megnyilatkozhatson. Egyik nagy magyar falu életének ábrázolása (22. számú szemle 18—22. oldal), mint Mr. Cope is mondja, lebilincselő.

3. Feltehetőleg a magyar sajtó, akárcsak a lengyel, alá van vetve a cenzúrának. Kiváltképpen szokatlan, hogy a párt vezetői pontosan olyankor egyeztek bele a cenzúra enyhítésébe, amikor sokkal élesebbek köztük a viták, mint korábban bármikor.

4. Még ha a félresikerült kommunizmusnak ebből az egész bírálatából semmi lényeges eredmény nem születik is — nem szabad szem elől tévesztetni, hogy ezt a bírálatot kommunisták és velük együttműködő népiesek gyakorolják —, mégis: egy nagy lélegzetvétel friss levegőből. — *(Aláírás:)* H. G. Balfour-Paul, 1956. július 9.

Van annak jelentősége, hogy a legérdekesebb cikkeket közlő folyóiratokat a Szabad Nép július 3-án megbírálta. „A párttal és a népi demokráciával szemben ellenséges eszmék sok helyütt teret nyertek, mindenekelőtt a Petőfi-kör vitáiban, továbbá az Irodalmi Újság és a Béke és Szabadság egyes számaiban”. A falusi élet lebilincse-

* Nagy-Britannia budapesti követségének első titkára.

telettrása az utóbbiban olvasható. S az Irodalmi Újságban jelent meg az, hogy mó-
tor kellene adni a külföldi utazásra (23. szám 19—20. oldal). Szerzőjét, Tardos
Tibort a június 30-i határozatban megrótták, és a Szabad Nép szerint (BBC sajtófi-
gyelo, július 17, 3. oldal) „rendszabályt hoztak ellene”. Tardos utalása Wazykra
(23. szám 25. oldal) alátámasztja Mr. Balfour-Paul észrevételét.

2. Tónéhány cikk érvel úgy, hogy a jelenlegi vezetéstől nem lehet elvárni a XX.
partkongresszuson megígért reformok megvalósítását. A falusi helyzetet taglaló írás
például a következőképpen végződik: „A szavak önmagukban nem sokat érnek...
a bizalmat csak tettek erősíthetik meg.”

3. Érdekes, hogy Márkos cikke (23. szám 23. oldal) a Petőfi-körről mintha előre
megerezte volna a támadások irányát: „Véget kell vetni annak, hogy kispolgári inga-
dozó elemeknek bélyegezzük mindazokat az értelmiségieket, akik az értelem nevé-
ben fel merik emelni a szavukat.”

4. A cenzúra enyhülése, amelynek jóvoltából ezek a cikkek megjelenhettek, szere-
pel Mr. Balfour-Paulnál a 3. pontban, s ugyancsak szerepel a (csatolt) P. R.
1021/75-ben. A rendszer valószínűleg igénybe veszi a levél 4. pontjában említett
veszkijáratot. — (Aláírás:) R. Howard-Gordon, 1956. július 19.

„Mr. Rákosi lemondott”

(A budapesti brit követség jelentése. Dátum: 1956. július 27. Jelzése: Bizalmas.
A dokumentumon szereplő számjelzések: No. 81 S; 1011 S; és NH 10110/49.)

Az igen tiszteletreméltó Selwyn Lloydnek, a Brit Birodalom Rendje parancsnoká-
nak, a Parlament tagjának stb. stb.

Uram!

Július 20-án kelt 75 S számú jelentésemben beszámoltam Mr. Gerő beszédéről
az MDP Központi Vezetősége előtt, amikor július 18-án átvette a párt első titkári
tisztségét. Most tisztelettel mellékelem annak a határozatnak a fordítását, amelynek
tervezetét Mr. Gerő előadói beszéde idején közölték, és amelyet július 20-án foga-
dott el a Központi Vezetőség.

2. A Központi Vezetőség ülésének első részében Mr. Rákosi lemondott, bizonyos
új kinevezések történtek párttisztiségekre, és Mr. Gerő megtartotta referátumát:
ezek voltak a főbb események, s ezt követően egy teljes nap telt el azzal, hogy a
gyárakban és fontosabb hivatalokban gyűléseket tartottak, ahol a pártvezetők is-
mertették a változásokat és lemérték azok fogadtatását. Ezután, július 20-án került
napirendre a határozati javaslat. A beszédek nem tették közzé, de a kéttucatnyi
felszólaló közül legalább néhányan inkább Mr. Kádár támogatói, semmint Mr. Gerőé,
sőt egyikük-másikuk egyenesen Nagy Imrével rokonszenvezett. A pártlap, a Szabad Nép,
mindössze annyit közölt, hogy néhány „kiegészítő javaslat” hangzott el, így a szövegező

bizottság bizonyos változtatásokat eszközölt a tervezeten, amelyet aztán „egyhangúlag jóváhagytak”.

3. A határozatot és Mr. Gerő beszédét egybevetve hiba lenne olyan következtetést levonni, hogy az új első titkár kénytelen lett volna engedményeket tenni hatalombéli kollégáinak, vagy hogy a szövegező bizottságban egy másik irányzat, esetleg Mr. Kádáré dominált volna. Ennek ellenére a két szöveg közti különbségek szembeötlőek; és figyelemre méltó, hogy Mr. Gerő szükségesnek vélte, hogy összefoglalójában (ennek szövege fordításban szintén mellékelve), tompítsa a július 18-ai beszéd egyes bíráló megjegyzéseit.

4. Először is, noha a két szöveg nagyjából azonos tematikát ölel föl és hasonló terjedelmű, szerkezetileg már nem azonos, és ugyanazok a témák eltérő megfogalmazásban jelennek meg bennük. Így míg Nagy Imrét szinte szó szerint megegyezően mint „a jobboldali elhajlás fő képviselőjét” bírálják, a Petőfi-körre vonatkozó utalások enyhébbek. Mr. Gerő élesebb, mint a határozat a szocialista tömb egységét bomlasztó „imperialista tervekkel” kapcsolatban, és míg ő említi a „pozneri provokációt”, a határozat nem. Mr. Gerő csak futólag említi „a szocialista törvényesség” helyreállítását és érvényesítését szolgáló intézkedéseket, a határozat ezeket részletezi; név szerint felsorolja a Magyar Dolgozók Pártjának azokat a tagjait, akiket most rehabilitáltak. A névsorban szerepelnek egykori szociáldemokraták, úgymint Mr. Marosán, Mr. Szakasits, Horváth Zoltán és Vajda Imre, valamint azok a prominens kommunisták — így Mr. Kádár és Mr. Kállai —, akik szenvedtek Mr. Rákosi alatt, de az ő bukásával egyidejűleg visszakerültek a hatalomba, továbbá azok, akiket Mr. Rákosi a halálba küldött, mint Mr. Rajk és Pálffy tábornok. Sokatmondó, hogy pártkörökben általános a vélemény: most, hogy Mr. Kádár és Mr. Marosán — mindketten az AVO (politikai rendőrség) áldozatai — tagjai a Politikai Bizottságnak, nagyobb a valószínűsége a szocialista törvényesség megtartásának és az AVO korlátozásának. Valóban, mindenkinek azt kell remélnie, hogy nem lesz visszatérés Mr. Rákosi és Farkas tábornok rendőri terrorjához, amely — tegyük hozzá — Mr. Gerőé és Mr. Révaié is volt, aki Mr. Gerőnek továbbra is vezetésbeli társa.

5. Bármilyen lehet is a jelentőségük ezeknek a különbségeknek (és én úgy vélem, hogy a helyi közvélemény hajlamos ezeket túlhangsúlyozni), ma még korai lenne kijelenteni, hogy Mr. Gerő uralma valóban enyhébb lesz, mint amilyen Mr. Rákosié volt. Talán többet mondhatunk azoknak a változtatásoknak az ismeretében, amelyeket a (második) ötéves tervben eszközölnek; ezt új formájában, de még mindig tervezetként a fentebb vizsgált határozat elfogadását követő napon, július 21-én terjesztette elő Mr. Hegedűs miniszterelnök. Tíz rövidebb, többségében „méréselt” oldalról elhangzott felszólalás után a miniszterelnök hosszú zárszavával (erről külön küldök jelentést) ért véget az ülés. Körülbelül ezzel egyidőben repült el Mr. Mikoján Budapestről Jugoszláviába, és ezzel a „palotaforradalom” lezárult. A Mr. Rákosi jövőjével kapcsolatos találgatásoknak is vége szakadt, legalábbis egyelőre, miután Mr. Gerő világossá tette, hogy az elődje tagja marad a Központi Vezetőségnek és az Elnöki Tanácsnak, és országgyűlési képviselői mandátumát is megtartja.

6. E jelentés egy-egy példányát a mellékletekkel eljuttatom Öfelsége bécsi és belgrádi nagyköveteinek, s mellékletek nélkül Öfelsége moszkvai, varsói, prágai, bukaresti és szófiai képviselőinek.

Van szerencsém, Uram, maradni a legmélyebb tisztelettel, az Ön engedelmes szolgálója: *(Aláírás).*

(A fenti dokumentumhoz csatolt irat: 1956., N Északi Osztály, Magyarország, Mr. Frytól, Budapest; No 81 S 1011 S, NH 10110/49. Dátum: július 27., iktatva: július 31.)

Mr. Gerő július 18-i beszédéhez kapcsolódó határozattervezet fordítása: a tervezet a Központi Vezetőség július 20-án jóváhagyta.

(Megjegyzések:)

Külön jelente, hogy Gerő zárszavában a Nagyra vonatkozó megjegyzéseit Mikojan közbelépésére tompította. — *(Olvashatatlan aláírás.)* VIII. 2.

„Kádár csillaga emelkedőben”

(Jelentés a budapesti brit követségtől. Kezelése: Titkos. Dátum: 1956. július 27. — A dokumentumon szereplő számjelzések: 1011 és H 10110/46.)

Kedves Jock!

A július 20-án kelt 75. számú követi jelentés kiegészítéseként bizonyonnyal érdeklődésre tart számot az alábbi kiegészítés arról a „palotaforradalomról”, amely kibuktatta Rákosit, aki nyolc éven át Magyarország voltaképpeni diktátora volt. Ezt a beszámolót azokból a drámai jelentésekből szűrtük le, amelyek különböző forrásokból napról napra befutottak hozzánk.

2. Azoknak a szókimondó támadásoknak, amelyeknek a Petőfi-körben és másutt Rákosi és köre volt a céltáblájuk, messzemenő következményei lettek. Rákosit és a Politikai Bizottságot megrémítette a poznani felkelés, de felbátorította őket az a moszkvai döntés, hogy a felkelést le kell verni. A Petőfi-kört tehát elítélték, s Nagy Imre csoportját vádolták meg azzal, hogy ők állnak a bajkeverés háterében, és egész sor olyan gyűlést előzetesen betiltottak, ahol további bírálatokra lehetett számítani. Rákosi jónéhány korábbi támasza (például Révai és Horváth Márton) felkészült, hogy a legfelső vezetésben személycserét kényszerítsen ki, de most megriadt, hogy túlságosan messze mentek. A Petőfi-kör és a volt népi kollégisták (Nékosz) vezetői (akik sokféle nézetet képviselnek, úgy mondták nekem, hogy a skála Hruscsovtól Nagyig terjed, és csupán az hozza őket közös nevezőre, hogy szemben állnak Rákosival) önmagukat kezdték okolni, amiért hagyták, hogy a bírálat elszabaduljon, és amiért azt jóskolták, hogy Rákosi, de legalábbis a rákosizmus haladék-

hoz jut. Röviden, amikor Mikojan megérkezett (feltehetőleg július 16-án, hétfőn, legmegbízhatóbb forrásunk szerint Vorosilov társaságában) nagymértékben lecsökkent annak a valószínűsége, hogy az inga „jobbra” kilengjen.

3. A végkimenetel ismert. A június 27-i Petőfi-köri összejövetel előtt és utána is arról folyt a szóbeszéd, hogy „amikor Rákosi megy”, Kádár, Szántó, Révai és Marosán kerül be a Politikai Bizottságba, és ők alkotják majd az új négyesfogatot. A téma makacsul felbukkant egészen július 18-án szerda reggelig (azaz körülbelül egy órával Rákosi lemondása előttig), amikor „hivatalosan” közölték kommunista újságírókkal, hogy az első titkári tisztségbe Révai vagy Szántó kerül (a másik helyetese lesz), vagyis egy balközép—jobbközép kombinációt hoznak létre. Valójában azonban egy Gerő—Kádár szövetség alakult ki (vagyis csak a balközép); Révai és Marosán a várakozásoknak megfelelően bekerült a Politikai Bizottságba, de Szántó nem. Izgatott tárgyalások után született meg ez a megoldás, de az események részleteiről alig tudunk valamit. Amikor Mikoján először találkozott Rákosival (állítólag július 16-án, hétfőn, azon a vacsorán, ahol ott volt Vorosilov, és ott voltak a magyar vezetők is), közölte vele, hogy mennie kell. Egyik forrás szerint Mikojan azt mondta neki, hogy ha marad, ne számítsen az oroszok támogatására. Minden informátorunk egybehangzóan azt állítja, hogy Mikojan és Rákosi különösebb nehézség nélkül találta meg az utódot Gerő személyében, de valószínűleg sose fogjuk teljes bizonyossággal megtudni, hogyan választották ki a többieket. Minden bizonnyal Rákosi, Gerő és Kádár szava esett a latba; és a Központi Vezetőségbe újonnan be kerültek felerészben rákosisták, felerészben középutas kommunisták, ha éppen nem Kádár emberei.

4. Nagy csoportját ezen a ponton nem keresték meg. Kivéve Szántót. Fő forrásunk szerint Gerő és Kádár biztosítékokat kért tőle, hogy az ő vonalukat fogja támogatni, de ezt ő elutasította, és az átrendeződésből kihagyták. Az izraeli ügyvivő, aki ismeri őt, és erős jellemű embernek tartja, úgy hallotta, hogy kijelentette magáról: ő Nagy Imre embere. Ezt követően elejtették, és helyette Kisst hozták be a Politikai Bizottságba. Kiss az Ellenőrző Bizottság elnöke, azé a testületé, amely decemberben kizárta Nagyt a pártból, pár hete azonban szakított Rákosival és most Kádár emberének számít.

5. A vezetők számoltak bizonyos mozgolódással, és a hadsereget július 18-tól Mikojan elutazásáig, azaz július 21-ig készültségben tartották arra való hivatkozással, hogy egy Nagy Imre-féle államcsíny veszélye fenyeget. Ténylegesen a váltás békésen játszódott le, de az eredmény nem keltett örömet, mert Gerőt legalább olyan rossznak tartják, mint Rákosit, vagy még nála is rosszabbnak. Egy Nagy-féle „összeesküvésnek” nyilvánvalóan nem volna esélye, és csaknem bizonyosra vehető, hogy ilyesmit nem is szöttek. Nagynak számottevő táborra van a pártban, és kétségtelül rokonszenveznek vele a Központi Vezetőségben is, s ha Szántót megválasztották volna, szint vallottak volna. De nyilvánvalóan még csak nem is elleneztek Nagy megbélyegzését a július 22-i határozatban (a július 27-i, 81. számú követi jelentéshez mellékelve), amelyet minden bizonnyal a Kádár-szárny éppúgy támogatott, mint Gerőék és a régi gárda. Farkas kizárása a pártból — amit hivatalosan azzal indokoltak, hogy 1949 és 1953 között megsértette a szocialista törvényességet, nem pedig azzal, hogy 1953—1955-ben „jobboldali elhajló volt” — talán szintén veresége

Nagynak, aki 1954-ben nagymértékben órá támaszkodott. E csapások ellenére július 22-én, pénteken reggel, vagyis a személycserék után Mikoján magához kérte Nagyot, Tardos Tibor társaságában. A pártközpontban volt a találkozó, s Mikoján állítólag azt mondta Nagynak, hogy ha hajlandó némi önkritikára, akkor részt kaphat a hatalomból. De Nagy erre nem volt hajlandó, mert abban bízik (ez csak feltételezés), hogy a Szovjetunióban a változások az ő útján mennek tovább, és így megengedheti magának a kivárást. Egy ehhez hasonló históriát hallott valakitől az izraeli ügyvivő. Eszerint Mikojan sajnálkozását fejezte ki a párt vezetőinek, amiért Nagyot kizárták a pártból.

6. A jugoszláv követ kivételével (aki gyakorlatilag soha semmit nem mondott, csak utólag), senki nem számított Gerő kinevezésére, tekintettel rossz egészségi állapotára, és mindenki csak átmeneti megoldásnak tekinti az új felállást. A Rákosi-ellenesek arra számítanak, hogy majd kiszorítja őt Kádár, aki, amióta a Rákosival szembeni ellenzék március 12-én először bukkant föl a Központi Vezetőségben (lásd az április 12-én kelt 1011 számú leveletem), ennek az ellenzéknek a vezére. A csalódott Nagy-tábor pedig máris a jövőbe, arra az időre tekint előre, amikor Kádárt fogja Szántó félretolni. Van némi alapja annak a feltételezésnek, hogy Szántó a jugoszlávok támogatását élvezte, s az ő támogatásukra számít maga Nagy is, amikor bízik saját visszatérésében a hatalomba. Úgy tűnik azonban, Nagy követői nem vették számításba, hogy az oroszok ellenzik az ő visszatérését. S amíg ez az ellenzés tart, addig Nagy kilátásai soványak. A múlt hét eseményei túlon túl világosan megmutatták, hogy továbbra is ki az úr a házban.

7. Egy példányt eljuttatok Hugh Overtonnak az Információelemző Osztályra, abban a reményben, hogy segít gazdagabbá tenni munkájuk háttéranyagát. Ha felhasználják, gondoljanak mindig arra, mekkora kockázat rejlik abban, ha felfedőnek forrásaink, illetve ha csak megrettennek, és amiatt lakatot tesznek a szájukra. Egy-egy példány megy Slaternek Moszkvába és Starknak Belgrádba. — Őszinte híved *(aláírás:)* C. L. S. Cope.

Utóirat. Miután a fentiek ma reggel legépelték, egy további érdekes részlet hallottunk valakitől, akinek egy barátja mondta el, s ez a barát tagja a Központi Vezetőségnek. Gerő is benne volt a Központi Vezetőség által kiküldött, a határozati javaslatot szövegező bizottságban (erről szó van a július 27-i, 81. számú követi jelentésben), s a tervezetbe belefogalmazott egy Nagy Imrét elítélő hosszú részt. A tervezet szövegét elolvastatták Mikojánnal, aki a Gerő által készített betoldást kidobatta, s Nagyra vonatkozólag mindössze azt a rövid és viszonylag enyhe hangú utalást hagyta, hogy ő „a jobboldali elhajlás fő képviselője”.

(Megjegyzések a dokumentumon:)

Mr. Cope levele érdekes és hasznos háttérrel szolgált a mostani magyarországi eseményekhez.

A fő pont, amely kiemelkedik, az, hogy pillanatnyilag Kádár csillaga van emelkedőben és nem Nagyé, s bármennyire rokonszenvet élvez is Nagy, ez egyelőre nem jelentkezik az ő javára nyílt támogatás formájában. — *(Olvashatatlan aláírás)*
VII. 31.

„A csúcspont a Petőfi-körben”

(Jelentés a budapesti brit követségről. Dátum: 1957. január 3. Kezelése: Bizalmas. A dokumentumon szereplő számlélezések: NH 10110/1, No 1. és 1013.)

Az igen tiszteletre méltó Selwyn Lloydnek, a Brit Birodalom Rendje parancsnokának, a Parlament tagjának stb. stb.

Uram!

Van szerencsém ebben a jelentésben áttekinteni az 1956-os magyarországi jelentősebb fejleményeket, s mellékelek egy naptárt annak az évnek főbb eseményeiről, amely méltán állítható 1848 mellé, és úgy vonul majd be ennek az országnak a történetébe, mint az október 23-i forradalom éve.

2. Az év azzal kezdődött, hogy Mr. Rákosi — a szovjet uralom és a sztálini önkényuralom eszköze — minden jel szerint oly szilárdan ült a hatalomban, mint még soha: az a könnyedség, amellyel Nagy Imrét kizáratta a (kommunista) Magyar Dolgozók Pártjából, és ahogy szétverette az „írók lázadását” 1955 végén, azt sugallta, hogy nem igen van félnivalója. A kép azonban hamarosan megváltozott. Februárban az új politika, amelyet a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa indított el, összekapcsolódva Sztálin marsall megbélyegzésével és a személyi kultusz elítélésével, nagy erejű bátorítást adott mindazoknak, kivált a magyar kommunista párton belül, akik szemben álltak Mr. Rákosival és azzal az anakronizmussal, amit ő megszemélyesített. A XX. kongresszusról szóló beszámolója a magyar Központi Vezetőség március 10-i ülésén váratlanul nyílt bírálatot váltott ki; s ettől kezdve a pártban egy mindinkább erősödő ellenzékkel volt kénytelen számolni, amelynek Mr. Kádár állt az élén, aki maga is a sztálinista rendőri módszerek egyik áldozata volt, és Rákosinak érzékelnie kellett a nyomást, hogy Mr. Nagy kerüljön vissza a pártba. Viszatekintve világos, hogy olyan események láncolata indult el, amelyet csak erőszakkal lehetett volna visszafordítani.

3. A támadások a divatjamúlt politika ellen, amelynek személyes felelőssége alól Mr. Rákosi megpróbált kibújni, eleinte nem jártak számottevő eredménnyel. Jugoszláviával újra kezdődtek az 1955 szeptemberében megszakított tárgyalások, és — a „szocialista törvényesség” felújított jelszavával — a Jugoszláviával vagy az 1949-ben kivégzett Rajk külügyminiszterrel fenntartott kapcsolataik miatt megbüntetett kommunisták szabadlábra kerültek vagy ismét kegyeltek lettek. Nem kevésbé jelentős volt, hogy kiengedték a börtönből Mr. Rákosi néhány nem kommunista áldozatát, köztük a kiszagdák vezérét, Kovács Bélát és jónéhány szociáldemokratát. Mindazonáltal Mr. Rákosi csak lassan adta fel a terepet, s bár május 18-i beszédében vonakodva éppen csak hogy elismerte egynémely hibáját, a párton belüli „liberális” és nemzeti bírálói, élvonalbeli újságírók és írók egyre hevesebben támadták őt, amiért nem tér át arra a politikára, amelynek automatikusan következnie kellett nézetük szerint a XX. kongresszuson elhangzottakból.

4. A csúcspont a Petőfi-körben a június 27-i szókimondó vitával következett el. Fél időben Mr. Rákosi Moszkvában volt, s amikor hazatérése után a Központi Veze-

töségtől kierőszakolt egy a kört elítélő határozatot, ez arra látszott mutatni, hogy továbbra is élvezi a Kreml támogatását. Ám a szovjet vezetés, a XX. kongresszus határozatai alapján, látván Tito nyílt ellenségességét Mr. Rákossal szemben és észlélvén a magyar kommunista párton belül a növekvő ellenvéleményeket, végül is nyilván azt a következtetést vonta le, hogy Mr. Rákosi immár súlyos tehertétel. Elvezítette használhatóságát, és július 18-án hosszan tartó egyeduralma véget ért. Mr. Mikoján Budapestre érkezett, hogy átrendezze a színteret, de Mr. Rákosit, mint főtitkárt ennek egyik legbensőbb emberével, Mr. Gerővel cserélte föl; és bár néhány Rákosi-ellenest, nevezetesen Mr. Kádárt, bevitték a legfelsőbb vezetésbe, a változtatás szerény mértéke világossá tette, hogy a szovjet vezetés a magyar törekvések iránt a legminimálisabb engedményeknél többre nem hajlandó. Az orosz merevség drága áron megfizetett példájának bizonyult ez a megoldás.

5. Mindazonáltal jelei mutatkoztak annak, hogy még Gerő is felismerte: némi rugalmasságot kell tanúsítania. Rehabilitációt ígértek a művelt középosztálybelieknek; az egykori parasztpárti és szociáldemokrata vezetőket megkísértették, hogy ki-nevezésekhez juthatnak a Hazafias Népfrontban, amelyet újjáélesztettek, de félreérthetetlenül kommunista vezetéssel; és ami még fontosabb, megkörnyékezték Mr. Nagyot, felkínálták neki a pártba való visszavétel lehetőségét, ha beismeri bűneit. Mr. Nagy azonban nem volt hajlandó a legenyhébb formában sem önkritikát gyakorolni, kétségkívül abban bízva, hogy a vezetés előbb vagy utóbb az alulról — és Belgrádból — jövő nyomás hatására visszavenni kényszerül majd őt, mégpedig az általa diktált feltételek mellett. Ezek a tárgyalások, amelyek megnyithatták volna az utat Mr. Nagy visszatéréséhez a hatalomba, és ez esetben talán megelőzték volna a forradalmat, megghiúsultak, mégpedig — úgy tűnik — azért, mert Mr. Kádár saját utódlási igényei szempontjából veszélyes vetélytársat látott Mr. Nagyban. Arra nem lehetett komolyan gondolni, hogy Gerőnek esélye lett volna sokáig élvezni hivatalát; és amikor szeptemberben „szabadságra” a Szovjetunióba ment, széles körben elterjedt az a hiedelem, hogy hamarosan felváltják. Az egyetlen kérdés az volt, ki lesz az utód.

6. Bárminő reményeket tápláltak is a nemzeti kommunisták, azok egykettőre szertefoszlottak. Szeptember elején a Kreml figyelmeztette a csatlós pártokat, hogy a szocializmushoz vezető „külön utak” eszméjét ne vigyék túlzásba; s amikor a hónap végén Mr. Hruscsov és Tito elnök a Krimben találkoztak, Gerőt is odahívták. A közvetlen következmény Magyarországon az volt, hogy ünnepélyesen eltemették Mr. Rajkot, ami Tito elnök végérvényes rehabilitálását jelképezte; továbbá Mr. Nagyot visszavették anélkül, hogy korábbi hibáit el kellett volna ismernie. A mérleg másik serpenyőjébe viszont az került, hogy Tito tudomásul vette Mr. Gerőnek és hóhérlégényeinek hatalmon maradását; és mintegy ennek a benyomásnak az alátámasztásaképp egyetlen jobboldali kommunista sem kísért el Mr. Gerőt és Mr. Kádárt Belgrádba azokra a tárgyalásokra, amelyek a jugoszláv és a magyar kommunista párt testvéri kapcsolatainak helyreállítására voltak hivatottak. Mr. Gerőnek a tervek szerint október 23-án kellett visszaérkeznie Budapestre, de a nemzeti kommunisták előző nap arra a felismerésre jutottak, hogy részt a hatalomból csak akkor

szerezhetnek, ha a sors váratlan fordulatot vesz — vagy ilyen fordulathoz — segítik...
(Olvashatatlan aláírás.)

(A jelentés a továbbiakban az október 23-i és azt követő eseményeket taglalja.
— A szerk.)

„Túl szép, hogy igaz legyen”

(A budapesti brit követség jelentése. A címzett: E. F. Giwen, Esq., Külügyminisztérium, Északi Osztály, London, S. W. 1. — Dátum: 1956. augusztus 3. — Kezelése: Titkos. — A dokumentumon szereplő számjelzések: 1011 és H 10110/55.)

Kedves Jock!

A kulisszák mögötti magyarországi fejleményekre vonatkozó beszámoló, amelyet július 27-i 1011 jelű levelem tartalmazott, most kiegészítem, s bizonnyal érdeklődésre tart számot az, amiről hitelt érdemlő információkat szereztünk:

a) Nógrádi Sándor agit. prop.-főnök, akit március óta úgy emlegetnek, mint „közvetítőt” a rákosisták és a „jobboldali” kommunisták között, és ő elnökölt a Petőfi-kör nevezetes június 27-i ülésén is, július 27-én otthonában felkereste Nagy Imrét. Forrásunkat idézve: „Nógrádi ismételten megpróbálta rávenni Nagyot, hogy változtasson az együttműködést elutasító magatartásán. Megígérte, hogy ha hajlandó gesztusképpen önkritikát gyakorolni legalább egészen enyhe formában, akkor a párt visszafogadja, és egészen bizonyosan bekerül a vezetésbe.” Amit Nagy válaszárol tudunk, az arra mutat, hogy továbbra sem hajlandó együttműködni a jelenlegi vezetéssel, és informátorunk eként summázta a kérdést: „A látogató nem adta föl a reményt, és barátságosan váltak el egymástól.” Gordon Shepherd, a Daily Telegraphtól, aki itteni látogatása alkalmával rendkívül nagy hasznunkra volt szűttal is, megerősítette, hogy Mikojan beszélt Naggyal (lásd említett leveletem). Szorgalmazásomra Shepherd beugratta Rubint (a külügyminisztérium sajtóosztályának vezetőjét), aki Shepherd legnagyobb meglepetésére kijelentette: „Valóban, Mr. Mikojan találkozott Mr. Naggyal, de természetesen csak a változások (azaz a pártvezetésben történt változások) után.”

b) Rákosi hétfőn, július 30-án repülőgépen elhagyta Budapestet. Budaörsről, a katonai repülőtérről indult útnak, vélhetőleg Moszkvába. Parragi (a Magyar Nemzet szerkesztője) viszont azt mondta az amerikai első titkárnak, hogy Rákosi gyógykezelésre Csehszlovákiába ment.

c) Kállai (akit mint kulturális miniszterhelyettest nem kell bemutatni a Külügyminisztériumnak) Andics Erzsébet (Bereiné) helyére lépett, július 26-a körül ő lett a pártközpontban a kulturális osztály vezetője. Jelentések szerint azonnal liberálisabb politikát hirdetett meg két értekezleten, amelyeket július 28-án tartottak. A hetila-

pok és folyóiratok főszerkesztőivel közölték (informátorunk szerint), hogy „olyan szabadok és nyíltak lehetnek, amilyenek csak akarnak”. Az Irodalmi Újság legfrissebb száma, amelyet a jövő héten szemlélünk, sokkal szókimondóbb, mint a július eleji számok. Ha ez az információ Kállait illetően igaz, akkor ez még nagyon fontosnak bizonyulhat.

d) Üzenetet kaptunk legjobb szociáldemokrata forrásunktól, s ez úgy szól, hogy a még nem rehabilitált szociáldemokraták rehabilitálását tervezik, és ügyük tárgyalására a közeli jövőben sor kerül. Kelemen, Valentini, Udvaros és Ivanics ügyéről van szó és még másokéről, de Miss Kéthlyéről nincs, ő az egyetlen kivétel. Az első újratárgyalás holnap reggel 8.30-kor kezdődik a Legfelső Bíróság katonai szekciójában, Takács József és Király Géza ügyében. Egyikük sem tartozott a párt felső vezetésébe, viszont mindketten a független szárnyhoz tartoztak. Miss Kéthly továbbra sem kéri rehabilitálását, de ahhoz ragaszkodik, hogy tanúként megjelenhessen a tárgyalásokon, s ezt lehetővé tették számára. Időközben, mint ezt tudod, érintkezést kerestek független szociáldemokratákkal (legutóbb Valentinival kétszer is), és szorgalmazták, hogy alakítsák újjá a Szociáldemokrata Pártot. Tudomásom szerint a válasz mindig az, hogy csak abban az esetben alakítják meg újból a Szociáldemokrata Pártot, ha szabad választáson önálló listával indulhatnak. A szociáldemokraták álláspontjának mérlegelésekor természetesen számításba kell venni azokat az általad is ismert híreket, amelyek szerint kísérletek történtek részükről, hogy felvegyék a kapcsolatot az osztrák szociáldemokratákkal, s ezen kívül őket magukat nemcsak a hatalmon levő kommunisták keresték meg, de Nagy Imre is.

2. Ebben a cseppfolyós helyzetben nehéz dolog biztos talajon nyugvó következtetéseket levonni, s én inkább tartózkodom a kommentálástól mindaddig, amíg a követ vissza nem érkezik Bécsből. — Őszinte híved: C. L. S. Cope.

(Megjegyzések a dokumentumon:)

Nagy valószínűleg meg van győződve arról, hogy neki kedvező irányt vesznek az események, és így megengedheti magának, hogy kivárjon. Ebbeli nézetében erősíthette meg őt az a tény, hogy Mikojan vette magának a fáradságot és találkozott vele, ami nyilvánvaló jelzés, hogy az oroszok semmi esetre sem írták le őt. A c) pont túl szép ahhoz, hogy igaz legyen, és meg kell várni a beigért szemlét. Ebből majd kiderül, hogy az Irodalmi Újság mer-e alapvető kritikát gyakorolni a rendszerről. — *(Olvashatatlan aláírás)* VIII. 13.

Az a) pontban foglaltakat igazolta a New York Times augusztus 15-i számában közzétett interjú Gerővel. Gerő utalt rá, hogy Nagy visszakerülhet a pártba, ha „elismeri tévedéseit.” — R. Howard Gordon, VIII. 21.

„Ki lehessen használni”

(Távirat az Egyesült Államok budapesti követségétől az USA külügyminisztériumának, a külügyminiszternek. Jelzés: Soron kívül. Dátum: 1956. október 23. du. 2 h., felj.: 4 h 29. — A dokumentumon szereplő számjelzések: 151., „Ellenőrizve 13488.” — Feljegyzések a dokumentumon: „Megismételt információ Bécs 9-nek; Minisztérium adja át USIA-nak; adja át más kelet-európai államhelyeknek kívánság szerint.”)

Az október 16. óta lezajlott két gyűlésen hangzott el először nyíltan a magyarok követelése, hogy a szovjet csapatokat vonják ki Magyarországról. A két gyűlésen nagyon sokan vettek részt, és valószínűleg több volt köztük a nem kommunista, mint a kommunista. Az első gyűlésen, amelynek ezer résztvevője volt, és amelyet a győri Jókai Színházban tartottak, Hágy Gyula író elnökölt. A Győr-Sopron Megyei Hírlap október 19-i számában úgy jellemezte a gyűlést, hogy az „az első teljesen szabad, nyilvános és őszinte vita volt a változás éve óta.” Így folytatta: „Azt a kifejezést kell használni, hogy »teljesen szabad«, minthogy senkinek sem kellett megtorlástól félnie azért, mert kritizálja Rákosi politikáját, vagy mert gondolatokat vetett fel a magyar kereszténységről, vagy mert sürgette a szovjet katonai egységek távozását Magyarországról.” Hágy kérdésekre válaszolva kijelentette, hogy az ügy a független magyar bel- és külpolitika problémájának része, s e független magyar politika remélhetőleg erőteljesebben fog fejlődni a belgrádi tárgyalások után. A gyűlés során Simon Lajos győri újságíró a lapjelentés szerint azt mondta, hogy szovjet barátaink szívesen látott vendégek Magyarországon, de a katonai egységek jelenléte tovább már nem szükséges. Egy másik felszólaló a hallgatóság viharos tiltakozása közben kijelentette, hogy a szovjet csapatok jelenléte Magyarországon feltétlenül szükséges.

A második gyűlés október 22-én délután zajlott le a Műszaki Egyetem aulájában négy-ötezer mérnök- és közlekedési hallgató részvételével. A másnapi Szabad Ifjúság beszámolt erről a gyűlésről, amelynek eredményeként a gyűlésen résztvevő egyetemisták csatlakoztak a szegedi diákoknak ahhoz az akciójához, amelynek során kevéssel azelőtt létrehozták a MEFESz néven ismert és a DISz-től független diákszervezetet. A gyűlés elfogadott tíz politikai követelést, többek között „teljesen egyenlő gazdasági és politikai kapcsolatok létesítését a Szovjetunióval és Jugoszláviával, amely kapcsolatok az egymás belső ügyeibe való be nem avatkozás elvén épülnek fel.” Amiről az újság nem (ismétlem: nem) számol be, az a diákok viharos hangulata és a „Menjen haza!” kiáltás ritmikus ismételtetése, válaszul a felszólaló kérdésére: „Milyen joggal tart a Szovjetunió csapatokat Magyarországon?” A szovjet csapatok minden említése hasonló reakciót váltott ki.

A két gyűlésnek vannak egyéb aspektusai, amelyek csaknem olyan érdekesek, mint a szovjet csapatok távozását sürgető követelések. Győrben a hallgatóság kérdéseire válaszolva Hágy 1) beismerte, hogy Magyarországnak irányított sajtója van, de azt mondta, hogy ez az irányítás szerencsére egyre rosszabbul működik; azt jósol-

ta, hogy a magyar újságírók október 28-án tartandó közgyűlése súlyos csapást fog mérni a visszahúzó erőkre; 2) nyilvános pert követelt Farkas Mihály ellen még akkor is, ha a felelősség szálai Rákosin keresztül a Szovjetunióhoz vezetnek; 3) elítélte a titkolózást Magyarország nemrégiben felfedezett urán-lelőhelyei körül (Baranya megye), és hangoztatta, hogy a magyaroknak jogukban van tudni, mi történik természeti kincseikkel. A továbbiakban kijelentette: „Olyan kérdés ez, amely szorosan kapcsolódik a független bel- és külpolitika problémájához; elvben minden rendben van ezen a téren, a gyakorlat azonban ennek ellenkezőjét mutatja; nagy változások korszakát éljük; ez a változás a Szovjetunióban kezdődött Sztálin halálával. Azóta nagyon sok minden történt. A magyar—szovjet viszonyban ez a változás, sajnos, alig észrevehető, bár nyilvánvaló, hogy Sztálin Szovjetuniója és Rákosi Magyarországa között nem fejlődhetek ki egészséges politikai kapcsolatok. Jugoszláviának sikerült megőriznie teljes függetlenségét, és Lengyelország és Kína a szocializmus építésének országaik nemzeti sajátosságain és történelmén alapuló útjára léptek; igyekeznünk kell a mi országunkban is kifejleszteni ezt a hasznos gyakorlatot; ez egyébként tőlünk is függ.”

Egy másik felszólaló nagyobb szabadságot követelt a keresztény eszmék terjesztésében, követelte továbbá Mindszenty visszahelyezését hercegprímási státusába, a többpártrendszer bevezetését és a fennálló választási rendszer eltörlését. Ezt követően mások a „visszafojtott izgalom hangján” a régi keresztény ifjúsági szervezetek helyreállítását, további hozzászólók pedig a keresztény filozófia szabad propagálását követelték. Válaszként Háy kijelentette, helyesli a keresztény eszmék szabad terjesztését, noha ezeket idealista eszméknek tekinti, amelyek nem alkalmasak arra, hogy az ország igazi problémáit megoldják.

A diákgyűlésen egyik felszólaló becs mérlően beszélt a magyar vezetők tárgyalásairól, amelyeket „másod- és harmadrangú politikusokkal folytattak Belgrádban”, és az elégedettség hivatalos kifejezéseiről a tárgyalásokkal kapcsolatban. A diákok, akik éppen olyan kevéssé hajlandók elfogadni a szolgálai engedelmeskedést Belgrádnak, mint Moszkvának, ezeket a megjegyzéseket viharos helyesléssel fogadták. (Fentiek kizárólag háttérfelhasználásra a sajtószerveknek.)

A Szabad Ifjúság a következőkben foglalta össze a diákság követeléseit: 1) A központi bizottság azonnal tartson ülést, és a közelmúltban megválasztott alacsonyabb szintű vezetőség alakítson új központi bizottságot; 2) a kormány összetételének átalakítása Nagy Imrével, mint új vezetővel; 3) egyenlő, titkos parlamenti választások a népfrontban tömörült pártok részvételével; 4) a magyar gazdasági élet átszervezése; 5) a munkanormák kiigazítása és a munkás-autonómia bevezetése a műhelyekben; 6) a begyűjtési rendszer felülvizsgálata és az egyéni parasztok támogatása; 7) a politikai és gazdasági viták teljes kivizsgálása, amnesztia a politikai foglyoknak, az igazságtalanul elítélteknek, és rehabilitálása azoknak, akiket a háttérbe szorítottak; nyílt tárgyalás Farkas Mihály ügyében; 8) a Kossuth-címer újra bevezetése a jelenlegi helyett; március 15. és október 6. legyen nemzeti ünnep; 9) teljes véleményszabadság, sajtó- és rádiószabadság; új, külön napilap a MEFESz számára; a káderyanyagok ismertetése és megszüntetése; 10) a fentebb említett követelés a Szovjetunióval és Jugoszláviával való viszonyról.

Megjegyzés: Ugyanúgy, mint a legutóbbi írógyűléssel kapcsolatban, a követség úgy véli, hogy a kommunikációs eszközök foglalkozzanak teljes részletességgel, természetesen és kommentár nélkül a fentebbi két gyűléssel. A győri gyűlésről szóló hírek még nem (ismétlem: nem) jutottak el a budapesti sajtóba. A diákgyűléssel a Szabad Nép úgy foglalkozik, mint aki fűtyörészik a sötétben, azt mondja, hogy a diákok nem fogják az ifjúsági mozgalmat semmiféle restaurációra kihasználni. A követség javasolja, hogy e gyűlésnek, különösen ami a szovjet csapatok kivonását illeti, gyorsan adjanak publicitást, hogy a magyarok egyre fokozódó követeléseit maximálisan ki lehessen használni. Ez a két gyűlés először ad alkalmat a kommunikációs eszközöknek arra, hogy megtörjék az Egyesült Államok hosszú hallgatását a szovjet csapatok magyarországi tartózkodásáról. Azon kívül, hogy a kommunikációs eszközök kövessék nyomon a magyar követeléseket és publikálják azokat, a követség úgy véli, hogy — amint azt a 156-os követségi jelentésben javasolta — a Külügyminisztérium most még inkább revideálhatná azt a politikáját, amely szerint megőrzi hivatalos hallgatását a szovjet csapatok itteni jogállásáról.

A diákgyűlésen rövid ideig jelen volt a követség két tisztviselője, miután a diákok egy képviselője telefonon közölte, hogy meghívnak minden külföldi újságíró, külföldi diplomatát és mindenkit, aki jönni akar. A követség úgy véli, hogy miután a gyűlés nyitott volt, a szovjetellenes kijelentéseket és a hallgatóság reagálását 24 órán belül sokféle módon ki lehetett volna vinni az országból, és így a követségnek nincs kifogása megfigyeléseinek azonnali sajtóbeli felhasználása ellen, ha betartják a Jugoszláviával folytatott tárgyalásokra vonatkozó, fentebb említett megszorítást, és ha a kommunikációs eszközök korrekten foglalkoznak a témával, anélkül, hogy bujtogató kommentárokat fűznének hozzá. — Barnes.*

*. Az USA budapesti követségének ügyvivője.

Október 23—24.

„Érzelmektől fűtött tüntetés”

(Távirat az USA budapesti követségétől az USA külügyminisztériumának, a külügyminiszternek. Dátum: 1956. október 23. du. — Szám: 153., ellenőrzés: 13527. — Jelzése: Soron kívül. — Feljegyzések a dokumentumon: Soron kívül elküldve külügyminisztérium 153-nak, megismételt információ Bécs 9-nek, München 36-nak, külügyminisztérium adja át USA-nak.)

...Bem lengyel tábornok szobra előtt, aki együtt harcolt a magyarokkal 1848-ban, diákok ezrei és mások kedd délután tömegtüntetést rendeztek, amelyen kifejezték szolidaritásukat a lengyel szabadságharc iránt, követelték a szovjet csapatok kivonását, Nagy Imre visszatérését a vezetésbe, új kormány beiktatását, szabad választásokat és a többpártrendszer visszaállítását. A rendben folyó, de erősen érzelmektől fűtött tüntetés szimbolikusan kiemelkedő mozzanata volt, amikor Kossuth-címeres nemzeti zászlót helyeztek Bem kardszíjának csatjába, és amikor felmutattak egy magyar zászlót, amelyből a sarló-kalapácsos címerpajzs ki volt vágva, úgy hogy kereken tátongó lyuk maradt a helyén. Diákok százai vitték a címerpajzs nélküli zászlókat, hagyományos nemzeti dalokat énekeltek és kórusban szavalták a Petőfi-verssort: „Esküszünk, esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk!” A tömegben kiáltások hangzottak: „Kövessük Lengyelország példáját!” Sok idősebb ember is részt vett a tüntetésben, és nem egyszer könnyek között szemlélték, mi történik. A Bem tér és a budai Duna-part tömve volt emberekkel. Öt óra körül a tömeg kezdett feloszlani és megindult a Parlament felé.

A tüntetésnek tompító mozzanata volt, amikor megjelent Veres Péter, aki azt állítva magáról, hogy ő a Magyar Írószövetséget képviseli, határozatokat olvasott fel, amelyek követelték Nagy visszatérését és a szabad választásokat, de nem említette a szovjet csapatokat. A tömeg csak minimális udvariassággal hallgatta Verest.

Százak vonultak el 17.45-kor az Amerikai Követség előtt „Ki a szovjet hadsereggel!” kiáltásokkal.

A kommunikációs eszközök szabadon felhasználhatják az anyagokat. További részletek mennek.

A Külügyminisztérium továbbítsa a többi kelet-európai állomáshelyre kívánság szerint. — Barnes.

„A látható vezetők diákok”

(A budapesti brit követség távirata a brit külügyminisztérium és a Whitehall* részére. — Időpont: 1956. október 23., leadva: este 7.23, vétel: este 7.41 — Száma: No 404., Mr. Fry. — Kezelés jelzése: Azonnal, Bizalmas.)

Budapest több pontján kora délután tüntetések kezdődtek, melyek egyelőre békések és most is folynak. Sok a nemzeti zászló, és a Himnusz éneklés, a jelszavak jobbra a szolidaritást hangoztatják Lengyelországgal és a független külpolitikát. Gyülekezési és kiindulópontul a Bem-szobor szolgált, az 1848-as magyar forradalom lengyel parancsnokának emlékműve, ahol legalább tízezer ember gyűlt össze, mielőtt a Parlament épületéhez vonultak.

2. A látható vezetők, úgy tűnik, diákok, akiknek munkások a társaik, bár a felvonulók soraiban sok a középkorú és jólöltözött személy. Mindezekig sem katonai, sem rendőri beavatkozásra nem került sor, a tüntetők, felvonulók között szép számmal találhatók egyenruhások mindkét testületből. Egy körülbelül ötszáz főnyi oszlop kizárólag katonatisztekkel verbuválódott, s ők is hazafias dalokat énekelnek. A felvonulók követelésére a háromszínű nemzeti lobogót, benne a kommunista emblémával, kitűzték a Parlament, a Külügyminisztérium, a biztonsági rendőrség központjának épületére és a főbb laktanyákra.

3. Nagy Imre a szabadban nagy hallgatóság előtt beszélt, de beszédének szövege nincs a kezemben. Úgy tudjuk, hogy *(bizonytalan számjelcsoport. — A fordító.)* Gerő, miután hazaérkezett Jugoszláviából, ma este a rádióban beszél.

4. Azonnal következő táviratom fordításban közli a diákok kiáltványának főbb pontjait. A kiáltványt nagy tömegben osztogatják városszerte, és a tömeg hangos ovációval fogadja. Nemzetiszínű kokárdát viselő diákok hozták el egy példányát ide, a követségre.

Továbbítsa a Külügyminisztérium Moszkvának és Varsónak, mint a 16. és 7. számú táviratomat, és belátás szerint Bukarestnek, Szófiának és Bonnknak, mint a 15. és 1. számú táviratomat.

(Továbbítva Moszkvának, Varsónak, valamint Bukarestnek, Szófiának és Bonnknak).

(Kézírással megjegyzés)

Megvitattam a levélben foglalt indítványt Mr. Brimelow-val. Egy sor nehézség áll az útjában annak, hogy megtegyük, amit Mr. Birch javasol. *(Levelében az áll, hogy a sajtó közölje a diákok kiáltványát. — A fordító.)* Mr. Brimelow, úgy tudom, megbeszéli a javaslatot Sir. T. Warddal *(kibetűzhetetlen szavak) — (Olvashatatlan aláírás)*

* A kormányzati negyed; a kormány általános megjelölése.

(Az előző dokumentumhoz csatolt irat. Jelzése: Északi Osztály, Magyarország. Mr. Birchről, a Légügyi Minisztériumból Mr. Nuttingnak. — Száma: NH 10110/630.
- Dátum: 1956. október 25., iktatva: 1956. november 14.)

Ismerteti a magyar diákok október 23-i kiáltványát és kérdezi, ne bocsássuk-e a sajtó rendelkezésére.

Megjegyzés:

Mr. Wearing! Megérdeklődné-e az I.R.D.-től *(értékelő részleg — A ford.)*, megpróbálták-e hasznosítani a 405. számú budapesti távirat anyagát?

2. Általános irányvonalunk az volt:

(a) az első szakaszban, amikor valószínűtlennek látszott a zendülés sikere, tudatosan nem akartuk belekeverni a követséget fölöslegesen, továbbá nem akartunk bajt zúdítani magunkra azzal, hogy szovjetellenes anyagnak adunk nyilvánosságot;

(b) a második szakaszban, amikor a zendülés jól haladt, *(kibetűzhetetlen szöveg)*;

(c) vasárnap óta az a.-hoz tértünk vissza.

3. Úgy vélem, Budapest 405. számú távirata az a) alá esett, de az I.R.D számára készült, ezért ellenőrzendő nálunk. — *(Olvashatatlan szignó.)*

Megjegyzések:

Amikor a 405. számú távirat Budapestről befutott, Bécs már birtokában volt annak az útmutatásnak, hogy szivárogtassa ki a magyarországi híreket. Az I.R.D. nem tudja határozottan megmondani, hogy a távirat tartalmát kiszivárogtatják-e, de a kiáltvány szövege egészen biztosan hozzáférhető volt Bécsben, és nyilvánosságra is került ott. Kétségkívül egy olyan példány, amelyet áthoztak a határon.

A távirat tartalmát továbbították a BBC-hez, s a magyar adásban fel is használták, de bizonyos belső megfontolásból, amely nem egészen világos, a hazai hírekbe nem került bele.

A brit sajtóban mindössze egy világos utalást találtam a kiáltványra (Manchester Guardian, október 25.), de ebben is csak rövid tartalmi összefoglaló szerepelt.

Úgy gondolom, elegendő lenne, ha Mr. Dodds váltana szót Mr. Birch személyi titkárral, és elmondaná, hogy

I. azon érvek alapján, amelyek (a) november 11-i feljegyzésben olvashatók, a kiáltványt itt nem adhatjuk közre.

II. Bécsben közreadták és a sajtó ott hozzájuthatott.

Azt is hozzáfűzheti, hogy az események olyan gyorsak voltak akkor (október 24-én hajnali fél ötkor vonultak be az orosz csapatok Budapestre), hogy az olyan témák, mint a kiáltvány, rohamosan elhalványultak. — *(Aláírás)* XI. 13. J.F. Wearing

„Ami békésnek indult”

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztérium és Whitehall részére. Adta: Mr. Fry. — Dátum: 1956. október 24., leadva: este 9.10, vétel: este 9.47. — Száma: No 419. és NH 10110/86. — Kezelése: Azonnal, Bizalmas.)

Még túl korai biztos magyarázatot adni arra, hogy mik voltak a legutóbbi 24 óra eseményeinek közvetlen okai, és mik lehetnek a valószínű következményei. Az azonban már most is világos, hogy amit rendezett, békés tüntetésnek terveztek, egykettőre elsősorban kommunistaellenessé és szovjetellenessé vált. A szikra a Műegyetemen pattant ki, de a tüntetők a Műegyetem hallgatóin kívül gyakorlatilag a társadalom minden rétegéből kerültek ki. Részünkről kétségkívül az kap majd hangsúlyos publicitást, hogy a legharciasabb és legszamosabb tüntetők a csepeli gyárak munkásai köréből verbuválódtak, noha a kommunisták azt gondolták, hogy ezek lesznek a legutolsók, akik cserben hagyják őket. Az összeütközés tartóssága és hevessége tanúskodik továbbá a rendszer ellenzőinek erejéről és eltökéltségéről. Végül, az orosz beavatkozás — Varsói Szerződés ide vagy oda — aligha kelt közelismerést a szovjet tömbön kívül.

2. Ezen túlmenően joggal feltételezhető, hogy a kezdeményező diákokra ösztönzőleg hatottak a lengyelországi események. Tetéződött ez azzal, hogy a Rákosinál semmivel sem kevésbé népszerűen Gerővel kapcsolatos rossz előérzetüket igazolva látták, amint a Krimben az oroszokkal és Titóval Belgrádban folytatott tárgyalásai után megerősítést nyert a hatalomban. Még csak találgatni is nehéz, hogy Nagy Imre hívei milyen mértékig bátorították a diákságot, ha bátorították egyáltalán. De magának Nagynak aligha lehettek kétségei, hogy elkerülhetetlen mielőbbi bekerülése fontos tisztségbe, és noha bizonyosan előre tudott a készülő megmozdulásokról, azokat hallgatólagosan tudomásul vette, aligha kívánta, hogy olyan messzire menjenek, amennyire mentek. A dolgok állása szerint nemigen remélheti, hogy eloszlathatja azt az általános meggyőződést, mely szerint ő is osztozik a felelősségben az orosz csapatok behívásáért Budapestre, noha Gerő valószínűleg azt megelőzően fordult hozzájuk, hogy Nagy bekerült volna a vezetőségbe.

3. Bármilyen történt is, most Nagy a miniszterelnök és Gerő maradt az első titkár, s ez a hatalommegosztás nagyjából visszatükröződik a Politikai Bizottságban is. Problematikus, hogy ez az össze nem illő pár meddig tud kettősfogatban futni.

A külügyminisztérium *sürgősen* továbbítja Moszkvának, Varsónak és Bonnak, mint 23., 14. és 9. számú távirataimat, és belátása szerint Prágának, Bukarestnek és Szófiának, mint 23. és 22. számú táviratomat.

(Megjegyzés a dokumentumon:)

Jelentik, hogy ami békés tüntetésnek indult, egykettőre kommunistaellenes és oroszellenes jelleget öltött.

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba, a külügyminiszternek. Száma: 153., ill. 154. — Időpont: 1956. október 23. éjfél, ill. október 25. reggel 5.30. — Feljegyzések a dokumentumon: „NIACT elküldve minisztérium 154-nek, megismételt információt sürgősen Bécs 11-nek, München 37-nek. A minisztérium adja át USIA-nak, ACSI-nak és AFOIN-nak intézkedésre.”)

A diáktüntetés, amely békésen zajlott le ma délután a Bem téren, később a Parlamentnél elérte tetőpontját, amikor Nagy Imre mérsékletre intő beszédet mondott, amelyet a tömeg hidegen fogadott. Az este folyamán három helyen gyűlt össze a tömeg: a Parlamentnél (innen most nagyjából elszéledtek), a Sztálin téren, ahol csőr-löklökkel ellátott teherautók segítségével, négyórai munkával ledöntötték a Sztálin-szobrot, a szakszervezet épületéről és a budapesti rádió Bródy Sándor utcai székházáról pedig letépték a vörös csillagot. A követség értesülése szerint a kora esti órákban ifjúsági küldöttség ment be az épületbe, és a tömeg haragja rohamosan nőtt, amikor a delegáció nem tért vissza. Negyvenöt teherautó katonákkal megrakva igyekezett behatolni az utcába, és amikor a tömeg nem engedett utat, barátságos légkörben kihátrált onnan. Ezt a jelenetet este 8 órakor látták. Gerő beszéde, amely rövid volt és nem volt békülékeny, este 8 órakor, ahogy eredetileg jelezték, elhangzott a rádióban.

Este 10 óra tájban harc bontakozott ki a rádió környékén azok után, hogy könnygázt és/vagy bűzbombát használtak a tömeg ellen, és a harc és öldöklés folytatódott, amelyben diákok és a lakosság állt az ÁVH-val és katonai csapatokkal szemben. Diákok teherautókat vettek birtokukba, és azokkal robotgalt keresztül-kasul az utcákon. Két szövetségi tisztviselő saját szemével látott egy előlről lelőtt fiatalembert, aki magyar zászlóval letakarva holtan feküdt az utcán. Másokat az utcákat járó mentőautók visznek el. Biztonsági erők láthatók a környéken, és legalább egyszer előfordult, hogy a tömeg kiszabadított letartóztatottakat. Tankok is láthatók a rádió környékén este 10 óra 45 körül. Nagyon sok teherautó, katonai csapatokkal megrakva jött erre a helyre 10 óra 30 körül. Szovjet erők még nem láthatók. Névtelen telefonáló közölte, hogy körülbelül 60 halott van, noha az elterjedt hírek 30-40 halottról szóltak; egy második ilyen telefonhívásban kérték a követséget, járjon közbe a kormánynál az öldöklés megszüntetése végett. A követség másodkézből való jelentést kapott, amely szerint a magyar csapatok megtagadták, hogy a tömegbe lőjenek, a fegyvertelen tömegre ÁVO-egyenruhás, oroszul beszélő emberek nyitottak tüzet.

A rádió környékétől eltekintve azonban a város többi részén normális a helyzet, és a legtöbb megsemmisített kerületben csend van.

Nagy a Parlament erkélyéről beszédet mondott, amelyre a tömeg sokáig várt, és várakozás közben követelte a kormány és a szovjet csapatok eltávolítását. Gyakran volt hallható a „Le Gerővel!” kiáltás. A világítás 20 percre kialudt, a tömeg a Szabad Nép példányait égette el egy fáklyás tüntetésen. A Parlament csúcsán lévő vörös csillagot kioltották, ugyanúgy, mint rövid idő alatt az összes vörös csillagot városzerte. A tömeg ismételten Nagy Imrét követelte, aki amikor végül megjelent, kérte a tömeget, legyen türelemmel, várja meg a természetes fejleményeket, amelyek — mondotta — demokratizáláshoz fognak vezetni Magyarországon. A tömeg alig

hallgatott oda, és Nagy ezt mondotta: „Önök azért hívtak ide, hogy mondjam el a véleményemet, és én elmondtam.” Kérte a tömeget, énekeljék el a Szózatot, és azután menjenek haza. A tömeg reagálása az első mérsékelt szavak után nagyon hideg volt. A követség nyomatékosan javasolja, hogy a kommunikációs eszközök egyelőre tartózkodjanak minden állásfoglalástól Nagy Imrére vonatkozóan.

A kommunikációs eszközök felhasználhatják a fentieket a követségnek szóló két telefonhíváson kívül. A Minisztérium adja át más kelet-európai misszióknak kívánság szerint. — Barnes.

„Bejelentette a statáriumot”

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba, a külügyminiszternek. — Száma: 156., ellenőrzés: 14654. — Dátum: 1956. október 24. du. 1 óra; ill. okt. 25., reggel 7.47.)

A követség által ismert részletek a budapesti helyzetről, a 154. sz. követségi táviratot követően.

Október 23-án 22.30-kor a katonai attasé helyettese megfigyelt négy magyar tankot, amely Budáról a Margit-hídon át Pest felé tartott. Ezeket a katonai attasé követte. A tankok a Magyar rádió épületéhez mentek. A tank parancsnoka kiállt a tank tetejére, és onnan bejelentette a tömegnek, hogy a tankok nem fognak magyarokra löni. 11.10-kor a katonai attasé helyettese magyar csapatokkal megrakott négy teherautót látott néhány háztömbnyire a rádió épületétől. A csapatok fel voltak fegyverezve, de tüntetőkkel megrakott két teherautó útját állta a konvojnak. Fél órával később a csapatok elvegyültek a tömegben, a tüntetők hatalmukba kerítették a katonai teherautókat. Hasonló eseteket írtak le más nyugati megfigyelők is. Röviden: a Magyar Néphadsereg csapatai vagy semlegesen viselkedtek, vagy segítséget nyújtottak, egyes esetekben átadták fegyvereiket a tüntetőknek, és megmutatták nekik, hogyan kell azokat használni.

Követségi és katonai megfigyelők olyan benyomást szereztek, hogy sok civil visel fegyvert, egy esetben ténylegesen is láttak kézifegyverhez való lőszerket. A legtöbben azonban pusztá kézzel harcoltak. A követségi és a katonai megfigyelők benyomása az, hogy a Magyar Néphadsereg legtöbb csapata átállt a felkelők oldalára, voltak csapatok, amelyek semlegesen maradtak, de fraternizáltak a tüntetőkkel. A legnagyobb harc továbbra is a rádió körül folyt, de voltak civilek, akik a Szabad Nép épületét támadták, tüzet gyújtottak előtte, mások betörték a szovjet könyvkereskedésbe, és az összes könyvet kiszórták az utcára és elégették, s betörték a Magyar—Szovjet Baráti Társaság üzleteibe. A tüntetők más csoportjai felfordították és felgyújtották vagy a birtokukba vették a biztonsági erők teherautóit. Civil utcai brigádok megállítottak minden járművet, hogy megvizsgálják, nem visznek-e állambiztonsági csapatokat. Ezekről az incidensektől eltekintve a felkelők fegyelme-

zeten viselkedtek, és tartózkodtak egyéb rombolástól. A követségi és katonai képviselőket, akik a konfliktusok környékét megfigyelték, a felkelők úgy kezelték, mint bajtársakat.

23 óra tájban hírek kezdtek keringeni, hogy szovjet csapatok érkeztek Budapestre, noha a szovjet csapatok tankokkal, páncélcsovekkel és tankelhárító ágyúkkal csak október 24-én reggel 4.30 körül lépték át a város határát.

Megfigyelés szerint a szovjetek T—54-es tankokat alkalmaznak, továbbá páncélos ostromágyúkat, páncélcsoveket és 57 milliméteres tankelhárító ágyúkat. A szovjet erők pontos mértékét lehetetlen pontosan meghatározni, de 36 tankot a követség személyzete ténylegesen látott. Alacsony szintű jelentés szerint az Üllői úton 80 tankot láttak. Becslés szerint legalább egy tankezerd van itt.

Reggel a rádió Nagy Imre miniszterelnök nevében bejelentette a statáriumot, valamint 14 óráig tartó kijárási tilalom elrendelését 10 órakor, de a magyar civil lakosok zavartalanul jártak-keltek az utcákon. Nagy azt mondta, hogy a kormány a szovjet csapatok segítségét kérte. 8.40-kor a követséget felhívta egy magát felkelőnek nevező személy, és közölte, hogy az ÁVH még mindig harcol a rádió épületében a szovjet csapatokkal, amelyek igyekeznek kezükbe venni a helyzetet, az utcán elmondás szerint halottak fekszenek, számuk nem ismeretes. Civilek szovjet csapatokkal harcolnak az Akadémia utcában és a Honvédelmi Minisztérium épületénél. A követségi és a katonai munkatársak 3.15-kor hagyták abba a konfliktus megfigyelését, amikor a szovjet csapatok nem voltak láthatók.

A délelőtti órákban az utcák tele vannak komor hangulatú civilekkel, sok szovjet és magyar (valószínűleg biztonsági erők) járőr látható, még mindig hallani lövöldözést.

A Külügyminisztérium figyelmeztette az osztrák követet, hogy a kijárási tilalmat saját kockázatára figyelmen kívül hagyhatja.

További táviratok mennek, amikor a távközlés ezt lehetővé teszi. — Barnes.

(A bonni brit nagykövetség jelentése, a címzett: Külügyminisztérium, Északi Osztály, F. G. K. Gallagher Esq. — Dátum: 1956. október 26. — Száma: 10233 és NH 10110/174. — Kezelés jelzése: Titkos.)

Kedves Ken!

A Német Külügyminisztérium Keleti Osztályának (Ostabteilung) vezetője, Knokke ma némi bizalmas információt adott a magyarországi eseményekről. Ezek némi érdeklődésre tarthatnak számot, amennyiben ugyanez már nem jutott el Londonba Bécsből vagy Budapestről.

2. Knokke közölte, a németek az osztrák kancellári hivataltól Bécsben azt hallották, hogy a Magyarországon állomásozó szovjet haderőt (létszámát kb. 40 000 főre becsülik) a zavargások alatt egy további szovjet hadosztállyal erősítették meg, s ez már át is lépte a határt Románia felől. Az osztrákoknak olyan információik vannak, hogy egy alkalommal a magyar haderők és a tüntetők bekerítették a szovjet csapatok két különböző csoportját, és harc folyt közöttük. Az egyik csoport a Balatonnál,

a másik Székesfehérvár közelében volt. Az osztrákok úgy vélekednek, hogy a magyar hadsereg többsége oroszellenes irányvonalat követ, és csak a biztonsági erők működnek együtt a szovjet csapatokkal.

3. Az osztrákokat szemlátomást nyugtalanítja, hogy a felkelés Magyarországon időnek előtte tört ki, és a magyarországi antikommunisták szándékaival ellentétes hatást válthat ki. Nagyot úgy jellemzik, mint aki a Kreml szempontjából megbízható ember, és Malenkovhoz hasonlítják.

4. E levél másolatát eljuttatom a moszkvai, budapesti, bukaresti és bécsi külképviseletünkhöz. — Öszinte hived: *(aláírás)*.

„Sose tudjuk meg, mi történt”

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztérium és a Whitehall részére. Küldi: Mr. Fry. — Száma: No 520 és NH 10110/203. — Dátum: 1956. okt. 31., leadva: du. 16.45, vétel: 17.36. — Kezelés: Sürgős, Bizalmas.)

Az önök távirata: 805. sz. (ismétli a 960. számú táviratot az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba). A felkelés kezdete.

A forradalom nyitó szakaszát október 23-án du. 6 óráig bezárólag részletesen leírta 404. PR. számú táviratom.

2. A tömeg akkor a Bem térről a Parlament épületéhez vonult, ahol jelszavakat kiáltottak, és követelték, hogy jelenjen meg Nagy. A tipikus jelszavak voltak: „Le Gerővel!”, „Le Rákossal!”, „Le a Sztálin-szoborral!”, „Oroszok, ki!”. A tömeg még este 8 óra után is a téren maradt. Este 8 órakor hangzott el Gerő beszéde a rádióban, róla 408. számú táviratomban számoltam be, majd Nagy szólt a tömeghez, kérte, hogy bizzanak benne, és rendben oszoljanak szét. Felhívásának nem volt hatása, és a tömeg megindult a Sztálin tér felé.

3. Ezen a téren csakúgy, mint a rádió épületénél, este 7 óra körül kezdett összeverődni a tömeg. A Sztálin-szobor ledöntése körülbelül két és fél órát tartott, és csak este 9 óra 25 perc körül fejeződött be. A tömeg ezután lelkesen elindult, hogy csatlakozzék azokhoz, akik a rádió körül gyűltek össze.

4. Időközben a rádiónál a következő események játszódtak le. Körülbelül du. 6 óra tájt egy ÁVH-s egység helyezkedett el a rádió épületében. Nem sokkal fél 8 után, amikor már nagy tömeg verődött össze, egy küldöttség akart bemenni az épületbe, hogy bemondassa a diákság 14 pontból álló követelését (lásd 405. számú táviratomat). A küldöttség azonban nem jutott be az épületbe egészen addig, amíg este 8-kor el nem hangzott Gerő beszéde. Amikor végül bejutottak, a rádió vezetősége beleegyezett, hogy a pontok közül néhányat közvetítsenek. A küldöttség tagjai megjelentek az épület erkélyén, és ezt közölték a tömeggel. A tüntetők, akik ismerték Gerő engedményt nem tévő beszédének lényegét, kezdtek dühösek lenni, és azt

követelték, hogy az összes pontokat beolvassák. Körülbelül este 9 óra lehetett, amikor úgy nyolcvanfőnyi újabb küldöttségnek sikerült bejutnia az épületbe, és ezzel egyidejűleg érkezett némi ÁVH-s erősítés is.

5. Talán sose tudjuk meg, hogy ezután pontosan mi történt, de az világos, hogy az ÁVH-s őrség az előcsarnokban lelőtte a küldöttség egyik tagját, mire a többiek megzavarodva kihátráltak.

6. A gyilkosság híre azonnal futótűzként terjedt el a tömegben, és kitörtek az indulatok. Diákok kapaszkodtak föl a rácsozatra, hogy bejussanak az épületbe és *(hiányos számjelek — a fordító)* dobálták az ablakokra. Az ÁVH-sok először könnygázzal próbálták szétoszlatni a tömeget. Amikor ez nem sikerült, sortűzet nyitottak, és megöltek három embert.

7. A tömeg ideiglenesen visszahúzódott, majd ismét támadásba lendült, és megpróbálta betörni a kaput. Egy teherautó érkezett, s a tömeg abban a hiszemben, hogy ÁVH-s erősítést hozott, nekitámadt. Jött egy mentőkocsi, megállították azt is, átkutatták, és löszert találtak benne. Ezután egy rendőrségi teherautó érkezett, a tüntetők azt is feltartóztatták, majd miután a benne lévő embereket kiszállították, a járművet felgyújtották.

8. Nem világos, hogy pontosan mikor érkezett számottevő ÁVH-s erősítés (körülbelül háromszáz fő), de körülbelül este 10 óra lehetett, amikor az épülethez befutott hat vagy hét nagy teherautó, mindegyiken 20-30, géppisztollyal felszerelt emberrel. Az ÁVH-sok azonnal tüzelni kezdtek, és jelentések szerint újabb nyolc embert öltek meg. A lövöldözés folytatódott, de akkor már a tüntetők között is kellett hogy legyen, aki időközben fegyverhez jutott.

9. Kérem figyelembe venni azonnal következő táviratomat is. Kérem, a Külügyminisztérium továbbítsa sürgősen az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, mint 25. számú táviratomat. (Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba.)

(Telefonbeszélgetés rögzítése. A feljegyzés az Eisenhower könyvtárban található. Időpont: 1956. október 24. du. 6.07.)

Magyarországról: A harcok nyilvánvalóan nagy mértékig terjednek, és félreérthetetlen bizonyítékok szólnak arról, hogy a szovjetek azok elnyomása feletti igyekezetükben számottevő katonai tevékenységet folytatnak a térségben. Azt a lehetőséget fontolgatjuk, hogy a témát a Biztonsági Tanács elé vigyük. Politikai szempontból a külügyminisztert az nyugtalanítja, hogy azt mondhatják: lám, eljött a nagy pillanat, és most, hogy eljött, és ezek az emberek eljutottak odáig, hogy készek felkelni és meghalni, mi csak szunyókálunk és tétlenkedünk. Lodge Lengyelországot említette. A külügyminiszter közölte, hogy az más eset, és most több indok szól amellett, hogy a Biztonsági Tanács elé menjünk. Közölte, szeretné, ha Lodge gondolkodnék ezen a lehetőségen, és lehetőleg holnapra mondana róla valamit. Lodge szerint fel lehetne hívni tűzszünetre. A külügyminiszter szóba hozta, hogy felkérte az angolokat és a franciákat a csatlakozásra, de ők egyetértettek abban, hogy ezt nem szívesentennék, bár a külügyminiszter azt gondolja, hogy velünk fognak szavazni. Lodge hozzálát és kikéri véleményüket. A külügyminiszter kifejtette, hogy szoros figyelemmel kell követni az eseményeket. Lodge tanulmányozza a cikkelyt, hogy léphessünk.

Október 25.

„A padlón ülve írok”

(Folyamatos telex-üzenetváltás az USA budapesti követsége és az USA külügyminisztériuma között. — Kezdet: 1956. október 25., reggel 6.30. — Ellenőrzés száma: 14766. — Első rész.)

Távközlési kapcsolat átmenetileg nyitva.

A padlón ülve írok. Éppen most zajlott le egy nagy csata a követség előtt. Úgy látszik, elmentek a Parlament felé. Úgy látszik, valamennyi amerikai még mindig OK és egészséges. Az utcai harc most újból fellángol, most tankok is részt vesznek benne.

Kérem, álljon készenlétben, a főnök lejön a telex-szobába.

Vettem, elég lesz.

Itt van ő.

Vannak most kérdései?

Íme néhány hír:

Az Országház tér 10 óra 45-kor tele emberekkel. Október 24-én délután folytatódó utcai harc, sok szovjet tank és csapat. A követség szűkebb apparátusának tagjai incidens nélkül visszatértek otthonaikba. Két tisztviselő és két tengerészgyalogos a követségen maradt. Elszórt lövöldözés egész éjjel. Reggel felé csendesebb. Október 25.: az utcákon tömegek, a Belváros és különösen a pesti Duna-part tele szovjet tankokkal és csapatokkal. Az USA-apparátus nehézség nélkül közlekedik. 10 órakor a Sztálin úton nagy tankmozgást jelentettek. 10.30-kor: nagy tömeg vonult a követség előtt északnak a Parlament felé haladva.

Sűrű ágyútűz hallatszik a Parlament környékéről. Egyes követségi jelentése szerint néhány szovjet tank átállt a tömeghez, a tankokon emberek, magyar zászlók. A budapesti rádió jelentette, hogy elszigetelt csoportok lövöldöznek a városban, és azt tanácsolta az embereknek, hogy ne menjenek ki az utcára. A Parlament előtti nagy tömeget most jobbra szétszórták a szovjet tankok azzal, hogy az emberek feje fölött a levegőbe lőttek. A tömeget ellenőrző néhány tank visszavonult a Parlament környékéről. A követségtől hallótávolságra folytatódik a sűrű lövöldözés, valószínűleg tankágyúk.

Kérdések?

CWO kapcsolatba lép a budapesti tisztviselővel, kérdések céljából.

Mr. Barnes, Mr. Rogers, Mr. Katona, Mr. Clark, Mr. Meeker, Mr. Nyerges stb. valamennyien a telex-szobában vannak, a földön kuporogva, hogy elkerüljék a lövéseket.

Gondolják Önök, hogy ez a harc tovább fog terjedni?

Nem tudhatjuk, de nagyon lehetségesnek látszik, hogy tovább fog terjedni.

Úgy vélem, nem Magyarországon állomásozó szovjet csapatok vonultak be Budapestre a múlt éjszaka. A teherautók rendszáma szovjet (*sic!*) „F” betűvel kezdődik. Jelentésünk van róla, hogy sem Budapestre, sem Budapestről nincs légiközlekedés. A vonatközlekedés valószínűleg megszakadt, és nincs információ a Bécs—Budapest autótút helyzetéről, kivéve, hogy hír szerint Győrött zavargások vannak. Zavargásokról jött hír Debrecenből, Szegedről és Miskolcra.

Kérdések?

Most nincsenek.

Az október 24-én, helyi idő szerint 04.00 órakor Budapestre érkezett szovjet csapatok erejét egy gépesített gyalogos hadosztályra becsülik. A magyar csapatokat a háttérben tartják. A harcok zömét a szovjet csapatok vívják. Néhány magyar csatlakozott a tömeghez.

A követség épülete előtt a helyzet most nyugodt, a harc úgy látszik eltávolodott a közvetlen környékről. — (*Aláírás nélküli távirat.*)

„Kis háborúnak lehet nevezni”

(Az előző telex-üzenetváltás folytatása. Ellenőrzés száma: 14791. Második rész.)

Szeiczhenyi (*sic!*) amerikai lakóházat* orosz gépfegyvertűz alá vették, mert a ház tetejéről felkelők tüzeltek. Valamennyi amerikai és háztartási alkalmazottja biztonságban van az alagsorban, de a gránátűztől betörték az ablakok, és a ház homlokzatát gépfegyverrel lövik orosz csapatok, amelyek beásták magukat az épületben és körülötte.

A követség előtti tömegből kiáltások hallatszottak, kérve az Egyesült Államok segítségét.

Katonai és követségi tisztviselők személyesen több ízben látták, hogy szovjet tankok átálltak a tömegekhez, éppen mielőtt tüzeltek. Ezeken a tankokon magyar zászlót láttak kitűzve.

Még mindig a padlón ülök, ez az oka a rossz gépelésnek.

Ezt az egész információt követségi tisztviselők adták.

Követségi tisztviselő felesége helyi idő szerint 10.45-kor 76 szovjet teherautót látott, teljesen megrakva csapatokkal, tábori konyhákkal, mozsárágyúkat vontatva; keletről a Parlament felé haladtak. Cirill „F” betűvel kezdődő rendszámot viseltek. A földművelésügyi attasé véletlenül látott Romániában ilyen cirill F-betűs teherautókat.

* A Széchenyi társasház amerikai tulajdonú, a követség amerikai állampolgárai által lakott, diplomáciai védetségű lakóház, mely a Kossuth-tér, a Széchenyi rakpart, a Markó utca és a Balassi Bálint utca által határolt épülettömbben helyezkedik el.

A helyzet a követség körül csendes.

Kérdések?

Nincsenek.

Mr. McKissont értesítettük, útban van lefelé.

Jön le valaki a katonaiak közül?

A katonaiakat Mr. McKisson majd informálja.

Visszateszem a telexgépet az asztalra. Külügyminisztérium, ott van még? Itt az Amerikai Követség, Budapest.

Igen, itt vagyunk.

Úgy látszik, eléggé csendes újra a helyzet a követség környékén. Ott van még a Külügyminisztérium?

Igen, mindaddig maradunk, amíg önök jónak látják. Csak az nyugtalanít, hogy közben meg ne szakadjon az összeköttetés.

A budapesti rádió-éppen most jelentette be, hogy Gerőt felmentették a pártból, és Kádár került a helyére, aki hamarosan beszédet mond a Rádióban. A helyzet pillanatnyilag kissé nyugodtabb, és egy normál városi autóbusz-járat éppen most ment el a ház előtt.

John MacCormack, a New York Times-tól, szemtanú alapján ma a következőket jelentette nekünk:

Az, ami kedden tüntetésként kezdődött Budapesten, még azon az estén forradalommal vált. Tegnap olyasvalami lett belőle, amit kis háborúnak lehet nevezni, azok után, hogy az orosz csapatokat behívták „helyreállítani a rendet”.

Ma délben, a magyar Parlament előtti téren halott és haldokló magyar férfiak és nők feküdtek mindenütt, akiket szovjet tankok lőttek le. De a forradalom nem látszott befejezettnek. Ifjú tüntetők új tömegei verődtek össze a Szabadság téren az Amerikai Követség közelében és csak néhány háztömbnyire a Parlamenttől. Magyar zászlókat vittek és azt kiáltották: „Le Gerővel!” Egy órával később Gerőt leváltották magyar kommunista párt főnöki tisztéből, és helyébe Kádár János lépett.

A Parlament előtti vérengzés az után történt, hogy néhány száz tüntető érkezett oda teherautókkal, páncélautókon, sőt orosz tankok tetején. „Az oroszok velünk vannak! Azt mondják, nem akarnak a magyar munkásokra löni” — kiáltották a tudósítónak. Az orosz tankok legénysége megerősíteni látszott ezt a kijelentést, mosolyogtak és integettek. — *(A távirat nincs aláírva.)*

„Előbb csalódássá, azután tragédiává”

(Az előző telex-üzenetváltás folytatása. Ellenőrzőszám: 14795. Harmadik rész.)

De a szeretetnek ez az ünnepe előbb csalódássá, azután tragédiává lett. Körülbelül tíz perccel később még egy orosz tank dübörgött a térre és tüzet nyitott a tömegre.

A tudósító tucatjával látott arccal a föld felé fekvő hullákat, és látta, hogy az orosz tűzben futó mentők sok sebesült férfit és nőt vittek el. A tankok nemcsak gépfegyverekkel, hanem ágyúikkal is tüzeltek. Páncélkocsik dübörögtek tova, de lövéseiket a levegőbe célozták, nyilvánvalóan az volt a szándékuk, hogy megfélemlítsék a menekülő tömeget.

A helyzet egy órákor teljesen zavaros volt. Néhány magyar katona — úgy látszott — a felkelők pártjára állt. Mások — úgy, mint az oroszok — engedelmeskedtek a parancsnak, hogy fojtsák el a felkelést. A mai felkelők fegyvertelenek voltak. Ahhoz, hogy szembeszálljanak az oroszok és a magyar titkos rendőrség gépesített erejével, nem volt egyebük, csak a magyar zászló és saját testük. Amikor a Szabadság téren megjelent egy teherautó tele magyar katonákkal, akik figyelmeztették a tüntető tömeget: „Fel vagyunk fegyverezve!”, egy tüntető magasra tartotta a nála lévő magyar zászlót, és ezt válaszolta: „Nekünk minden fegyverünk ez a zászló!” Várjon, még jön a folytatás. Maradjanak, kérem, a vonalban. Amíg még megvan az áramkör, informáljuk önöket, hogy az Amerikai Követség előtt még mindig nagy tömeg van, segítséget kérve kiáltoznak.

Vannak kérdések?

Most nincsenek.

Akar valaki az ottani tisztviselők közül közvetlenül beszélni McKissonnal?

Mindjárt megtudom. Egy pillanat. Igen. Azt hiszem Mr. Barnes szeretne vele beszélni. Ott van már Mr. McKisson?

Még nincs. Megmondjuk McKissonnak, mihelyt érintkezésbe tudunk vele lépni.

Vettem. Maradjon a vonalban! Nyitva tartjuk ezt az áramkört, ameddig csak lehet.

Remélem, tudja tartani a vonalat, amíg a tisztviselők megérkeznek.

Én is remélem. Úgy látszik, vannak barátaink a táviró-hivatalban. Nagyon szokatlan dolog.

Ha rólunk beszél, biztos hogy vannak barátaiuk.

Vettem.

Nincs több helyszíni közvetítés?

Úgy látszik, a tömeg elhagyta a követség környékét, és megint eléggé csendes a helyzet. Többször megtörtént már azonban, hogy azt gondoltuk, az egész felfordulás véget ért, de aztán hirtelen megint elkezdődött, minden előzetes figyelmeztetés nélkül, azt gondolhatják. Ma délelőtt az írógép a padlón volt, és én hasonlóképpen gépeltem, sokkal több gépelési hibával, mint ahogyan az ebből a későbbi adásból kitűnik.

Biztos vagyok benne, hogy a lehető legjobban csinálta.

Remélem. Elég félttem, hogy golyók süvitenek be az ablakon, minthogy ez a telex-szoba szemben van a tömeggel, és így inkább védve voltam a padlón. Szerencsére semmi lövedék vagy hasonló nem jött erre.

Ez jó. Egy ember áll a hátam mögött, aki Bogotában volt 1948-ban, így tehát tudjuk, milyen helyzettel állnak önök szemben.

Igen. Hirt kaptam, hogy a lakásomat tönkrelődötték, az ablakok betörték, és a szomszédos üres lakásban tűz ütött ki. Nem volt módom hazamenni megnézni az okozott kárt, de biztos, hogy sok holmim megsérült a puska- és gépfegyvertűz-

ben, amely akkor tört ki, amikor az oroszok felfedezték, hogy a tömegből néhányan az amerikai lakóház tetején vannak. De hát ez az élet. Van itt mellettem pár falat ennivaló, és nem akarom elhagyni ezt a gépet, ameddig van összeköttetésünk.

Vannak kérdések?

Nincsenek. Tartani akarom a vonalat. Ne veszélyeztessük az összeköttetést. —
(A távirat nincs aláírva)

„Súlyos harcok folytak”

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba, a külügyminiszternek. — Száma: 165, ellenőrzés: 17446.—)

Helyzetjelentés 26-án 14.30 órakor

A követség környékén a 25-én 17 órakor lefolyt tömegtüntetés óta nem történt incidens. A reggeli rádióadás szerint a lakosságnak engedélyezték, hogy 10 és 15 óra között élelmiszert vásárolhasson. Követségi megfigyelők szerint a kenyérüzletek előtt hosszú sorok állnak, de úgy látszik, hogy lehet kenyeret kapni.

Magyar gyalogos őrzőjáratok cirkálnak 26-án 0.7.00 órakor a követség környékén és feltartóztatják a járókelőket, de Charman a Sztálin tértől jött gyalog minden incidens nélkül. Egészen a követség környékéig nem találkozott járőrrel. Azt mondta, hogy látta, amint egy fosztogatót feltartóztattak és elvittek.

A Széchenyi-ház amerikai lakóház — környékén tegnap súlyos harcok folytak, amelyek az épületben sok kárt okoztak. Most csend van, de a szovjet csapatok még mindig harcállásaikban vannak. Az amerikai személyzet legnagyobb része az alagsorban töltötte az éjszakát. Miután az épületben nagy a feszültség, és a felkelők ereje szemmel láthatóan növekedőben van, az egész amerikai személyzetet és háztartási alkalmazottaikat röviddel dél előtt áttelepítették a követségre. Az akciót azért kellett végrehajtani, mert a Széchenyi lakóház a déli szélével belül van annak a komoly szovjet koncentrációnak a határán, amely az ÁVH és a Honvédelmi Minisztérium környékén összpontosul.

Mr. és Mrs. Kreisler, Mr. és Mrs. Mathias és Mr. Wolf USA-állampolgárok kocsi-val, más állampolgárságú személyekkel együtt konvojban most indulnak Bécsbe. Négy USA-beli állampolgár, a Garst-csoport, még a szállodában van. A követség tanácsolni fogja az elutazást, ha megkérdezik és ha a közlekedési eszközök rendelkezésre állnak.

25-én 21.30 órakor a Moszkva tér környékén egy órán át súlyos harcok folytak. 26-án 1 órától kezdve súlyos harcok folytak a város más részein és fokozódtak a nap folyamán. Most, 15 órakor súlyos harc folyik a városban, de Pest Duna-parti része és a követség környéke csendes.

A követség személyzetéből néhányan nehézségekkel kerültek szembe, amikor a követségről hazafelé mentek Budára, s Pest különböző pontjai között csak óvatosan és kerülő utakon közlekedhettek. — Barnes.

(Az USA budapesti követsége és a külügyminisztérium közötti, október 25-i folyamatos telex-üzenetváltás folytatása. — Ellenőrző szám: 14805. — Negyedik rész.)

Vettem.

Vannak további hivatalos táviratok?

Nincsenek; a közeljövőben.

McKisson a 6. emeleten van. Kérjük, hogy jöjjön a távközlési forgalmi csoportba.

Barnest és Rogerst és Clarkot újra ide fogom hívni.

Mr. McKisson itt van.

Barnes a büfében van, azonnal itt lesz.

McKisson Barnestől: — Úgy vélem, a követség a lehető legrészletesebben beszámolt a közvetlen szomszédságában lévő helyzetről. Nincsenek újabb változások vagy újabb információk más budapesti vagy magyar köröktől?

A követség környéke pillanatnyilag csendes.

McKisson-nak Barnestől: — Vannak kérdései?

Barnesnek McKissonától: — Hogyan ítéli meg jelenleg Nagy helyzetét?

Barnesnak McKissonától: — Van valami, amivel megkönnyíthetnénk az ön feladatát?

McKissonnak Barnestől: — Pillanatnyilag semmi nem jut eszembe.

Barnesnak Freers-től: — Mindnyájan nagyra becsüljük a nagyszerű munkát, amit önök mindannyian végeznek.

Freers-nek Barnestől: — Köszi, Ed. A dolgok egyelőre OK mennek.

Barnesnak Leverichtől: — Biztosan örülni fog, ha megtudja, hogy Wailes beadta a vízumkérelmeket, és egy héten vagy tíz napon belül indul.

Leverichnek Barnestől: — Jó hallani ezt a hírt.

Itt a válasz az első kérdésre; McKissonnak Barnestől: — Itt harc folyik, és fogalmunk sincs, mi fog történni. Tegnap az volt a benyomásunk, hogy miután őt hibáztatják a szovjet csapatok behívásáért, sokat veszített a népszerűségéből. Azt, hogy hol áll ő ma, és a nép hogyan fogadna egy további visszalépést Kádártól Nagy felé, nem (ismétlem: nem) tudjuk. Vélelmezzük, hogy Nagy a miniszterelnök. Ha most a szovjet csapatok behívásának vádjával Gerőt illetnék, és Gerő lenne a bűnbak mindazért, ami most történik, és ha Nagy további engedményeket tenne, akkor volna esélye. De nem tudunk eleget ahhoz, hogy bármit is biztonsággal mondhatnánk.

McKissonnak Barnestől: — Mint tudja, Horváth külügyminiszter és Sik vízumot kért, hogy részt vegyen az ENSZ közgyűlésén. A külügyminiszter ma érdeklődött a vízumok iránt, miután tegnap nem volt érintkezési lehetőség vele. Ha önnek nincs ellenvetése, ma délután vagy holnap kiadjuk a vízumokat, feltéve, hogy lesz kapcsolat a külügyminisztériummal. Mit tud ön mondani nekünk a külügyminiszter tegnapi nyilatkozatáról?

Barnesnak McKisontól: — Nincs ellenvetése Horváth és Sík vizumának kiadásával kapcsolatban. Más tisztségviselők esetében később nyilatkozunk.

Egy üzenet: Feltételezzük, hogy önök a legrövidebb időn belül tájékoztatják a sajtót és a közeli hozzátartozókat, hogy a követség amerikai személyzete nincs közvetlen veszélyben. Oliveiras és Vest futárokkal minden OK. Kérjük, informálják Frankfurtot. Amennyire mi tudjuk, nem voltak amerikai sebesültek vagy áldozatok, de információink igen szegényesek. A következő amerikai állampolgárok kértek bennünket, értesítsük rokonaikat, hogy jól vannak: (Felsorolás a következő részben.) — *(A távirat nincs aláírva)*

(Az előző telex-üzenetváltás folytatása. — Ellenőrző szám: 14835. — Ötödik rész.)

Mr. és Mrs. Bernhard Kreisler (fivérét értesíteni: Marshall Kreislert, 404E. 55th Street, New York); Eric Wulf (feleségét, Mrs Norma Wulf Beatrix Str 19. Barendrecht, Hollandia); Mr. és Mrs Roswell Garst, Mr. és Mrs. John Mathys; dr. William Brown (értesítendő Garston és Thomason keresztül, Coon Rapids, Iowa).

Hét amerikaiból álló további csoport érkezett vonaton ma reggel, és most megpróbáljuk elvinni őket a pályaudvarról a szállóba. Ha lehet, később megadjuk a neveket. Leslie Bain (Leslie Simmonds, 2124 Emathla, Miami, Florida)

A tömeg létrát állított fel a követség előtt lévő szovjet emlékműre, és megpróbálják leverni a vörös csillagot. Máskülönben a követség környéke most elég nyugodt.

Válaszolva a tömegnek, amely állandóan nőtt a követség előtt és segítséget kért, továbbá mert úgy látszott, ez az egyetlen mód, amellyel megakadályozhatjuk, hogy ez a tömeg kezelhetetlen méreteket öltön, éppen most a következő nyilatkozatot tettük és felkértük az embereket, menjenek el békésen. Elégedettnek látszottak.

„Megértjük a helyzetet és jelentettük a kormányunknak olyan teljességgel, amilyenl csak tudtuk. Bizonyára megértik, hogy mi magunk nem dönthetünk, ez kormányunk és az ENSZ dolga. Mi évek óta Magyarországon vagyunk, és úgy véljük, hogy értjük a helyzetet.”

Barnesnak Freerstől és Beamtól: — Válaszolva előbbi kérdésre, nyilatkozat valószínűleg mára várható. A külügyminiszter megkért bennünket, adjuk át önöknek, hogy örül a követség ilyen nehéz körülmények között elért teljesítményének.

McKisonnak Barnestól: — Éppen most elmondott rádióbeszédében Nagy Imre egyebek között megígérte, hogy mihelyt a fegyverletétel megtörténik, a most (ismétlem: most) harcoló szovjet csapatokat visszavezénylik korábbi magyarországi állomáshelyükre, és hogy tárgyalások fognak indulni valamennyi szovjet csapat kivonásáról. A fegyverletételre tegnap 18.00 órában megszabott határidőt érvénytelenítették.

Azokról az amerikaiakról, akikről említettük, hogy be fogjuk vinni őket az állomásról a szállodába, kiderült, hogy kilencen vannak és kanadaiak. Rendben átvittük őket. — *(A távirat nincs aláírva.)*

„Kiáramló nyilatkozatok”

(Az előző telex-üzenetváltás folytatása. — Ellenőrző szám: 14853. — Hatodik rész.)

Megjegyzés: A folyamatos helyzetjelentéseket és feljegyzéseket távirati formában feldolgoztuk, hogy megfelelően szétoszthatók legyenek az érdekelt hivatalok között. Készülnek-e további folyamatos helyzetjelentést adni, vagy zárjam le itt?

Mindenki, kivéve az ügyeleteseket és azokat, akik nem (ismétlem: nem) tudnak hazajutni, gyorsan elmegy, mert sötétedik. Most már csak egy rövid számjeltávira-tunk lesz, hacsak nem történik valami nagyon drámai dolog.

Magyarok ezrei gyülekeznek ismét az amerikai követség előtt és kiáltoznak, hogy az oroszok menjenek haza. A tömeg még mindig nő.

Amikor értesítik a családokat, kérem, ne feledkezzenek meg az új házas Mrs. Jerry Bolickről, tengerészgyalogos felesége, Amerikai Nagykövetség, Bonn.

Tömegtüntetés folyik az amerikai követség előtt magyar zászlókkal és fekete zászlókkal. Több mint kétezer ember a magyar Himnusz énekelte és segítséget kért. Amerikai tisztviselők azzal igyekeztek feloszlatni a tömeget, hogy lényegében megismételték azt a szöveget, amelyet a mai napon korábban mái közöltünk önökkel. A tömeg egy része elszéledt, mások azonban be akarnak jönni a követség épületébe. Semmilyen tényleges erőszak *(nem történt)*.

— Kérjük, hogy feljegyzéseiket az ottani helyi idő megjelölésével lássák el. Hány óra van most ott?

— A tömeg most énekel és tüntet. McKissonnak Rogerstől, Meekertől, Nyergestől: — Itt 16.30 van helyi idő szerint.

— Mennyi? 17.30 helyi idő szerint?

— 16.30 a helyi idő szerint. 16.31 a helyi idő. McKissonnak Rogerstől: 25./16.40 a helyi idő. A tömeg lassan oszladozik. Szeretnénk azonban javaslatokat kapni a kiáramló nyilatkozatokra vonatkozóan, jövőbeni felhasználásra.

Rogersnak Leverichtől: — Nincsenek javaslatok jövőbeni nyilatkozatokra, kivéve azt, hogy megismételhetik rokonszenvünk kifejezését, és biztosíthatják a tömeget, hogy folyamatosan és teljesen tájékoztatják kormányukat, amennyire csak lehet.

Rogersnak Leverichtől: — Nem akarnám tovább lekötve tartani ezt a vonalat. Hacsak önök nem akarnak további táviratot küldeni, jobban tesszük, ha befejezzük, mihelyt elolvastuk az önök BD 10-ét. — *(Aláírás nélkül.)*

(Az előző telex-üzenetváltás folytatása, ill. vége. — Ellenőrző szám: 14867. — Hetedik, befejező rész.)

Távirat vége, csak hivatalos használatra.

A legutóbbi üzenet óta nincs semmi új. BD 10-válasz nem szükséges. Köszönet a támogatásért. Taktikai értékelés következik, Meeker készítette, aki ma mindenki másnál többet volt odakint.

25-én, 17.03 helyi idő szerint:

Budapest taktikai helyzetéről az információk rendkívül kuszák. Nagy vonalakban a következők rajzolódnak ki: szovjet-, ÁVH- és egyéb kormányerők a város belsejében építik ki állásaikat, védelmi vonaluk a Margit-híd pesti hídfőjétől a Honvédelmi Minisztériumon, ÁVH-központon át az Országház-tér (*a Kossuth Lajos-tér — a ford.*) északi végéig terjed. A Parlamenttől délre, de nem tudni, hogy keleti irányban milyen mélységig, a kormányellenes tömeg szabadon mozog. A Gellért-híd (*a Szabadság-híd — a ford.*), úgy tűnik, a kormányellenes erők ellenőrzése alatt áll, viszont a Lánchidon lévő harcokcsoport hovatartozása nem világos. A Városligetben szovjet nehéztüzérség foglalt állást. Ha az erők elhelyezkedése valóban ez, akkor még komoly bajok jöhetnek.

Kérem, vegyék figyelembe, hogy a követség meg szeretné szakítani a kapcsolatot, és Bécs közvetítésével kívánjuk fenntartani az érintkezést, s ha lehetséges és nagyon fontos, akkor közvetlenül a külügyminiszterrel, DC-ben.

Leverich Rogersnek:

OK, kiszállunk. Köszönünk mindent. Fiúk, mindannyian nagyszerű munkát végeznek. Vigyázzanak magukra.

Idézetek vége.

Jelen távirat csak hivatalos használatra.

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztérium és Whitehall részére, küldi Mr. Fry. — Száma: 430. — Dátum: 1956. okt. 25., leadva: du. 4.04; vétel: du. 4.08. — Jelzése: Rendkívüli, Bizalmas.)

Közvetlenül a megelőző táviratomhoz (kizárólag a külügyminisztériumnak):

Kommunista felségjel nélküli, háromszínű magyar zászló leng sok középületen és városszerte a lakóházakon; a tömeg rendezetlen, zászlókat lobogtatva és hazafias dalokat énekelve vonul az utcákon. A kormány fölött nem gyakorol ellenőrzést, de úgy tűnik, hogy (*adashiba*) a tömeg közelebb került Budapest ellenőrzéséhez, mint amennyire az valaha is valószínűnek látszott.

2. az áldozatok száma azonban nagy, még nők és gyerekek is vannak köztük, s a lakosság tömeges megtorlástól tart. E kommunizmus elleni lázadásnak a sikere eljutott odáig, hogy a mérleg most egyensúlyba került, s nézetem szerint nagyszerű lehetőségünk kínálkozik, hogy elmozdítsuk a mérleg nyelvét. Vajon nem indokolt-e az ENSz elé vinni a helyzetet, a lehető legszélesebb nyilvánosságot biztosítva lépésünknek?

Már e kérdés ténye önmagában jótékonyan hatna.

3. Önök bizonyára már mérlegelték azokat a lehetőségeket, amelyek nyitva állnak Ófelsége kormánya előtt. Ezért csupán ama *(adáshiba)* benyomásmat közlöm, hogy itt a pillanat.

Kérem, a Külügyminisztérium sürgősen továbbítsa a fentieket, mint a 27. és 18. számú táviratomat Moszkvának és Varsónak, és belátása szerint, mint a 26., 27. és 6. számú táviratomat Bukarestnek, Prágának és Bonnak.

(Leadva Moszkvának és Bonnak, továbbítva Bukarestnek, Prágának és Bonnak.)

„Ez a mi harcunk is”

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztériumnak; küldi Mr. Fry. — Száma: No 452 és NH 10110/99 N. — Kezelés jelzése: Rendkívüli, Titkos; külügyi elosztásra. — Dátum: 1956. okt. 26., leadva: du. 5.35; vétel: ua.)

430. számú táviratomhoz (amely nem ment Washingtonnak és New Yorknak):

A helyzet az országban oly mértékig romlott, hogy az tegnap még elképzelhetetlen volt. Miként eddigi jelentéseimben megpróbáltam megvilágítani, a magyar nép szinte egy emberként fellázadt a kommunizmus ellen, és kétségbeesett elszántsággal harcol a túlerőben lévő orosz erők ellen. Valóságos csoda, hogy ilyen sokáig helyt tudtak állni: jelenlegi hangulatukból ítélhetően sokan a végsőkhöz ellen fognak állni. Ez egyben a mi harcunk is.

2. Ezért megismétlem a hivatkozott táviratokban foglalt felhívásomat, de most más okból. Vajon az európai biztonságra vonatkozó, háború utáni egyezmény értelmében a nagyhatalmak különleges és általánosan elfogadott kötelezettségei nem hatalmazzák-e föl Ófelsége kormányát, hogy javasolja annak általuk való haladéktalan megvitatását: Mi lenne a legjobb módja a béke és egy szilárd kormány helyreállításának? Avagy ez a mérsárlás nem olyan helyzet-e, amelyet az Alapokmány 34. és 35. cikkelye értelmében haladéktalanul meg kellene vizsgálnia a Biztonsági Tanácsnak?

Kérem, hogy a Külügyminisztérium azonnal továbbítsa a 9., 1. és 33. táviratom gyanánt a fentieket Washingtonnak, a brit ENSZ-küldöttségnek New Yorkba és Moszkvába.

(Továbbítva Washingtonnak, a brit ENSZ-küldöttségnek New Yorkba és Moszkvába.)

(Útmutató a brit külügyminisztérium sajtóosztályának, Sir J. Wardnak. — Száma: NH 10110/175. — Dátum: 1956. október 25.)

A helyzet teli van buktatókkal. Legyünk óvatosak és semmi olyasmit ne mondjunk, ami a forrófejűeket Budapesten további hasztalan zendülésekre bátorítaná.

Kinyilváníthatjuk, hogy helytelenítjük a szovjet haderő beavatkozását, de az oroszoknak kész erre a válaszuk: beavatkoztak, mert felkérték rá őket. Bírálhatjuk dr. Nagyot, mert behívta az oroszokat, és mert ily brutálisan nyomják el a zendülést. Viszont érdekünk fűződhet ahhoz, hogy dr. Nagy hatalmon maradjon. Jelen pillanatban ő nyújtja a legjobb kilátásokat abból a szempontból, hogy Magyarországon egy liberálisabb kommunista rendszer legyen. Késérő fintora a sorsnak, hogy vérontással volt kénytelen kezdeni. A magyar közvélemény majdnem bizonyosan valami nő nyilatkozatot vár tőlünk, amelyben elítéljük uraikat, és igazoljuk a zendülőket. Sokan telefonáltak a követségre, és kértek brit katonai beavatkozást. Sokkal nehezebb tartózkodni a kommentálástól, mint volt a lengyel ügyben.

2. Javaslom, hogy mondjunk olyan keveset, amilyen keveset csak lehet, de mivel feltételezhetőleg nem tudunk teljesen kitérni az események kommentálása elől, előterjesztem annak a nyilatkozatnak a tervezetét, amelyet a sajtóosztály vezetője tehetne. — T. Brimelow*

Tervezet: A sajtóosztály vezetőjének nyilatkozata.

A legnagyobb együttérzéssel és részvétellel vagyunk azok és családjaik iránt, akiket a budapesti zendülések során megöltek vagy megsebesítettek. Ezek a zendülések is mutatják, milyen nehézségekkel jár akár a mérsékelt reform is Kelet-Európában. Reméljük, hogy a reformok folytatódni fognak, de anélkül, hogy értük emberéletben ilyen tragikus árat kelljen fizetni. — (Szignó) J.F.W., A/3.

(A belgrádi brit követség távirata a brit külügyminisztériumnak. Külügyi és Whitehall-elosztásra. Küldi: Mr. Hayman, a követség tanácsosa. — Száma: No 693 és H 10110/105 N. — Dátum: 1956. okt. 26., leadva: este 8.44; vétel: este 10.05 — Jelzése: Elsőbbséggel, Bizalmas.)

A jugoszlávok aggodalommal kísérik figyelemmel az eseményeket, de hivatalos reagálás egyelőre nem hangzott el. Vezető jugoszláv személyekkel, köztük Tempo alelnökkel, Pricával és Velebittel folytatott megbeszélések alapján jelenlegi álláspontjukat nagyjából a következőképpen összegezhetjük:

a) Egy Gomulka-típusú titoista rendszer kialakulására számítottak, de Gerő és Nagy ügyetlenkedtek az átmeneti szakaszban. Gerő túl soká maradt Jugoszláviában (Velebit azt mondta nekem, hogy itt tartózkodásának utolsó két napján rendkívül ideges állapotban volt, és állandó távirati kapcsolatot tartott Budapesttel), és Nagy nem tette meg azokat a körültekintő intézkedéseket, amiket Lengyelországban Gomulka, hogy átvegye a hatalmat.

b) Miközben a sajtójukban igyekeznek elbagatellizálni az orosz csapatok alkalmazását, és iparkodnak azt a vonalat vinni, hogy Nagynak a rend helyreállítása érdekében joga volt felhasználni minden rendelkezésre álló eszközt, privátim teli

* A brit külügyminisztérium Magyarországgal is foglalkozó osztályának vezetője.

vannak aggodalommal, hogy alkalmazásuk miként hat Nagy helyzetére. Tempo azt mondta nekem, hogy a helyzetnek ez a legkomolyabb aspektusa. Vidic (államtitkár a külügyminisztériumban, Moszkvában volt előzőleg nagykövet), úgy mondják, rendkívül ingerült volt az ügy miatt azon a tegnapi esti magánjellegű vacsorán, amelyen az orosz nagykövet is jelen volt.

c) A sajtó nagy ügyet csinál abból, és magánbeszélgetésben szintén felmerült, hogy a „sztálinista hős” (nyilván: a „sztálinista Gerő” — *A fordító*) a bűnbak, és nagy meggyőző erővel próbálják ráhárítani a felelősséget az orosz csapatok behívásáért.

d) Tapasztalható itt némi hajlandóság, hogy Nagyot elmarasztalják az események további kezelése miatt. Velebit azt mondta nekem a tegnapi esti vacsorán: nem mutatkozik elég határozott egyéniségnek ahhoz, hogy „irányítsa az eseményeket”. Hozzáfűzte, jugoszláv nézet szerint ez Magyarország egyik tragédiája, hogy nincs egyetlen határozott egyéniség sem.

2. A sajtóvélemények eddig a legkevésbé sem tárgyilagosak, mi viszont igénybe veszünk minden lehetséges módot, jugoszlávokkal folytatott magánbeszélgetéseket, sajtóbulletineket stb, hogy megismertessük velük a tényeket, úgy, ahogyan azokat a budapesti táviratok és a BBC jelentései tartalmazzák.

Kérem, hogy a külügyminisztérium továbbítsa Moszkvának, Varsónak, és belátás szerint Washingtonnak és Párizsnak, mint a 36., 13., 152 és 123. sz. táviratot.

(Továbbította Moszkvának, Varsónak, valamint Washingtonnak és Párizsnak.)

Október 26—27.

▪

„Az elnök kérdése”

(Telefonbeszélgetés — töredékes — rögzítése. — Dátum: 1956. október 26. — Száma: 10/26/56/2. — Az Eisenhower könyvtár anyagából.)

Hivatkozva arra, amit a Nemzetbiztonsági Tanács ülésén ma reggel Harold Stassen mondott, az elnök a következőket gondolja: Ezek az emberek talán kibírják ... az oroszok nem rettennek vissza ... a szomszédos országok NATO-csatlakoztatása ... ettől tartva, persze gyorsan és teljesen el kell tipornia őket. Az elnök kérdése úgy hangzik, ki kell-e jelentenünk, hogy nincs befolyásunk abban a térségben ... viszont nem tudja, hogyan tudjuk ezt megtenni. Mondhatjuk úgy, hogy „ugyanott vagyunk, ahol voltunk”.

Az elnök erre gondolt és arra, hogy talán a Mr. Dulles által most előkészített beszédbe ezt beleteszik.

Dulles azt mondta Stassennak és mások csoportjának, akikkel éppen tanácskozott, hogy vizsgálják meg a dolgot. Nem könnyű kialakítani, hogyan is kezeljék az egészet. Semmi olyasmibe nem akar belemenni, hogy az legyen a látszat, mintha „a színpalak mögött” tárgyalások folynának. A britek első reagálása az, hogy ne a Biztonsági Tanács, hanem — két vagy három hét múlva — a Közgyűlés elé vigyűk. Viszont Dulles nem biztos benne, hogy meg fog felelni a szándékuk szerinti célnak.

(Mr. Dulles:)

Az elnök megkérdezte, holnap estére tervezett beszédében nem mondhatná-e azt, hogy „Nem arról van szó, hogy a nyugati világ egyáltalán olyasmire gondolna, hogy befolyásolja őket ..., de ha ugyanazt a szabadságot élvezhetnék, mint amit most Ausztria...”

„A vérontást a minimumra”

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba. Dátum: 1956. okt. 26. éjjélkor. — Száma: 162., ellenőrzés: 17452. —)

Közös külügyi-katonai távirat a 161. sz. és az előző követségi táviratokra hivatkozással.

Ahogy az az előző táviratokban közöltük, hajlunk arra a nézetre, hogy ez a helyzet — mindenki számára váratlanul — a diáktüntetésekben alakult ki, amelyek

a lakosság lelkes reagálását váltották ki. Ezt a reagálást gyors egymásutánban követte az erőszak, és, ami nagyon jelentős tény, az, hogy magyar csapatok átláltak a felkelők oldalára, és gyanítjuk, hogy valamennyi fegyvert és talán az emberanyag jelentős részét is ők adták a felkelőknek.

Valószínűnek látszik, hogy legalábbis 25-én két vagy több különálló felkelő csoport állt akcióban. Az a csoport, amely a hivatkozott távirat B. dokumentumát dolgozta ki, elszántabbnak és elszigeteltebbnek látszik, mint az, amely az A dokumentumot szövegezte. McCormack a New York Timestől azt mondja, értesülése szerint az A dokumentumot (a B létezését nem közöltük vele) a katonai nyomdában nyomták. Logikus, hogy csak a hadsereg tudott hathatós szervezési magot biztosítani a felkelőknek.

Világos, hogy a felkelők ereje egyaránt fakadt a nép magatartásából és saját fegyvereikből. Bár Budapest nagyon jelentős károkat szenvedett, mégis úgy véljük, a szovjet parancsnokság igyekezett a vérontást a minimumra csökkenteni. Ez a magatartás, továbbá az, hogy az emberek készek voltak életüket kockáztatni, nemcsak késleltette a végső megoldást, hanem valószínűleg lehetővé teszi a felkelőknek, hogy szervezetet építsenek ki, amivel kezdetben láthatóan nem rendelkeztek.

Számunkra meglehetősen biztosnak látszik, hogy a felkelők elszánt kis csoportokat képeznek, olyanokat, mint a hivatkozott távirat B dokumentumának szerzői, akiket fokozatosan levernek. Sokkal több harc folyt csütörtök éjjel, mint csütörtökön a nappali órákban, amiből azt gyanítjuk, hogy a felkelőket éjszaka fogdossák össze, amikor nem okoz problémát a tömegek jelenléte.

Szerdán kora reggel óta a kormány ellenőrző központjai a Honvédelmi Minisztérium épületében vannak a Honvéd utcában és a háborús idők honvédelmi főparancsnokságán és a Kis-Gellért-hegy alatt, ahova most a rádiót is helyezték, miután ezek a helyek, valamint a szovjet nagykövetség és katonai parancsnokság erősen védett területek. Ezekre a helyekre eredetileg valószínűleg a tömeg ellen állítottak harcokocsikat, de azok most a felkelők ellen is védelmiül szolgálhatnak. A szovjet—ÁVÓ katonai stratégia az utóbbi 24 órában, úgy látszik, ezen központok páncélosvédelméből, bizonyos területeken szórványos támadó erőfeszítésekből és kiterjedt járműves őrzérségekből áll. Semmi jele gyalogos hadműveleteknek.

A hangok után ítélve a legsúlyosabb harcok eddig október 26-án 01.00 és 8.00 óra között voltak a város több szektorában. Ez a tény, továbbá az egyre nagyobb mértékben korlátozó kijárási tilalom (amelyet az emberek napvilágnál mindaddig figyelmen kívül hagytak) és a reggeli rádiófelhívás békülékeny hangja (az adásban közölték, a tárgyalások már folynak a szovjet csapatok eltávolításáról), arra mutat: a jelen pillanatban a kormány egyáltalán nem biztos abban, hogy ura a helyzetnek. A kormány azt remélhette tegnap, hogy Nagy bejelentése a szovjet csapatok kivonására vonatkozóan megnyugtató hatással lesz majd a lakosságra, de ennek semmi jele a tömegben, amely 3 órával Nagy nyilatkozata után a követség előtt tüntetett.

Úgy véljük, hogy jelenleg a legfontosabb kérdés a felkelők szervezetségének mértéke. A felkelőknek van nyomdájuk. Néhány szovjet tankot tüzzel pusztítottak el, de semmi nem mutat a Molotov-koktélok és más házi készítésű eszközök egybehangolt alkalmazására, ami pedig egyik első jele lenne a felkelők központi irányításának. Nem tudunk róla, hogy rádiófelszerelést szereztek volna, hogy adásokat sugározzanak a lakosságnak; noha ez lehetséges, hogy megpróbáltak rádiókapcsolatot létesíteni a nyugattal.

Ez a kérdés talán elsődrendű fontosságú, mert egy felkelő kormány léte — bármilyen is lenne a katonai ereje — azt jelentené, hogy az ügyet másképpen kezelnék az ENSZ-ben. A Követség sürgős jelentést fog küldeni, bármilyen információt szerez ezen a téren.

— Barnes.

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba. Száma: 163., ellenőrzés: 17435. — Dátum: 1956. okt. 26., du. 3 óra.)

Egy férfi, aki azt állította magáról, hogy vezetője annak a csoportnak, amely kiadott egy, az új ideiglenes forradalmi kormány által aláírt dokumentumot (lásd. 161. sz. távirat), felkereste a követséget 12.30-kor. Azt mondta, hogy előző este a négytagú küldöttség vezetőjeként meglátogatta Nagyot. Közölte, hogy Nagy beleegyezik minden követelésükbe, de ragaszkodik ahhoz, hogy támogassák őt, mint a jelenlegi törvényesen megalakított kormány fejét. A látogatóról a követség tisztségviselőjének az volt a benyomása, lehet, hogy hajlik rá, hogy engedjen Nagynak. A látogató meghagyta nevét és telefonszámát, és azt mondta, hogy kapcsolatban akar maradni a követséggel. A csoportban levő többi vezető megtiltotta neki, hogy nevüket közölje.

A követség szándéka az, hogy elfogad minden információt, amit a látogató nyújtani akar, de elkerüli azt, hogy olyan benyomást keltsen, mintha tárgyalásban állnánk vele.

— Barnes.

„Rettenetes következményei lesznek”

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba, a miniszternek. — Száma: 166., ellenőrzés: 17548. — Dátum: 1956. okt. 26., este 7 órakor.)

A reggeli látogató 15.00-kor visszatért, hogy tanácsot kérjen a követségtől, mit tegyen az „új kormány”, és hogyan lehetne egy nemzetközi fórumot behozni Magyarországra. Azt mondta, Nagy kijelentette, mindent el fog követni, hogy fenntartsa Magyarországon a jelenlegi kormányrendszert, és (idézte tovább Nagyot) ha az ellenállás nem szűnik meg, annak rettenetes következményei lesznek. A látogató azt mondta, az új kormány tagjai most már meg vannak győződve arról, hogy Nagy komolyan gondolja, amit mond, mert híreket kaptak, hogy 8 szovjet tank vonult végig ma reggel a Lenin körúton, és tüzet nyitottak az út két oldalán levő épületekre. (Ezt a jelentést nem erősítette meg egyetlen információ sem, amelyet a követség más forrásokból kapott.)

A látogató beismerte, hogy az új kormány nem tartja ellenőrzése alatt a lakosságot, de reméli, hogy bármilyen döntést fog hozni, az befolyásolja majd a helyzetet. Kijelentette, hogy a felkelők közül egyedül ő hisz Nagy ígéretének, hogy a szovjet csapatok kivonulnak, ha a felkelők leteszik a fegyvert.

A követségi tisztviselő elfogadta az információt, megmagyarázta, hogy tanácsot adni lehetetlen, és mellékesen közölte, hogy Washingtont állandóan tájékoztatjuk a fejleményekről, valahányszor a kommunikáció helyzete azt lehetővé teszi. — Barnes.

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba, a miniszternek. — Száma: 168., ellenőrzés: 17573. — Dátum: 1956. okt. 27., de. 11 óra.)

Ami az alábbiakban következik, sok feltevést tartalmaz, sőt tévedéseket is bizonyos tényekre vonatkozóan. A követség úgy véli, a magyar nép szabadságharcának végső eredményei a lehetőségek nagyon szűk skálájára szorítkoznak, és ezek bizonyos mértékig mind rossz lehetőségek.

A nyugati rádiók legutóbbi jelentései szerint a magyarországi felkelés igen széles körűvé vált, a felkelők akciói Budapesten kívül kiterjednek Szegedre, Pécsre, Miskolcra, Debrecenre, Komáromra, Magyaróvárra, Győrrre, és egyes jelentések szerint a Dunántúl nagy része is felkelt.

A követséggel tegnap kapcsolatba lépett egy férfi, aki azt állítja, hogy egy, a felkelőket képviselő szervezet nevében beszél. Hogy ez így van-e vagy nem, az lényegtelen. A fontos az a dilemma, amellyel „az új ideiglenes forradalmi kormány képviselői” tanácsot kérnek a követségtől, mit tegyenek, mert — amint a látogató állította — kapcsolatba léptek Naggyal, aki kijelentette, mindent el fog követni azért, hogy Magyarországon fenntartsa a jelenlegi kormányrendszert és (idézte tovább Nagyot), hogyha az ellenállás nem szűnik meg, annak borzasztó következményei lesznek. Valamennyi felkelő erő ugyanezzel a dilemmával áll szemben, akár az „új kormány” ellenőrzése alatt áll, akár elszigetelten tevékenykedik. A dilemma úgy foglalható össze, hogy a szovjetek a magyar kommunista kormány törvényes égisze alatt könyörtelenül legázolják a felkelőket, ha azok nem adják meg magukat; viszont a felkelők egyáltalán nem bíznak abban, hogy a kormány megteszi majd az általa ígért engedményeket, ha valóban kapitulálnak. A felkelők előtt tehát az alternatívák következő szűk skálája áll: a) Küzdeni a végsőig és meghalni, miközben ebben a folyamatban a fegyvertelen lakosság nagy része veszteségeket szenved. — b) Küzdeni és meghalni, remélve, hogy kitartanak addig, amíg külső segítség vagy nyomás megváltoztatja a kormány és a szovjet szándékát és/vagy képességét a könyörtelen leverésükre. — c) Elfogadni, hogy a kormány jóhiszeműen fog eljárni az engedmény kérdésében, és kapitulálni. Ezt az utóbbi választási lehetőséget a felkelők már elvetették, miután az elfogadás határideje pénteken 22 órakor lejárt, és a felkelők rádióadásban közölték, hogy folytatják a harcot követeléseikért.

A felkelők előtt álló rossz választások a legkritikusabb politikai és erkölcsi problémák elé állítják az Egyesült Államok kormányát. Az USA teljes tétlenségével nem nézheti el, amint a Szovjeteknek a harcnak elfojtásában kifejti katonai képességeit. Ez logikusan elvezet ahhoz a kérdéshez, mit tehet az Egyesült Államok kormánya, hogy növelje a második alternatíva megvalósulásának eshetőségeit.

A követség nem állítja, hogy ismeri az ügynek minden nemzetközi jogi vonatkozását. A nyugati rádiókból azonban úgy értjük, hogy Franciaország, az Egyesült Királyság és az Egyesült Államok együttesen az ENSZ elé kívánja vinni a helyzetet. A követségnek az a benyomása, hogy Franciaország volt a kezdeményező ebben a kérdésben. A követ-

ségnek erős meggyőződése: egyrészt abból a gyakorlati szempontból, hogy az USA megőrizze tekintélyét és befolyását a rab népek között, másrészt az erkölcsi felelősség miatt, hogy ura maradjon szavának, amellyel korábbi hivatalos nyilatkozataiban a rab népeknek nyújtandó támogatásról szólt, az Egyesült Államok kormányának vezetnie és erőteljesen sürgetnie kell a magyar ügy tárgyalását az ENSZ-ben, és fel kell használnia minden befolyását a világ közvéleményének mozgósítására a magyar felkelők könyörtelen szovjet leigázása ellen.

A követség teljes mértékben tudatában van, milyen súlyos felelősséggel jár egy döntés a magyar nép anyagi eszközökkel történő támogatására a Szovjet ellen, és milyen kockázatokkal járna a nyílt támogatás. A követségnek nincs tiszta képe arról, milyen lehetséges alternatívák nyílnak az Egyesült Államok kormánya számára a „jogászai” ENSZ elé terjesztésnek és a felkelők anyagi támogatásának szélsőségei között. De kell, hogy legyenek alternatívák a szélsőségek között, és lehet, hogy talán vannak olyan alternatívák, amelyek esetében a velük járó kockázat nem túlságosan nagy. A követség úgy véli, hogy — tekintettel a magyar nép általános és heves reagálására a kommunista uralom ellen — komoly megfontolás tárgyává kell tenni, milyen eszközökkel lehet támogatni a felkelt lakosságot, és hogy bizonyos kockázatvállalást jogossá tesz a szovjet uralom ilyen hatalmas arányú elutasítása. — Barnes.

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba, a miniszternek. — Száma: 169., ellenőrzés: 17465. — Dátum: 1956. okt. 27., du. 4 óra.)

Október 27-én 10.30-kor a követség munkatársának feleségét meglátogatta két nő, írók vezetőinek feleségei. Csoportjuk őket küldte, mert a férfiak harcolnak. Azt kívánják, a követség kérje a magyar kommunista kormányt, hirdessen 12 órás tűzszünetet, amely alatt — mint ígérték — összegyűjtenék a különféle felkelő csoportok vezetőit. Ez utóbbiak előbb az amerikai követséggel, azután a magyar kormánnyal találkoznának, hogy tárgyaljanak a békefeltételekről. Azt mondják, össze tudják gyűjteni a különböző csoportok vezetőit, és találkozni akarnak bárkivel a követség tagjai közül bármilyen megjelölt helyen és időben. A fő dolog, amit akarnak, az a 12 órás tűzszünet, emberieségi okok alapján, mert amíg nincs idejük a tárgyalásra, addig nem tudnak véget vetni a harcnak. Ismét jelentkezni fognak ma délután 2 órakor.

Legsürgősebben kérjük a külügyminisztérium véleményét. — Barnes.

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba, a miniszternek. — Száma: 161., ellenőrzés: 17453. Hivatkozás a 168. és 169. táviratra. — Dátum: 1956. okt. 28. du. 2 óra.)

A távközlési lehetőségek hiánya folytán a követség olyan operatív döntésekre kényszerül, amelyek rendes körülmények között előbb Washington elé lennének terjesztendők. A követség 169. számú távirata beszámol egy találkozásról a felkelő erők megbízottai és az amerikai követségi személyzet között. Röviden, a felkelők megpróbáltak

kapcsolatba lépni a követséggel, hogy sürgetően kérjék, legyen közvetítő a különböző felkelő csoportok és a kormány között.

A 168. sz. követségi távirat alapját képező ajánlások elemzése nyomán, emberiességi okokból és mert úgy tűnt, hogy ez áll az Egyesült Államok kormányának érdekében, úgy éreztük, szükség van — még ha csak tapogatózás céljából is — valamilyen, természetesen nem hivatalos, akcióra, amely jelezné azt a lehetőséget, hogy a követség mindent megtenne, ami gyakorlatilag lehetséges, hogy elősegítse a vérontás megszüntetését a felkelők és a kormány közötti kompromisszum útján.

Ebben a szellemben emlékeztető tervezetet dolgoztunk ki tartalék céljából, és végül sikerült telefonösszeköttetést kapnunk a külügyminiszter-helyettestel. Azt követően, hogy segítséget kértük a kommunikációhoz Washingtonnal, amelyet technikai nehézségekre és az utcai közlekedés veszélyeire hivatkozva egyetlen világos telefonüzenet erejéig engedélyezett ezúttal, nagyjából a következőket közöltük: a vérontás nagyon sajnálatos, a tűzszünet kívánatosnak látszik, és teljesen nem hivatalosan szólva úgy véljük, bármely külképviselet, köztük a mi követségünk, szívesen megtenne bármilyen lépést, amely gyakorlatiasan lehetséges, elősegítené az öldöklés megszüntetését. A válasz ez volt: a gondolatot nagyra értékeli, de aligha lehetséges bármit is tenni, mivel a „bandák” felszámolása folyamatban van. Világossá tette, hogy az új kommunista kormánynak (vagy legalábbis ezek képviselőjének) jelenleg esze-ágában sincs egyezséget kötni a felkelőkkel.

Immár bizonyosnak tűnik, hogy egyes bevonuló szovjet csapatok állomáshelye más csatlós országokban van, sőt talán magában a Szovjetunióban. Így a fokozatos erőbevetéssel ellenőrzésük alatt tudják tartani Pestet, ellenőrzésük alá tudják venni Budát, és meg tudják tisztítani a vidéket. A magyarok iránti rokonszenv növekvő hulláma azonban Nyugaton lehetségessé teszi, hogy talán a Szovjet is meg akarjon szabadulni a jelenlegi helyzettől fegyverszünet, majd tárgyalások útján.

A követség ma reggel azt hallotta, hogy Leslie, a NANAA tudósítója, ma reggel Bécsbe utazott, miután ígéretet kapott a magyar kormánytól, hogy szerdán megkaphatja a visszatérő vízumot.

Ha a nyugati vélemény elegendő súllyal esik latba a Szovjetnél ahhoz, hogy visszaretentse a totális akciótól, akkor a követség úgy véli, hogy a felkelők minden közeledését, diszkréten kezelve, inkább fenn kell tartani, hogy a magyar kormánynak jobb esélye legyen arra, hogy legyen kivel tárgyalnia.

Ezek azok az okok, amelyek miatt a követség ilyen terjedelemben közölte a tényeket.

A követség legsürgősebben kéri tanácsukat. — Barnes.

„Kiaknázzuk a propagandalehetőséget”

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztériumba, küldi Mr. Fry. — Szám: 458 és NH 10110/116. — Dátum: 1956. okt. 27., leadva: reggel 9.53; vétel: reggel 10.10. — Jelzése: Azonnal, Bizalmas.)

Azt latolgatom, milyen gyakorlati lépéseket tehetnénk, hogy kinyilvánítsuk rokonszenvünket a magyar nép iránt és kiaknázzuk a propagandalehetőségeket. Úgy tűnik, két alapvető elv hangsúlyozható:

(a) semmit ne tegyünk, ami azt a gondolatot sugallhatná, hogy katonai támogatás van kilátásban; és

(b) amit megteszünk, azt tegyük meg azonnal, amíg még tart az ellenállás.

2. Ezeknek felelne meg, úgy vélem, ha a nyugati hatalmak felajánlanák, hogy haladéktalanul élelmiszer- és gyógyszer szállítmányt indítanának útnak az osztrák határról Budapestre. Mindkettőre nagy szükség van. A kommunista vezetők majdnem bizonyosan visszautasítanák ezt az ajánlatot, viszont ez sem félreérthető nem volna, sem hiú reményeket nem ébresztene. Az elutasítás abba a helyzetbe hozna bennünket, hogy rámutathassunk: a kommunisták nem törődnek a magyar nép jólétével. Az elfogadás, ámbár valószínűtlen, nyilvánvaló gyakorlati előnyökkel járna, de ezeket nem szükséges részleteznem. Akármelyik eset következék is be, valószínűleg az oroszok is hasonló gesztust tesznek majd, de jó érv lesz, hogy mi voltunk az elsők.

3. Ha megvan a készség megfontolni egy efféle ajánlatot, amely hatékony propaganda lenne, szükségképpen nagyvolumenű segítségről volna szó. Javaslom, hogy rádión közvetlenül tudassuk ajánlatunkat a magyar kormánnyal, és sűrűn ismételjük az adást. Természetesen megkísérelném hivatalosan is továbbítani, de a *(magyar)* külügyminisztérium, úgy tűnik, napok óta zárva van.

Kérem, hogy a Külügyminisztérium azonnal továbbítsa Párizsnak, Washingtonnak és Moszkvának, mint az 5., 10. és 35. számú táviratomat, és belátás szerint Belgrádnak, Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Szófiának és Bonnnek, mint az 5., 15., 34., 33., 33. és 13. számú táviratomat.

(Továbbítva Párizsnak, Washingtonnak, Moszkvának, továbbá Belgrádnak, Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Szófiának és Bonnnek.)

(Megjegyzés a dokumentumon:)

Jelentik, hogy gyakorlati lépéseket kellene tenni a magyar nép iránti rokonszenv ki nyilvánítására és a propagandalehetőségek kiaknázása végett.

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztériumba, küldi Mr. Fry. — Száma: 462. és NH 10110/118. Kiegészítés a 452. távirathoz. — Dátum: 1956. okt. 27., leadva: déli 12.31; vétel: 12.52. — Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

Megkönnyebbüléssel hallom a BBC adásából, hogy megfontolás tárgyát képezi az ENSZ-hez fordulás, és ámbár ennek eljárás módjáról nincsenek ismereteim, legyen szabad arra vállalkoznom, hogy a következő megjegyzéseket tegyem:

(a) Elkerülendő azt a vádat, hogy „belügyekbe avatkozunk”, talán lehetne egy részletes beszámolót terjesztetni a Biztonsági Tanács elé, azt hangsúlyozva, hogy Magyarországot gyakorlatilag ismételten előzönlötték, és megint egy idegen hatalom alávetettségébe került: a Varsói Szerződésben nincs ürtűg az orosz belső beavatkozásra, és most már minden kétséget kizáróan megállapítható, hogy ennek az országnak a bábrezsimje semminemű támogatást nem élvez népe részéről.

(b) Netán beterjesztethetnénk egy határozattervezetet, amely elismeréssel szól a magyar népnek a saját szabadsága ügyében tanúsított vitézségéről és bátorságáról, és elítéli az oroszok agresszióját és kíméletlenségét. Egy ilyen javaslat számottevő támogatása, még ha megvétőzzák is, itt igen jótékony hatással lenne, s még inkább, ha akkor sikerülne elfogadtatni, amikor még folynak a harcok. Hozzáteszem azonban, hogy az idő aligha nem nagyon sürget.

(c) A közgyűlés is folytathatná 1950. évi akcióját a magyarországi emberi jogokkal kapcsolatban, és megpróbálhatná teljesíteni a rezsimmel ama ígéreteit, amelyeket a nemzet lázadása a héten kikényszerített belőle, még ha ennél többet nem lehet is tenni az igazi demokrácia bevezetése érdekében az országban.

2. Felmerült bennem az is, ami kétségkívül amúgy is már megfontolás tárgyát képezhette, hogy próbáljuk Indiát rávenni a közbenjárásra az oroszoknál. Ha egyebet nem is, de ily módon legalább annyit elérhetnénk, hogy Ázsia jobban megértené a kommunizmus mibenlétét.

Kérem, hogy a külügyminisztérium sürgősen továbbítsa a fentieket 37., 11. és 2. számú táviratomként Moszkvának, Washingtonnak és New Yorkba az Egyesült Királyság ENSZ-küldöttségének, valamint belátás szerint Párizsnak, Belgrádnak, Varsónak, Bukarestnek, Szófiának, Prágának és Bonnnek, mint 1., 6., 7., 35., 36. és 15. számú táviratomat.

(Továbbítva Moszkvának, Washingtonnak, a New York-i brit ENSZ-küldöttségnek, valamint Párizsnak, Belgrádnak, Varsónak, Bukarestnek, Szófiának, Prágának és Bonn-nak.)

„Szorgalmazzuk, hogy az ENSZ...”

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztériumba, külügyi elosztásra; küldi Mr. Fry. — Száma: 464. és NH 10110/120. — Dátum: 1956. okt. 27., leadva: déli 1.57; vétel: déli 2.17. — Jelzése: Sürgős, Titkos.)

2180. számú washingtoni távirathoz:

1. Üzenet továbbítva.

2. Kollégám az Egyesült Államokból kérte, hogy a következő üzenetet juttassuk el a State Departmentbe.

Kezdete:

A követséget mélységesen nyugtalanítják a Magyarországra bevonuló csapatokról szóló hírek, és az a véleménye, hogy a szovjetek hamarosan olyan mélyen belebonyolódnak az ügybe, hogy mindennemű kompromisszum lehetetlen *(kihagyott számjel)* lesz. Határozottan szorgalmazzuk, hogy az ENSZ adjon ki felhívást, amilyen gyorsan csak lehet, a kormány és a felkelők közti megegyezés érdekében az alábbi pontok alapján, amelyek véleményünk szerint a legnagyobb eséllyel bírnak arra nézve, hogy mindkét részről elfogadják:

- (a) a harc beszüntetése;
- (b) az orosz erőket vonják vissza körleteikbe;
- (c) a nemzeti erők adják meg magukat a magyar hadseregnek, és ez utóbbi vegye át a rend fenntartását;
- (d) az ENSZ Tanácsadó Bizottság tanácsa mellett Nagy- vagy Kovács Béla-kormány;

(e) az ENSZ égisze alatt tárgyalás a Szovjetunióval a csapatok ügyében... *(sic!)* Pillanatnyilag teljes személyzet sértetlen. Megbízható összeköttetésünk nincs Önökkel. Vége. Lásd azonnal következő táviratomat.

A Külügyminisztérium haladéktalanul továbbítja 13. számú táviratomként Washingtonnak és 3. számú táviratomként az Egyesült Királyság ENSZ-küldöttségének New Yorkba.

(Továbbítva Washingtonnak és a brit ENSZ-küldöttségnek.)

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztériumba, külügyi elosztásra; küldi Mr. Fry. — Száma: 465. és NH 10110/121. — Dátum: 1956. okt. 27., leadva: du. 2.50; vétel: du. 3.00 — Jelzése: Sürgős, Titkos.)

Közvetlenül megelőző táviratomhoz:

Az Egyesült Államok követségének képviselője, aki átadta nekem ezt az üzenetet, rendőri kísérettel érkezett és mindössze húsz percet kapott arra, hogy velem beszéljen. Így alig volt módunk beszélni egymással.

2. Megjegyzéseim a következők. Nem tudom, lehetséges-e (vagy semleges szempontból kívánatos-e) elismerni bármely csoportot — legyen az mégoly nagy is — egy országon belül a de jure vagy a de facto kormányon kívül. Az efféle megfontolásoktól teljesen függetlenül a legesleglényegesebbnek az látszik, hogy elérjük az ENSZ közbelépését ilyen vagy olyan formában. Míg mi egymás között egy olyan kompromisszumról tárgyalunk, amelyet a Nyugat elfogadhatónak tart, a népet eltiporhatják; és ha ez megtörtént, talán igen nagy mértékben összezsugorodik az esélyünk, hogy segítsünk rajta.

3. Ha viszont segítene egy kompromisszum *(nehezen megfejtendő számjelcsoport, valószínűleg: előmozdítása)* rögtön kezdetben, ahelyett, hogy a harc megszűntével látnánk neki kényelmesen egy kompromisszum kialakításának, úgy az, amit az Egyesült államok követsége javasol, a jelen helyzetben éppoly jónak látszik, mint bármi egyéb.

A Külügyminisztérium továbbítja a fentieket haladéktalanul Washingtonba és New Yorkba az Egyesült Királyság ENSZ-küldöttségének, mint 14. és 4. számú táviratomat.

(Továbbítva Washingtonnak és a brit ENSZ-küldöttségnek.)

„Hruscsov ingerülten”

(A moszkvai brit nagykövetség távirata a külügyminisztériumnak, külügyi és Whitehall-elosztásra; küldi: Sir W. Hayter, Nagy-Britannia moszkvai nagykövete. — Száma: 1475. és NH 10110/12. — Dátum: 1956. okt. 27., leadva: du. 3.30.; vétel: du. 4.30. — Jelzése: Elsőbbséggel, Bizalmas.)

A szovjet sajtó ma rövid TASZSZ-jelentéseket közöl Budapestről, az állítva, hogy a felkelők mindinkább elszigetelődnek, és a kormány ura a helyzetnek. Jelentik azt is, hogy amnesztiát hirdettek meg.

2. Mindeddig nem említették azt a közlést, hogy a magyar kormány tárgyalni óhajt a szovjet kormányval a szovjet csapatok kivonásáról Magyarországról.

3. A BBC kiváló orosz nyelvű adásai Magyarországról itt tisztán vehetők, és könnyen elképzelhető, milyen a hatásuk.

4. A szovjet vezetők közszereplése éppen olyan, mint máskor, és kifelé úgy viselkednek, mintha mi sem történt volna, de lehetetlenség beszélgetést kezdeményezni velük a témáról. Egy fogadáson tegnap este Hruscsov akaratlanul alkalmat adott nekem, hogy megkérdezzem tőle, van-e valami új híre Budapestről. Ingerülten azt felelte, hogy nehéz pontosan tudni, mi történik, de katonailag a helyzetet — úgy tűnik — jól kézben tartják, ámbár „a politikai és társadalmi vonatkozások” még rendezetlenek.

Kérem, hogy a Külügyminisztérium továbbítsa Budapestnek, mint az 5. számú táviratomat, és belátás szerint Varsónak, Bukarestnek, Prágának, Szófiának, Belgrádnak és Washingtonnak, mint a 40., 9., 23. és 200. sz. táviratomat.

(Az osztály utasítására várva nincs továbbítva Budapestnek, de belátás szerint továbbítva Varsónak, Bukarestnek, Prágának, Szófiának, Belgrádnak és Washingtonnak.)

Október 28—29.

„Időről időre heves lövöldözés”

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztériumnak, külügyi és Whitehall-elosztásra, küldi Mr.Fry. — Száma: 482 és NH 10110/123. — Dátum: 1956. okt. 28., leadva: este 8.39.; vétel: este 9.05. — Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

Annyi brit újságíró van Budapesten, hogy javasolom, ne kelljen arról jelenteni, amiről ők is be tudnak számolni.

2. Tekintélyes orosz páncélos erők őrzik a kormányzati épületeket, a stratégiai pontokat és az orosz nagykövetséget, s a legutóbbi 24 órában viszonylagos nyugalmat tartottak fenn a városban. Mindazonáltal időről időre heves lövöldözés tör ki, így heves lövöldözés hallható délután 4 óra óta (helyi idő) a város három pontjáról.

3. A rezsim gyengeségének újabb jele a miniszterelnök rádióbeszéde, amelyben elhangzott, hogy „hatalmas nemzeti mozgalom bontakozott ki, amelyet a kormány helyesel.” Ugyancsak *(szövegkimaradás)*, hogy „tárgyalásokat kezdenek a szovjet csapatok kivonásáról Magyarországról.”

Kérem a külügyminisztériumot, haladéktalanul továbbítsa a fentieket a 47., 10. és 18. számú táviratom gyanánt Moszkvának, Párizsnak és Washingtonnak, és belátás szerint a 24., 40. és 42. számú táviratomként Varsónak, Prágának, Bukarestnek és Szófiának.

(Továbbítva az ENSZ-küldöttségnek New Yorkba, Moszkvának, Párizsnak és Washingtonnak, valamint Varsónak, Prágának, Bukarestnek és Szófiának).

(A moszkvai brit nagykövetség távirata a külügyminisztériumnak, külügyi és Whitehall-elosztásra. Küldi: Sir W.Hayter. — Száma: 1502 és H 10110/167. — Dátum: 1956. okt. 29., leadva: este 9.10., vétel: este 10.10. — Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

1500. számú táviratomhoz: Magyarország.

A fogadáson, ahol a beszélgetés lezajlott, Bulgaryin és Hruscsov a szokásosnál jóval szívélyesebb volt az Egyesült Államok nagykövete iránt és irántam. Még csak célzást sem tett egyikük sem a Biztonsági Tanácsban tett lépésre. A Magyarországra vonatkozó kérdések elől kitértek.

2. Zsukov elmondta az Egyesült Államok nagykövetének, továbbra is érvényben van az a határozat, hogy december előtt nem tart ülést a Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága, és ezt a döntést a lengyel és magyar események nem érintik. Másrészt viszont a Kremlbe érkező gépkocsik alapján nyilvánvaló, hogy

tegnap déltájt az Elnökség ülésezett (nagyon szokatlan manapság, hogy e testület vasárnap ülésezék). Az Egyesült Államok nagykövete úgy véli, hogy az ülésen határozat született Nagy támogatására és arra, hogy a szovjet csapatok magyarországi felhasználását illetően azt tekintik irányadónak, amit ő ajánl. Ez természetesen csak spekuláció, viszont a szovjet vezetők bizonyos társadalmi megnyilvánulásai, Zsukov kijelentései az Egyesült Államok nagykövete előtt és a szovjet sajtó magatartása Nagy iránt azt sugallják, hogy a szovjet politika, akárcsak Gomulkát, úgy most őt készül felépíteni, reá hagyva, hogy állítsa helyre a rendet Budapesten, ha tudja, és őrá támaszkodva elérni azt, hogy a Varsói Szerződés értelmében a szovjet csapatok Magyarországon maradhassanak.

Továbbítsa, kérem, a külügyminisztérium elsőbbséggel Budapestnek és az Egyesült Királyság ENSZ küldöttségének New Yorkba, mint a 12. és 11. számú táviratomat, és belátás szerint Varsónak, Washingtonnak, Prágának, Szófiának és Bukarestnek, mint a 65. 207 *(egy számjelcsoport kimaradta)*, 16. és 15. számú táviratomat.

(Továbbítva Budapestnek, az Egyesült Királyság ENSZ-küldöttségének New Yorkba, és Varsónak, Washingtonnak, Prágának Szófiának és Bukarestnek.)

„A helyzet abnormális”

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba, — Száma: 177., ellenőrzés: 17311. — Dátum: 1956. okt. 29. este 8.00. —)

A jelenlegi helyzet teljesen abnormális, ha a ténybeli helyzetet helyesen értelmezzük. Ez a következő: a Szovjet három gépesített hadosztállyal ellenőrzése alatt tartja Budapestet, noha magában a városban van még az ellenállásnak néhány kemény magva. A szovjet egységek pillanatnyilag a különböző kulcsfontosságú térségekre koncentrálódnak és elzárják a hidakat. Úgy tűnik, defenzív magatartást vettek fel. Mégis, az országban becslések szerint pillanatnyilag jelenlevő szovjet csapatok elégségesek ahhoz, hogy ha ilyen politika mellett döntenének, leverjék a nacionalistákat. A nagy kérdés most az, milyen fékező befolyás tartja őket vissza attól, hogy ezt a döntést válasszák.

Egy feltevés erre nézve: a befolyás egyenlő megoszlása a vaskéz politikáját pártoló szovjet teoretikusok és a mérsékletet támogatók között. Ha ez a feltevés helyes, és a Nyugat reagálása ebben a válságban remegő térdű *(azaz bizonytalan, határozatlan — a ford.)* lenne, ez azt jelentené, hogy a mérleg serpenyője a vaskéz híveinek javára billen. A követség azt javasolja, hogy a Szovjetre gyakorolt nyomás legyen súlyos, és jelentkezzen minden lehető formában, ami összeegyeztethető a kockázatnak washingtoni felmérésével. — Barnes.

(A moszkvai brit nagykövetség távirata a külügyminisztériumba, külügyi és Whitehall-elosztásra, küldi Sir W. Hayter. — Száma: 1500. és NH 10110/158. — Dátum: 1956. okt. 29., leadva: 9.08.; vétel: este 9.40. — Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

Az Egyesült Államok nagykövetének volt egy beszélgetése Zsukovval az este egy fogadáson. Továbbítja jelentését az Egyesült Államok londoni nagykövetségének is, de a főbb pontok a következők.

2. Zsukov tagadta, hogy bármiféle erősítést küldtek volna Magyarországra a határokon kívülről. Közölte, hogy elegendők az amúgy is ott levő erők. Ezek az erők nem az ő, hanem a magyar honvédelmi minisztérium parancsnoksága alatt állnak.

3. Közölte, hogy a szovjet csapatokat akkor fogják kivonni Budapestről, amikor a magyar kormány közli, hogy a helyzet ezt indokolja. A magyar kormány azonban mindeddig nem tett ilyen közlést. A BBC jelentései e tárgyban félrevezetőek.

4. A szovjet csapatok kivonása Magyarországról más kérdés. Ez a Varsói Paktumot érinti.

Kérem, hogy továbbítsa a Külügyminisztérium sürgősen Budapestnek és az Egyesült Királyság ENSZ-küldöttségének New Yorkba, mint a 11. és 10. számú táviratomat és belátás szerint Washingtonnak, Prágának, Szófiának és Bukarestnek, mint a 205. 15., 14. és 13 számú táviratomat.

(Továbbítva Budapestnek, az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Varsónak, valamint Washingtonnak, Prágának, Szófiának és Bukarestnek).

„Minden kommunistát elmozdítsanak”

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba, a külügyminiszternek. — Száma: 182., ellenőrzés: 17359. — Dátum: 56. okt. 29., este 10 óra.)

A következő információ főleg újságíróktól és a mai Szabad Népből származik, amely most először jelent meg a forradalom kitörése óta. Minden jel arra mutat, hogy az oroszok nem vonulnak ki Budapestről, annak ellenére, hogy a rádió múlt esti adása és a Szabad Nép mai híre szerint az orosz csapatok a múlt éjjel megkezdték a kivonulást. Amennyire a követség meg tudja állapítani, a lakosság még egyáltalán nincs kibékülve a Nagy-rezsim ígéreteivel, és a helyzet továbbra is csúnya.

John MacCormack ma megállapította, hogy az Oroszországból hozott csapatok között sok olyan van, amely ázsiai katonákból áll. Közölte azt is, hogy beszélgetett egy idősebb művelt magyarral, aki azt mondta neki, megkérdezte egy orosz tisztőtől: „Miért lőnek fegyvertelen emberekre?” A tiszt ezt válaszolta: „Nekünk azt mondták, ez a hely tele van amerikai csapatokkal.”

Csak egy jelentés érkezett ma nyílt harcról Budapesten, ez az Üllői úti katonai laktanya környékén folyik. A laktanyába 1000 vagy még több magyar katona vette

be magát, küzdenek az oroszokkal, akik a kézi fegyvereken kívül mozsárágyúkkal szorongatják őket (a megfigyelő nem biztos az utóbbiban).

John MacCormack tegnap a Széna-téren egy orosz tankok elleni harc után fiatalokkal beszélgetett, akik azt mondták neki, hogy Budán a csata véget ért egyelőre, „de majd visszajövünk megint”. MacCormack azt is közölte, hogy a fiatalok október 27. óta napilapokat adnak ki.

Győrből és Mosonmagyaróvárról érkezett utasok beszámoltak arról, hogy a felkelőknek nagy kedvük lenne a főváros ellen vonulni és felszabadítani azt az oroszoktól. Bizonyos egyenlenségekről is jönnek hírek, de a jelentések rámutatnak arra, hogy ezek a belső viszonyok abból a vágyból erednek, hogy minden kommunistát elmozdítsanak a tanácsokból, amelyek a Dunántúl felszabadított városaiban jöttek létre.

Két fiatal felkelő ma este értesítette a követséget, hogy az osztrák határon át érkező gyógyszerek és orvosi felszerelések nem jutnak el a fővárosba. A követség úgy értékeli ezt a jelentést, hogy kevés orvosi felszerelés és gyógyszer éri el Nyugatról Budapestet, ahol pedig ezekre a legsürgősebb szükség van. Sok sebesült felkelő vonakodik kórházba menni, mert fél, hogy kivégzik. A követség nagyon ajánlja, hogy a kommunikációs eszközök használják fel ezt az információt, újságíróknak tulajdonítva azt. A követség azt mondta ezeknek a fiataloknak, telefonáltassanak valamilyen kórházból a követségnek, hogy az kérjen gyógyszereket, és akkor mi adhatunk nekik valamennyit a mi kis készletünkéből.

A kétoldalas Szabad Nép ma támadta a Pravda legutóbbi cikkét, amely „A népelenes kaland összeomlása Magyarországon” címmel jelent meg. Nem kétséges, hogy a lakosság általában úgy tekinti a szerkesztőségi cikket, mint újabb hitvány trükköt, amely ezúttal azt próbálja bizonyítani, hogy a Nagy-rezsim képes szembeszállni a Szovjettel. Gomulka és Cyrankiewicz első oldalon közölt vezércikkben igyekszik olyan benyomást kelteni, hogy a múlt heti forradalmi akciók véget értek. A követség meggyőződése, hogy mindezek a cikkek csak tovább ingerlik a magyar lakosságot.

— Barnes

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba. — Száma: 180., ellenőrzés: 17322. — Dátum: 56. okt. 29. este 9 órakor.)

A Követség úgy véli, hogy a jelenlegi magyar kormány nyilatkozatait a szovjet csapatok kivonásáról a legnagyobb óvatossággal kell kezelni. A tényleges helyzet az, hogy a kormány csak ott létezik, ahol a szovjet katonai támogatás fenntartja a rendet, és semmi jel nem mutat arra, hogy Budapesttel kapcsolatban a Szovjet hajlandó lenne egy centimétert is engedni.

A legnagyobb probléma az, hogy a nacionalista csoportok spontán jöttek létre, és vezetésük gyenge, elszigetelt, különböző programokat képvisel, és különböző mértékben hajlandó kompromisszumra. Így tehát a csoportok valójában nem rendelkeznek olyan igazi tárgyaló szervvel, amely egyezkedhetne a hatalmon levő kormánnyal. Sok nacionalista csoport nem hajlandó elfogadni a kormány ígérését egyoldalú engedményekről, és ha lesznek is engedmények és garanciák, amelyek

elfogadhatók egyes csoportok számára, ezek nem tudják garantálni, hogy valamennyi csoport békében marad.

Ez ahhoz a valós veszélyhez vezet, hogy: A) a nacionalista csoportokban szakadás áll be, és B) ami még nagyobb veszély, a kormány és a Szovjet látva azt, hogy a nagy számú egyoldalú engedmény ígérete nem elegendő, végül esetleg úgy dönt, hogy az egyetlen megoldás: teljes elnyomás és az igazi vaskézpolitika.

A Szovjet teljességgel képes katonai vonatkozásban ez utóbbi megoldásra, és a nacionalista csoportoknak kétségbeejtő szükségük van: A) magas szintű segítségre a nyugati hatalmak részéről, amely valószínűleg magában foglal egy ajánlatot nemzetközi bizottság létrehozására, hogy az képviselje a nacionalista ügyet a magyar kommunista kormánnyal és a Szovjettel a garantált rendezésről folytatandó tárgyalásokon; és B) nyugati katonai felszerelésbeli támogatásra, hogy jobb pozícióból tárgyalhassanak, és legyen harci potenciáljuk a konfliktus ébrentartásához. — Barnes

(A bécsi brit nagykövetség távirata a külügyminisztériumnak, külügyi és Whitehall-elosztásra. — Küldi: Sir G. Wallinger, Nagy-Britannia bécsi nagykövete. — Száma: 220. és NH 10110/312. — Dátum: 1956. okt. 29., leadva: du 12. 1951., vétel: du. 13.30. Jelzése: Bizalmas.)

Lederer Lajos az Observer-től ma reggel átment Sopronba, és két fiatal magyar diákkal tért vissza a nagykövetségre, akik azt állítják, hogy a helyi diákmozgalomhoz tartoznak. A követ találkozott velük és zavaros beszámolót kapott tőlük a nacionalisták tevékenységéről, beleértve azt, hogy jelen pillanatban „hét nemzeti hadosztály” áll harcban Kelet-Magyarországon a Romániából és Ukrajnából érkező szovjet erősítésekkel.

2. Azt állították, hogy munkás- és diáktanácsok a mai naptól kezdve a magyar hadsereg alakulataival együttműködve *(egy számjelcsoport kimaradt)* . . . Sopron körzetét, és felszámolták a politikai rendőrséget. A térségben nincsenek látható orosz erők.

3. Világossá tették, hogy a nyugati segítség elmaradása, az Amerika Hangjának ígéretei ellenére, nagy csalódást kelt, és a Biztonsági Tanács vitájának elnapolását, amihez pedig nagy reményeket fűztek, nem értik. Sürgős erkölcsi támogatást kértek egy igaz magyar, bár sokrétű mozgalom részére, és főleg az Egyesült Nemzetek megfigyelő csoportjának kiküldését, hogy az ellenőrizze a mielőbbi szabad választások előkészületeit és lebonyolítását.

4. Azért küldöm ezt a táviratot, mert a két diák *(beszámolója)* valószínűleg jellemző a Budapesten kívüli helyzetre. Azt a benyomást keltik, hogy elkeseredetten orosz-ellenesek, lelkesek, de híján a tényleges vezetésnek, politikai eszményeikben halványan szocialisták, és meglehetősen félnek a megtorlástól, amit vívmányaik maguk után vonhatnak, ha kívülről nem érkezik igazi segítség.

5. A kérést, hogy fogadhatnám vezetőik egyikét, elengedték a fülünk mellett. Továbbítsa a Külügyminisztérium belátás szerint az Egyesült Királyság ENSZ-küldöttségének New Yorkba, Belgrádnak, Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Szófiának és Moszkvának, mint az 5. 10., 12 és 9. számú táviratomat.

„Csak akkor tüzeljenek, ha . . .”

(A bécsi brit nagykövetség távirata a külügyminisztériumnak. Küldi: Sir G. Wallinger. — Száma: 217. NH 10110/169. — Dátum: 1956. okt. 29., leadva: este 8.47. vétel: este 9.17. — Jelzése: Elsőbbséggel, Bizalmas.)

A menekültektől és a rádióadásokból származó valamennyi jelentés arra utal, hogy a szovjet csapatok Nyugat-Magyarországon a legutóbbi három nap folyamán alig használták fegyvereiket; és a harcok a magyar állambiztonsági rendőrség ellen folytak.

2. Ez megerősíteni látszik azt a feltevésemet, amit 202. számú táviratomban jelentettem a külügyminisztériumnak, hogy a szovjet csapatok olyan parancsot kaphattak Moszkvából: csak akkor tüzeljenek, ha az elkerülhetetlen. A Kreml szándékai a következők lehetnek:

(a) helyzetüket megkönnyítendő a Biztonsági Tanácsban a következő irányvonalat követik: „A helyi parancsnok a magyar kormány kérésére folyamodott fegyverhasználatához, de azonnyomban olyan utasítást kapott, hogy ne lövessen, csak akkor, ha közvetlen támadás éri.”

(b) ennek ellenére az orosz csapatok és csapaterősítések Magyarország egész területén úgy helyezkednek el, hogy önmagában ez a tény megghiúsítja a nacionalisták ama szándékát, hogy teljes egészében eliminálják a kommunistákat a forradalom utáni kormányzatból.

Kérem, hogy a külügyminisztérium továbbítsa 8. és 20. számú táviratomként az Egyesült Királyság ENSZ-küldöttségének New York-ba, Moszkvába és belátás szerint Washingtonnak, Párizsnak, Belgrádnak, Varsónak, Bukarestnek, Szófiának és Bonnak, mint a 23., 18., 9., 11. és 16. számú táviratomat.

(Továbbítva az Egyesült Királyság ENSZ-küldöttségének New Yorkba és Moszkvának, valamint Washingtonnak, Párizsnak, Belgrádnak, Varsónak, Bukarestnek, Szófiának és Bonnak.)

„Mikoján Budapestre érkezett”

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztériumba, külügyi és Whitehall-elosztásra. — Száma: 498. és NH 10110/172. — Dátum: 1956. okt. 30., leadva éjjel 0.09., vétel: éjjel 0.22. — Jelzése: Azonnal, Bizalmas.)

A 489. számú táviratom első pontjában jelzett harcok tovább folynak.

2. A város hangulata megint csúnya, és a harcok újra kiterjedőben vannak.

A rezsim bejelentését, hogy amint a nacionalisták átadják fegyvereiket a magyar hadseregnek, az oroszok 24 órán belül kivonulnak, valószínűleg névértékben elfogadják. De én ezt kétlem, és meglehetősen biztos vagyok abban, hogy az ellenségeskedésnek a városban igazán nem szakadhat vége mindaddig, amíg az orosz erők itt maradnak. Ha nem vonulnak ki, a nacionalistákat a rezsim semminemű politikai engedménye nem békíti meg; és az orosz erők, noha láthatólag túlerőben vannak, mindaddig még részlegesen sem tudták felörölni őket. Az ország többi részének helyzetét Önök ismerik.

3. Ha tehát (*számjelháány*)-nak az az elhatározásuk, hogy megtartják kommunizmusának az országot, erősítést kell beküldeniük, és még kiméletlenebb elnyomó műveletekhez kell folyamodniuk. Viszont feltehetőleg nem szívesen néznek szembe ezzel a kilátással, már csak a kommunizmus jövője miatt sem az el nem kötelezett országokban és másutt; ez esetben az lenne a logikus alternatíva, hogy azonnal visszavonják erőiket, még akkor is (miként ezt most már bizonyosan felismerik), ha ez feltétlenül a rezsim összeomlását vonná maga után.

4. Egyéb lehetőségeket sem zárok ki, de ezek lehetnek a változatok, amelyekkel Mikojának szembe kellett néznie, amikor megbízható értesülések szerint tegnap Budapestre érkezett. (Most hallom, hogy reggel már el is ment). Ha ez igaz, akkor a döntő tényező, amely az oroszokat befolyásolja, inkább a saját presztízsük, semmint annak a magyar rezsimnek a sorsa, amelyet az oroszok kénytelenek most már tehetetlennek és megbízhatatlannak tekinteni.

5. E feltételezés alapján a mi problémánk, hogy olyan formulát találjunk, amely lehetővé teszi az oroszoknak — arcukat megőrizve — erőik visszavonását, mégpedig kifelé a jelenlegi magyar rezsim kérésére, anélkül, hogy olybá tűnnék, mintha a kommunistaellenes magyar nép üzte volna ki őket.

6. Nem állíthatom, hogy megoldást tudok ajánlani erre a problémára, amely már amúgy is megfontolás tárgyát képezheti. Csupán azért vetem fel, hogy hangsúlyozzam a jelentőségét. Ha el tudjuk érni az oroszok kimenetelét, a magyarok olyan helyzetbe kerülnének, hogy saját maguk rendezhetnék el önnön sorsukat; ez pedig nem a kommunizmus lesz. Ezért azt indítványoznám, hogy bármilyen tárgyalási pozíciót foglalunk is el, a döntő, amit el kell érni, hogy minden szovjet fegyveres erőt vonjanak ki Magyarországról.

Kérem, a külügyminisztérium haladéktalanul továbbítsa az Egyesült Királyság ENSZ-küldöttségének New Yorkba; Párizsnak, Washingtonnak és Moszkvának 13., 14., 121. és 51. számú táviratomként, és belátás szerint Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Szófiának és Bonnak 27., 43., 45. és 24. számú táviratomként.

(Továbbítva az Egyesült Királyság ENSZ-küldöttségének New Yorkba, Párizsnak, Washingtonnak, Moszkvának, valamint Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Szófiának és Bonnak.)

(Feljegyzés a brit külügyminisztériumnak, Sir John Word számára. — Száma: NH 10110/524/N. - Dátum: 1956. okt. 29. — Jelzése: Bizalmas.)

Vállalva az illetékességemen kívüli területre lépés kockázatát, legyen szabad a következő gondolataimat megfontolásra ajánlani.

2. Mindezideig általánosan elfogadott nézet volt, hogy ha egy csatlósna sikerül lazítania Oroszország szorításain, akkor — tág keretek között — az a célja, hogy a jugoszláv példát kövesse. Úgy tűnik, ez történt Lengyelországban. De Mr. Fry jelentéseiből megítélhetően Magyarországon a felkelésnek sokkal kommunistaellenesebb jellege volt. Ez arra utal, hogy bárminő új rezsim alakul is ki, amennyiben egyáltalán a közérzületet képviseli, annak sokkal valószínűbb demokratikusnak kell lennie, mint a jugoszláv rezsim.

3. Így célirányos lehet a számunkra minél előbb leszögezni, hogy nézetünk szerint egy ilyen rezsim milyen jelleget viselhet. Gondolom, hogy semmi esetre sem kívánhatjuk erőltetni a jugoszláv modellt, mint ami kívánatos Magyarország számára. Vajon nem Ausztria lenne-e a megfelelő sugalmazandó példa, azaz a függetlenség, amelynek két biztosítéka: a politikai ellenzék létjogosultsága odahaza, és a barátok szabad megválasztása külföldön, beleértve a katonai semlegességet?

4. Mivel ezt az elrendezést elfogadták Ausztria számára, az egyetlen alap, amelyre hivatkozva az oroszok ugyanezt logikusan elvethetik Magyarországon, csak az lehet, hogy ezzel Magyarország felmondja a Varsói Paktumban vállalt kötelezettségeit. Csakhogy egy „jugoszláv” megoldás Magyarország számára egészen bizonyosan ugyanezt jelentené, lévén hogy Tito alapálláspontja szerint minden tömb rossz, és a „függetlenség” bármelyik tábor iránt el nem kötelezettséget jelent.

5. Ha úgy gondolja, hogy ebben az ideában van valami, esetleg az Északi- és a Déli osztály eszmét cserélhetne róla, miként lehetne az osztrák példát a leghathatósabbban előhozni, és hogy mik lehetnének a vonzatai. — *(Olvashatatlan aláírás), X/29.*

Mr. Reilly, ezt a feljegyzést három nappal ezelőtt diktáltam, de utóbb korainak találtam az előterjesztését.

Az 517. számú budapesti távirat után talán hasznos volna megvizsgálni az osztrák precedens magyarországi alkalmazásának vonzatait. — *(Olvashatatlan aláírás.)*

Október 30—31.

„Delíriumos állapotba heccelte magát”

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminiszter számára. — Dátum: 1956. okt. 30. — Ellenőrző szám: 18132.)

Fegyvertelen tüntetők nagy tömegben vonulnak éppen a Parlament elé és a következő követeléseket hangoztatják:

1. Mindszentyt miniszterelnöknek.
2. Az Üllői úti laktanyában lévő egységek parancsnoka, Maléter P. ezredes legyen a honvédelmi miniszter.
3. A szovjet csapatok éjfélig térjenek vissza körleteikbe.
4. November 15-ig vonják ki a szovjet csapatokat az országból.
5. Ha a követeléseket nem teljesítik, kéri a Nyugat beavatkozását.

Budapest lakossága a nap folyamán egyre nagyobb izgalomba, szinte delíriumos állapotba heccelte magát. — Barnes.

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba. Száma: 197., ellenőrzés: 18530. — Dátum: 1956. okt. 30. éjjel 11 h.)

A kora hajnali órákban meglehetősen nyugalom volt, csak elszórtan hallatszott egy-egy orvlövész tüzelése, és néhány helyi harc is volt. A helyi harcok 11.00 órától hevesek lettek, és körülbelül 16 óráig folytak, egyenlőtlen időközökben. A követség úgy értelmezi a helyzetet, hogy a szovjetek délután lefűjták az Üllői úti laktanya elleni támadást, így azt még mindig a nacionalista erők tartják az ellenőrzésük alatt.

A követség meggyőződése, hogy a magyar kommunisták és a szovjetek saját szempontjukból súlyos hibát követtek el a helyzet megítélésében, amikor ma enyhítették a kijárási tilalmat. Az emberek kora reggel szorgosan és sietősen bevásárolnak, de 10 óra felé már kezdenek összeverődni az utcasarkokon. 15.30-ra újra kezdődtek a tömegtüntetések és felvonulások; többszázan gyülekeztek a követség előtt, kérve az USA beavatkozását és támogatását. Népes ÁVH-csapatok nyomultak az épületekbe a tér tulsó felén, körülbelül 15 perccel a tüntetők érkezése előtt és a követség személyzetét kitessekeltek az épület homlokzati részéből. Az ÁVH azonban nem nyitott tüzet, és a tüntetők tömege 15 perc múlva baj nélkül elvonult. A tömeg ma óvatos ahhoz, hogy szovjet tankok ágyúinak vagy katonai alakulatoknak ellenőrzése mellett gyülekezzék, noha egyénileg senki sem fél, és a budapesti helyzetet csak úgy lehet jellemezni, hogy fantasztikus. A városban három gépesített hadosztály van, a partizánoknak pedig csak kézi fegyvereik — az ember azt gondolná, hogy a város teljesen pacifikált és szigorú katonai ellenőrzés alatt áll. A szovjetek azonban

defenzív magatartást tanúsítanak, és az emberek, mihelyt befordultak egy sarkon, ahol nincs szovjet tank, urai a helyzetnek. A jelentést tevő követségi tisztviselő 16.00 órakor látta, amint a tömeg a Magyar—Szovjet Baráti Társaság könyvüzletének könyveit égette a belváros egyik főútvonalán, anélkül, hogy megzavarták volna. Egy sarokkal odébb ettől a jelenettől egy trikóingos fiatalember, vállán átvetett puskával, szemmel láthatóan partizán harcos, nyíltan végigment a nyüzsgő utcán, körülbelül három háztömbnyire attól a területtől, ahol szovjet tankok ellenőrizték az útkereszteződéseket.

Egy követségi tisztviselő Budapestre visszatérve jelentette, hogy Komáromban szovjet csapatokat talált a laktanya környékén; Győrben a csapatok 10 kilométerre a várostól délre, a laktanyához vonultak. Nyilvánvalónak látszik, hogy a csapatok parancsot kaptak, hogy maradjanak a laktanyákban és a nagyvárosokon kívül. — Barnes.

„Igen csiklandós probléma”

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba. Száma: 188., ellenőrzés: 18108. — Dátum: 1956. okt. 30., du. 2 h.)

Most úgy látszik, politikailag patthelyzet alakult ki. A nacionalisták, akiknek zöme komcsiellenes (*sic!*) és szovjetellenes, múlt heti ellenállásukkal olyan politikai erőre tettek szert, amely legalábbis egyenlő azzal, amelyet a kommunisták kemény magja és a szovjetek egy évtized alatt épített fel itt. A katonai helyzet azonban annyira egyenlőtlen vagy potenciálisan egyenlőtlen, hogy a következményt úgy lehet jellemezni, mint nagy mértékben ingatag patthelyzetet, amely nagyon könnyen vezethet a vasöklő politikájának alkalmazásához a szovjet részéről. A követség úgy véli, a helyzet megköveteli a 180. számú követségi távirat által javasolt lépést, hogy a nemzetközi bizottság ajánlkozzék egy szavatolt rendezés megtárgyalására.

Az alku legfontosabb eleme a szabad választások és a szovjet csapatok nemzetközileg szavatolt kivonása lenne. A követség úgy látja, a nacionalisták valószínűleg hajlandóak lennének lemondani a szabad választások követeléséről, cserébe a szovjet csapatok nemzetközileg garantált kivonásáért valamely meghatározott időhatáron belül. Elképzelhető, noha sokkal kevésbé valószínű, hogy a szovjet beleegyezne csapatainak nemzetközileg szavatolt kivonásába, ha ezzel megszabadulna a szabad választások mumusától, és beérné azzal, ha a hivatalban lévő kormány nem lenne sem „burzsoá”, sem szovjetellenes.

Az új magyar kormánynak valamilyen biztosítékot kell adnia majd a szovjeteknek és a kommunistáknak, hogy van esélyük itt a túlélésre. Ez igen csiklandós probléma, mert nyilvánvaló, hogy Magyarországnak jelenleg csak nagyon kevés politikailag vezetőképes embere van, nem is beszélve az olyan különleges típusokról, akik elfo-

gadhatóak lehetnének mindkét oldal számára. Ha találna ilyen vezetőket, az ország olyan helyzetben lenne, amely hasonlatos az első világháború előtti időszakhoz, amikor a lakosság megoszlott azok között, akik hívek maradtak 1848 forradalmi eszméihez, illetve akik az 1867-es kiegyezés elveit vallották, mégis békésen együttműködtek egymással.

Annak ellenére, hogy a dolgok jelenlegi állása mellett Nagy esélyei arra, hogy a magyarokat egyesítse és hidat képezzen a szovjet felé, napról-napra csökkennek, egy nemzetközi egyezmény a szovjet csapatok kivonásáról helyreállítaná Nagy egyesítő képességét, és egyben lehetővé tenné neki, hogy a szovjetek számára elfogadható maradjon.

Nagyon kívül, úgy látszik, a következő személyekben van meg a legmagasabb fokú vezetés képessége:

1. Kovács Béla, aki ha csekély mértékben is, de összefonódott már a komcsikkal, amikor elfogadta a földművelésügyi miniszter posztját, ami kompromisszum szempontjából most a javára írható.

2. Tildy Zoltán, volt elnök és a XX. kongresszus vonalának exponense azóta, hogy nemrég szabadon engedték a házi őrizetből.

3. Sok a „sötét ló” azok között, akik tevékenyen részt vettek a felkeléshez vezető újabb eseményekben.

4. Különböző lehetőségek az értelmiségiek közül, akik felhasználták a XX. kongresszus vonalát vagy akiket annak jegyében felhasználtak.

Összegezve: a követség úgy gondolja, hogy a Nyugat akcióját a szovjet csapatok Magyarországról történő kivonásának szavatolására kellene összpontosítani. A követség úgy látja, hogy ilyen megegyezés hiányában a forradalom könnyörtelen legázolására, a vasöklő alkalmazására kerülne sor.

Ha úgy fordulna a dolog, hogy a szovjeteknek és a komcsiknak egyrészt, a nacionalistáknak másrészt még nemzetközi bizottság közvetítésével sem sikerül közös nevezőre jutniok, akkor a követség úgy véli, hogy a nyugati hatalmaknak meg kellene keresniök a módját, hogyan segítsék a nacionalistákat, amennyiben nyilvánvalóvá válik, hogy azok készek hosszú távon harcolni a szovjetek ellen. A követség úgy hiszi, végül nem marad más út nyitva a magyarok és a többi kelet-európai nép számára, mint az, hogy a szovjeteknek megnyugtató csengésű legyen: ugyanúgy mint a finnnekhez fűződő kapcsolatokban, nagyon szívesen fogják fogadni, ha szépen, békén hagyják őket. — Barnes.

(Az USA moszkvai nagykövetségének távirata a külügyminisztériumba. Adta: Bohlen, az USA moszkvai nagykövete. — Száma: 779/546. — Jelzése: Titkos, Korlátozott körnek.)

A Kremlben rendezett fogadáson ma este Zsukov kerekén azt mondta nekem, hogy utasították a szovjet csapatokat: vonuljanak ki Budapestről. Tekintettel kijelentésének fontosságára, szó szerint idézem szavait: „Már kiadtuk a parancsot a szovjet erőknek, hogy hagyják el a várost.” Majd türelmetlenséget kifejező mozdulatot tett: intézzék el egymás közt.

Ez a kijelentés azzal összefüggésben hangzott el, hogy előző napi állítása felérdeklődtem Zsukovnál, ami úgy hangzott, hogy szovjet csapatok a legutóbbi 4 órában nem tüzeltek. Holott minden nyugati rádióadás arról számolt be, hogy Budapestén a szovjet tűzérség működik. Zsukov ezt teljes egészében tagadta és kiegészítéssel tette a fentebb idézett kijelentést a városból való csapatkivonásról. Arról semmit nem mondott, hogy az országból kivonják-e a csapatokat, amit — mint az tegnap nekem magánbeszélgetésben és nyilvánosan is mondta — a Varsói Szerződésnek a dolga mérlegelni.

Mielőtt megkérdezhettem volna tőle, kijelentése úgy értelmezhető-e, hogy a város eléggé nyugodt ahhoz, hogy Nagy kerekedjék felül, illetve a kialakult helyzet ellenére a szovjetek Nagy kívánságai szerint járnak el, ott termett Molotov és közel-keleti tárgyú kérdéssel kapcsolódott be a beszélgetésbe; erről további üzenetemben számolok be.

Majd csak az események mutatják meg, mennyire volt fontos Zsukov kijelentése, viszont én csak azt tudom jelteni, hogy az tökéletesen egyértelmű volt, és ellentét a hivatkozott táviratban szereplő tárgyra vonatkozó tegnapi kijelentésével.

A szovjet vezetők, beleértve Hruscsovot, Bulganyint, Molotovot és Kaganvicsovszkihoz sokkal mogorvábbak voltak, mint előző nap, és lehetséges, hogy Zsukov kijelentése tegnaphoz képest hirtelen álláspont-módosulást jelez, ami arra vezethető vissza, hogy olyan események történhettek Magyarországon, amelyekről nálunk itt nincs tudomásunk. — Bohlen.

„Az Egyesült Államok célja”

(John Foster Dulles, az Egyesült Államok külügyminiszterének memorandum a magyar helyzetről a külföldön akkreditált amerikai diplomaták számára. — Szám: 779/546. — Jelzése: Titkos.)

A külügy az alábbiak szerint értékeli jelen pillanatban a mostani magyarországi eseményeket.

Mivel az utóbbi pár naphan nem volt érintkezés a budapesti követséggel, nehéz nyomon követni a gyorsan változó eseményeket. Pillanatnyilag olyannak tűnik kép, hogy Budapestén a Nagy-kormány a helyzet ura, viszont ott is, akárcsak az ország más részein, főleg az ország nyugati felében, felkelők kezében van sok kulcsfontosságú pont. A lázadókat két főirányzat alkotja: a nemzeti kommunisták, akik harcolnak a szovjet erők ellen és szemben állnak a kormánnyal mindaddig, amíg azokat (i. e. a kormány a szovjet csapatokat. — A ford.) felhasználja; továbbá a „kicsik” (sic!), akiknek jóval messzebbmenőek a demokrácia irányába mutató céljai. Bizonyos jelek szerint közelednek egymáshoz szovjetellenes kérdésekben és harci tevékenységük összehangolásában és a Nagy-kormány kiszélesítésének követ

lésében. A vezetőket nem ismerjük, és az országos méretekben megnyilvánuló erőszakos reakciók spontán kitörésének tűnnek.

Uralkodó téma, hogy szovjet csapatokat használnak a magyar nép brutális letörésére. Nagy közreműködött abban, hogy a rend helyreállítását elősegítendő behívták őket, és abban is, hogy magyarországi jelenlétüket a Varsói Paktum alapján törvényesnek mondta, viszont ezután módosította álláspontját és ígéretet tett arra, hogy eltávolítja őket Budapestről azzal a feltétellel, hogy a harc megszűnik és tárgyalások kezdődnek a Magyarországról történő végérvényes távozásukról. A szovjetek azzal igazolják csapataik bevetését, hogy a lázadást Magyarországon az Egyesült Államok szította, és ezzel összefüggésben hangsúlyozzák, hogy a magyar kormány hívta be őket. A Magyar Dolgozók (komcsik [sic!]) Pártjának hivatalos orgánuma kategorikusan visszautasította ezt az értelmezést, és a felkelést a magyar rezsim korábbi politikájának tulajdonítja. Lengyelország és Jugoszlávia ugyanezt a vonalat látszik követni, míg a többi kelet-európai komcsi rezsim a szovjet verziót támogatja — amivel e kérdésben mély ideológiai törést okoz a komcsi [sic!] világban.

A kérdés az, vajon a szovjetek készek-e engedni a stabilizálódást annak a Nagy-kormánynak az irányításával, amely elkötelezte magát csapataik kivonását illetően (ennek a többi csatlós országra gyakorlandó valamennyi konzekvenciájával egyetemben), avagy úgy kell-e eljárniok, hogy idegen megszállóként ismét helyreállítják teljes ellenőrzésüket az ország fölött (ami a jövőt illetően súlyos katonai terheket róna rájuk, és semmissé tenné jelenlegi nemzetközi pozíciójukat.)

Az Egyesült Államok célja a jelen szakaszban elsődlegesen az, hogy bátorítson a szovjet csapatoknak a magyar nép ellen történő felhasználása megszüntetésére és Magyarországról való esetleges kivonásuk feltételeinek kialakítására. A Biztonsági Tanács-beli akció erre a célra irányul. Tekintettel arra, hogy kényes az egyensúly a Nagy-kormány és ama kötelezettségvállalása között, hogy megszabadítja az országot a szovjet csapatoktól, az Egyesült Államok most tartózkodik attól, hogy Nagy személyével kapcsolatban állást foglaljon. Bizonyos jelek szerint azonban a rezsim megpróbál csalni, hogy megtörje az ellenállást. Az Egyesült Államok arra fog törekedni, hogy a rezsimet ígéreteinek betartására készítse.

Bátorítjuk azokat az erőfeszítéseket, hogy a magyarokat rendkívüli élelmszerzés gyógyszersegélyben részesítsék. Megfontolás tárgya, hogy nem kellene-e más cikkekből is segílyt nyújtani. — Dulles.

„Hruscsov nem állt kötélnek”

(Az USA moszkvai nagykövetségének jelentése a külügyminisztériumnak, küldi Bohlen nagykövet. — Dátum: 56. okt. 31.)

Tegnap délután két fogadás volt, az egyik a török nemzeti ünnep alkalmából, a másik az afgán nagykövetségen a miniszterelnök látogatása alkalmából. Hrus-

csov, Bulganyin, Molotov és Sepilov mindkettőn részt vett, a törökön Zsukov is. Noha a brit nagykövet és jómagam megkíséreltük, hogy túlmenjünk a megszokott udvariaskodáson, Bulganyin és Hruscsov egyik fogadáson sem állt kötélnek sem Hayter, sem jómagam próbálkozásaira, és láthatólag nem akarták, hogy a velünk való beszélgetésbe bonyolódva lássák őket.

A szovjet vezetés általában sokkal jobb hangulatban látszott lenni, mint az előző két alkalommal. Valószínűleg teljes ülést tartott tegnap az elnökség, mivelhogy a brit nagykövet jónéhány ZISZ-t látott a Kremlbe hajtani, és a szovjet kormány feltehetőleg eldöntötte, hogyan kezelje a magyar ügyet. E beszélgetések során egyéb témákban is néhány érdekes szempont merült föl, ezekről külön jelentés megy, viszont Magyarország témájáról csak Zsukov marsallal folytattam hosszabb megbeszélést, aki a törököknél szintén keresett engem.

Zsukov szigorúan tartja magát a pártvonalhoz, ez érezhető a magyarországi helyzetre vonatkozólag nekem tett megjegyzéseiből, amelyekben valótlanságok, félígazságok keveredtek a való tények bizonyos elemeivel. Megkérdeztem Zsukovot, hogy Nagy előző esti rádióbeszéde — amelyben kijelentette, hogy a szovjet csapatok azonnal távoznak Budapestről, és tárgyalások kezdődnek Magyarországról történő teljes kivonásukról —, a szovjet kormány egyetértésével hangzott-e el, és vajon a szovjet szándékokat tükrözi-e a csapatkivonás vonatkozásában. Zsukov azt felelte, hogy Nagy nem azt mondta, hogy haladéktalanul kivonulnak Budapestről. Zsukov hozzátette, hogy a szovjet csapatok a magyar kormány kérésére mentek oda, és addig maradnak ott, amíg a magyar kormány nem kéri kivonásukat, vagy amíg „a rend helyre nem állt”. Az általános kivonásról azt mondotta, hogy ezt a témát a varsói paktum tagjainak kell mérlegelniök, s személyesen nekem megismételte, amit korábban a sajtónak nyilatkozott.

A továbbiakban a helyzetre vonatkozólag a következőket jelentette ki nekem:

1. „Mostanában” semminemű szovjet erősítést nem küldtek Magyarországra, mivel enélkül is a célnak elegendő szovjet katonaság van ott. Megkérdeztem ezt a kijelentést, rámutatva arra, hogy e tárgyban ellentétes információk vannak, és hogy az ENSZ-ben a szovjet képviselő mindeztideig tudomásom szerint nem cáfolta meg a brit megbízott ama állítását, hogy Romániából erősítések érkeztek. Zsukov azt mondta, hogy a BT vitáit nem olvasta, de megerősítette előbbi kijelentését.

2. Azt mondta, hogy a szovjet csapatok csak akkor nyitottak tüzet, amikor tisztjeik közül néhányat a felkelők megöltek, és a legutóbbi 48 órában a szovjet csapatok nem tüzeltek. Megismételtem, hogy nekem ellenkezők az értesüléseim, de ő erre azt mondta, hogy azok tévesek. (A BBC ma reggel azt jelentette, hogy a szovjet tűzértség Budapesten laktanyákat lő.)

3. Azt állította, hogy a szovjet csapatok Budapesten nem az ő, hanem a magyar honvédelmi miniszter parancsnoksága alá tartoznak.

4. Szovjet alakulatok csak Budapesten tevékenykednek, és nem lépnek fel az új helyi szervek ellen, amelyek Magyarország különböző részein alakultak.

5. Kérdés nélkül azt mondta, hogy a külföldi sajtójelentésekkel ellentétben egyetlen olyan eset sem történt, hogy szovjet katona a lázadók oldalára állt volna át.

Zsukov igyekezett katona-módra védeni a szovjet csapatokat, kijelentette, hogy ő nem politikus, és a hadseregnek az a dolga, hogy végrehajtsa a kapott parancsokat. A szokásos vonalnak megfelelően próbálta ellenforradalmi puccsként feltüntetni a mostani magyar fellépést, azzal, hogy amikor a varsói paktum egy tagállamának kormánya segítségért fordult a szovjetekhez, ők nem utasíthatták azt vissza. Zsukov megkérdezte, mi történne hasonló esetben bármely szövetségben, amire azt feleltem, hogy a NATO (— szerződésben — *A ford.*) nincs olyan pont, amely külföldi csapatok felhasználását tenné lehetővé belügyekbe történő beavatkozásra. Erre ő azt felelte, hogy a Varsói Paktumnak feladata a szocialista tábor támogatása, és ebből következőleg a szocialista kormányok megvédése minden fenyegetéssel szemben. Arra a megjegyzésemre, hogy nincs tudomásom semmi olyanról a Varsói Paktum szövegében, ami igazolná a belügyekbe történő beavatkozást, Zsukov azt mondta, hogy a szerződés „előírányoz” ilyen akciót.

Megpróbálta hangsúlyozni, jöllehet bizonyos enyhe formában, a felkelők „külföldi kapcsolatait”, megemlítvén, hogy ők sok amerikai puskát és német lövegeket zsákmányoltak. Viszont nem állított olyasmit, hogy ezeket az állítólagos amerikai fegyvereket mi küldtük volna, de azt mondta, hogy valószínűleg második világháborús készletekről van szó, amelyeket Ausztriából csempészték Magyarországra.

Kijelentette: sajnálatos, hogy a három nyugati hatalom a Biztonsági Tanács elé vitte az ügyet, amely magyar belügy. Ezt az állítását nyomban megkérdőjeleztem, mondván, ugyan mi egyebet várt, hiszen a szovjet csapatok beavatkozása erőteljes nemzetközi aspektust adott az ügynek. Erre nem válaszolt.

A beszélgetés során megkérdeztem, nem szembeszökő tény-e, hogy ha egy kormány kénytelen idegen csapatokat segítségül hívni, ezzel világos bizonyítékát adja, hogy az illető kormány nem élvezi a nép támogatását. Vérszegény válaszában Zsukov azt mondta, hogy gátlástalan és bűnöző elemek kihasználták a korábbi politika miatt támadt jogos elégedetlenséget, azaz a szokványos szovjet érvet ismételte meg.

A jövődöbeli szovjet politikát illetően Zsukov nem ment túl azon a kijelentésen, hogy azonnal kivonják a csapatokat Budapestről, mihelyt ezt a magyar kormány kéri vagy amint tényleges lesz a tűzszünet. (Sepilov nagyjából ugyanezt mondta a sajtónak, s egyedül a BBC jelentette úgy ma reggel, hogy ennél tovább ment, amennyiben kijelentette, hogy a csapatok mindaddig Budapesten maradnak, amíg a lázadók le nem teszik a fegyvert.)

A magyar eseményekről beszélgetve Zsukov egy sor érdekes megjegyzést tett a lengyel helyzetre vonatkozólag. Hogy a szovjetek nem kívánnak belügyekbe beavatkozni, erre nézve azt hozta fel bizonyítékkul, hogy Lengyelországban nem vetettek be katonaságot, holott ilyen célra több mint elegendő erő állomásozik Kelet-Németországban, Fehér-Oroszországban (*sic!*) és magában Lengyelországban is. Ezen a ponton valósággal tűzbe jött, és azt mondta, hogy „ezek” úgy üthetnék agyon őket, mint a legyeket. Amikor megkérdeztem, kik azok az „ezek”, nem adott közvetlen választ, csak annyit mondott, hogy a szovjetek nagy önmegtartóztatást tanúsítottak Lengyelországban. Azt mondta, Konyevet küldte el Kelet-Németországba, hogy az ottani csapatok el ne mozduljanak a helyükről és be ne nyomuljanak Lengyelországba. Ezzel megerősítette, amit korábban gyanítottunk, hogy a szovjet kormány nagyon komoly formában fontolgatta erő bevetését Lengyelországban, és utalás lehet ez arra nézve is, hogy a hadsereg közbelépést szorgalmazott.

Semmiképpen sem tudom megítélni, igaz-e Zsukovnak az az állítása, hogy a szovjet csapatok Budapestre korlátozzák akciójukat, és hogy valóban nem nyomultak-e be az ország más városaiba, ahol a nacionalistáké az ellenőrzés. Viszont kijelentéseinek általános hangneméből, az ő és Sepilov sajtónyilatkozataiból úgy látszik, szilárd szovjet elhatározás a végsőig támogatni a Nagy-kormányt, bár talán elsősorban Budapesten azzal, hogy ha a fővárosban megtörik az ellenállást, utána számolják majd föl vidéken és a többi városban, abban bízván tehát, hogy így elkerülhető Magyarország teljes szovjet katonai megszállása. Ebben a megvilágításban úgy tűnik, hogy Nagy 28-ai, esti bejelentése a szovjet csapatok Budapestről történő kivonásáról nem más, mint a szovjetek segédletével alkalmazott csel, hogy a felkelőket rávegyék a tűzszünetre.

Mivel minden valószínűség szerint ma este a Kreml-beli fogadáson találkozni fogok Zsukovval, nagyra értékelném, ha sürgős és hitelt érdemlő felvilágosítást kapnék azokkal az általa nekem tett kijelentésekkel kapcsolatban, amelyek a szovjet csapatok tevékenységére és ezen belül arra vonatkoznak, hogy mi a helyzet az erősítések ügyében és az akció Budapestre korlátozásával.

(Londonnak: A brit nagykövetnek röviden összegeztem megbeszélésemet Zsukovval, s ő megkért, nem lenne-e lehetséges ezt a jelentést a külügyminisztériuma rendelkezésére bocsátani. Ezért azt javaslom, hogy a jelentésből azokat a részeket, amelyek Zsukov kijelentéseit tartalmazzák, engedjük át nekik, de az én megjegyzéseim nélkül, ismétlem: nélkül.) — Bohlen.

Megjegyzések.

Mellékelem Mr. Bohlen két nagyon érdekes táviratát. Arra kértek minket, hogy jegyezzük meg, Mr. Bohlen nem kívánta tudomásunkra adni személyes megjegyzéseit, mégis ezekkel együtt kaptuk meg az anyagot. Éppen ezért legyen gondunk arra, hogy tiszteletben tartassék az Egyesült Államok nagykövetségének bizalmas közlése. — *(Olvashatatlan aláírás.)* X. 31.

Mr. Bohlen azóta azt mondta, hogy ha a kommunisták elveszítik az ellenőrzést Magyarországon, megváltozhat a döntés, hogy kivonják a szovjet csapatokat Budapestről. *(Olvashatatlan aláírás.)* XI. 1.

(A moszkvai brit nagykövetség távirata a külügyminisztériumnak. Adta: Sir W. Hayter. — Száma: 1509. és NH 10110/190. — Dátum: 1956. okt. 30., leadva: este 7.25.; vétel: este 7.55. — Jelzése: Sürgős, Korlátozott körnek.)

Zsukov ma este azt közölte az Egyesült Államok nagykövetével, hogy határozott parancsot adtak valamennyi szovjet csapatnak, hogy haladéktalanul vonuljanak ki Budapestről.

A külügyminisztérium továbbítsa elsőbbséggel Budapestre és az Egyesült Királyság ENSZ-küldöttségének New Yorkba, mint 13. sz. táviratomat, és Varsónak, Washingtonnak, Prágának, Szófiának és Bukarestnek belátás szerint, mint a 46., 209., 19., 18. és 17. számú táviratomat.

(Továbbítva Budapestnek és az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, valamint Varsónak, Washingtonnak, Prágának, Szófiának és Bukarestnek.)

„Világosabban áttekinthető Bécsből”

(A bécsi brit nagykövetség távirata a külügyminisztériumnak, adta Sir G. Wallinger. — Száma: 224. és NH 10110/185. — Dátum: 1956. okt. 30., leadva: du. 12.47., vétel: du. 13.07. — Jelzése: Sürgős, Titkos.)

Nyugat-Magyarország politikai és katonai helyzete valószínűleg világosabban áttekinthető Bécsből, mint Budapesten, mivel nagyszámú kapcsolat áll fenn nyugati újságírók stb. és a nemzeti bizottmányok között a határközeli területeken. Ez az oka, hogy a következő megjegyzések megtételére vállalkozom.

2. Valamennyi bizottság, amely ott található, kommunistákból és demokratikus elemekből áll, pillanatnyilag együttműködnek, de már pozícióharcban is vannak egymással. A soron következő néhány nap fejleményei fogják nyilvánvalóan meghatározni a végkimenetelt. Úgy tűnik azonban, a demokratikus elemek mintha vesztésének elszántságukból.

3. Mint felfigyelhetett rá (pl. 220. számú táviratomban), a nacionalisták egyik kívánsága egy ENSZ megfigyelő csoport a soron következő újjárendeződési időszak fölötti felügyelet céljából. Ezt a követelést nyilvánvalóan elsősorban az antlkommunista elemek körében fogalmazták meg. Ha haladéktalanul bejelenthetnénk azon szándékunkat, hogy ilyen értelmű javaslatot terjesztünk az ENSZ elé, ez injekcióként élénkítené fel őket: a javaslat mögé később támogatókat lehetne szerezni talán olyan semlegesek segítségével, mint India. De tekintve, hogy a helyzet szemlátomást romlik Budapesten, sietve kellene megtenni az első bejelentést.

A külügyminisztérium sürgősen továbbítsa, mint 8. és 10. számú táviratomat az Egyesült Királyság ENSZ-küldöttségének New Yorkba, Washingtonnak és belátás szerint mint 10. és 19. számú táviratomat Moszkvának és Párizsnak.

(Továbbítva az Egyesült Királyság ENSZ-küldöttségének New Yorkba, Washingtonnak, valamint Moszkvának és Párizsnak.)

„Okos dolog, ámde kétséges”

(A brit külügyminisztérium útmutatása az egyesült Királyság állandó NATO-küldöttségének, Párizsba. Távirat és futárposta. Száma: 566. Dátum: 1956. okt. 30., leadva: este 9.30. Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

Tájékoztatásul továbbítando belátás szerint: az Egyesült Királyság küldöttségének, New York 1193; Párizsnak No. 4010.; Washingtonnak No. 5036; Moszkvának No. 824; Budapestnek No. 97.

Magyarország.

Az alábbiakban adunk útmutatást az Észak-Atlanti Tanács október 31-i ülésével kapcsolatban.

2. Október 28-a óta nem jelentettek szovjet csapatmozgást Magyarországra. A határmenti körzetekkel nehéz a kapcsolattartás, így mégiscsak lehetséges, hogy számottevő erősítés érkezett; friss jelentések szólnak nehézfegyverekről Budapesten. Határozottan azonosítani csak egy páncélos ezredet lehetett Románia felől, október 24-én, viszont vidéki jelentések arról tesznek említést, hogy szovjet csapatok lépnek be az országba Ukrajnából és Csehszlovákiából; ez utóbbiak valószínűleg Lengyelországból jöttek. Lehetetlen számszerűleg felbecsülni, hogy a magyarországi szovjet csapatoknak hány katonájuk van.

3. A szovjet erők vidéken szemlátomást kevésbé vesznek részt a harcokban, hacsak közvetlenül meg nem támadják őket. Sok helyi parancsnokról úgy hírlik, hogy fegyverszünetet kötött az ottani nacionalista erőkkel. Viszont a szovjeteké az oroszlátnak a harcokban. A legutolsó jelentések (október 30-án délelőtt 10 óra) arral utalnak, hogy a budapesti szovjet erők erősítést kaptak. A szovjet csapatok esetenként a lehető legkíméletlenebbül léptek fel.

4. A magyar fegyveres erők egy része, úgy látszik átállt a nacionalisták oldalára. Legalábbis olyan mértékig, hogy fegyvereket adnak nekik. A kommunisták oldalán vélhetőleg csak az állambiztonsági rendőrség harcol aktívan. De közülük is átálltak egyesek, ámbár a biztonsági rendőrség működésének története egészében véve szörnyű.

5. A kormány kezdettől fogva szemlátomást nem ellenőrizi a helyzetet, azóta, hogy október 23-án a biztonsági rendőrség a rádiónál tüzet nyitott a tüntetőkre, és ennek folytán kitört a harc. Azóta egyre csak azzal próbálkoznak, hogy a nacionalistákat rávegyék a fegyverletételre oly módon, hogy engedményeket helyeznek kilátásba, például a szovjet csapatok kivonását, amnesztiát, változásokat a kormányban. Különböző stratégiákat alkalmaztak, például azt, hogy felszólítottak a fegyverletételre, majd bejelentették, hogy máris teszik le a fegyvert, vagy hogy bizonyos városrészekben helyreállt a béke. A nacionalistáknak nincs bizalmuk az állítólagos engedmények iránt. Az egymást követő események pedig a budapesti rádió csaknem minden bejelentésére rácaffoltak.

6. Budapesten kívül az ország nagy részét a nacionalisták ellenőrzik, valószínűleg együttműködve helyi kommunistákkal. Nem valószínű, hogy az eddigieknél jóval messzebb menő engedményeknél kevesebbel megelégednének. Így például ragaszkodnak hozzá, hogy csak akkor teszik le a fegyvert, ha a szovjet csapatokat kivonták Magyarországról. Ez valószínűleg okos dolog, ámde kétséges, hogy Nagy kész-e vagy képes-e ilyen engedményt tenni, mivel legalábbis névlegesen ő a felelős a szovjet csapatok behívásáért, és az Egyesült Államok nagykövetével folytatott beszélgetésében Zsukov Moszkvában azt mondta, hogy a szovjet csapatok kivonása Magyarországról olyan kérdés, amelyben a Varsói Szerződés valamennyi tagja illetékes.

7. Nagy helyzete az ellentéte annak, amilyen Gomulkaé Lengyelországban. A népi hőst a Lengyel Kommunista Párt emelte hatalomra, és hagyta, hogy az idejében meghirdessen egy reformprogramot, s ily módon a nemzeti érzület úgy terelődött mederbe, hogy őt támogatta, nem pedig ellene fordult.

8. A távlatok részletes elemzésére nézve lásd az Oroszország Bizottság tanulmányát, amelynek előzetes példánya már Önöknél van. Röviden, a szovjet vezetők a következő lehetőségek között választhatnak: hosszú távú és példátlan méretű elnyomás - illetve olyan engedmények, amelyek csak meggyengíthetik a szovjet pozíciót a csatlósok körében.

9. Az Egyesült Nemzetekben soron következő lépésére nézve lásd a külügyminisztérium 1395. számú táviratát az Egyesült Királyság küldöttségéhez New Yorkba; ezt a párizsi nagykövetséghez is továbbítottuk.

„Titó: Az események jelentősége”

(A belgrádi brit nagykövetség jelentése a külügyminisztériumnak. Adta: Mr. P. T. Hayman. — Száma: 92. — Dátum: 1956. okt. 30. - Jelzése: Bizalmas, futárposta anyaggal.)

Tájékoztatásul belátás szerint továbbítandó: Budapestnek No. 8., Moszkvának No. 83., Washingtonnak No. 158, Párizsnak No. 130.

711. számú táviratomhoz.

Tito az alábbi szövegű üzenetet küldte a Magyar dolgozók Pártjának:

„A jugoszláv nép és a Jugoszláv Kommunista Szövetsége néhány napja felajzotlan és aggodalommal követi nyomon a szomszédos Magyar Népköztársaságban végbemenő tragikus eseményeket. Mélységes sajnálattal látják, hogy a politikáért sok éven át felelős személyek elhibázott és ártalmas politikájukkal nehéz helyzetbe hozták Magyarországot. Ez a politika azzal a következménnyel járt, hogy szétvált egymástól a dolgozók szocialista fejlődésre vonatkozó törekvése és az állami, valamint politikai vezetés tevékenysége, és végül fegyveres harc robbant ki.

2. Ezeknek az eseményeknek a jelentősége messze túllépi Magyarország határait, mert közvetlenül érintik általában a nemzetközi szocialista fejlődés érdekeit.

3. A jugoszláv állami és politikai vezetés a magyarországi munkásmozgalom belső ügyeibe nem kívánt és nem kíván beavatkozni. De éppen azért, mert a Magyarországon végbemenő eseményeknek ekkora a jelentőségük, és a magyar dolgozó nép haladó szocialista törekvései iránti szolidaritásérzésétől vezérelve, a Jugoszláv Kommunista Szövetségének Központi Bizottsága felhívja a magyar népet, hogy tegyen meg minden erőfeszítést a további vérontás megakadályozására.

4. Jugoszlávia munkásai tökéletesen megértik a magyar nép keserűségét, amely a múltban elkövetett hibák és bűnök miatt eltölti. Mégis, mind a magyar dolgozók, mind általában a szocializmus, mind pedig a népek közötti béke érdekeire káros volna, ha ez az indokolt keserűség aláásná a dolgozóknak, a szocializmusba és a szocialista demokrácia szükséges fejlesztésébe vetett hitét. A jugoszláv kommunisták és Jugoszlávia valamennyi dolgozója meg van győződve róla, hogy a szocializ-

mus öntudatos harcosai Magyarországon ezt éppúgy nem fogják megengedni, mint ahogy azt sem, hogy különböző reakciós elemek a jelenlegi eseményeket szocialista-ellenes céljaikra használják ki. A Jugoszláv Kommunista Szövetsége és országunk minden dolgozója ezért különösen mély csodálattal adózik mindama haladó emberek iránt, akik a szomszédos Magyarországon óriási erőfeszítéseket tettek ezekben a napokban, hogy e tragikus harcot az újjászületés időszakává változtassák és megvédjék népük szocialista jövőjét.

5. A jugoszláv közvélemény ezért egyöntetűen helyesli az új állami és politikai vezetés megalakulását és a Magyar Népköztársaság kormányának e hónap 28-án közzétett nyilatkozatát. Az új magyar politikai és állami vezetés politikai platformjának alapvető elemei, amilyenek például a közélet demokratizálása, munkásigazgatási és általános demokratikus önkormányzati rendszer bevezetése, a szocialista országok közti kapcsolatának szabályozása az egyenlőség és a szuverenitás tiszteletben tartása alapján, tárgyalások kezdeményezése a szovjet csapatok kivonása tárgyában stb. akárcsak a magyarországi események jellegének realista megítélése, amelyet a kormány fentebb említett nyilatkozata tartalmaz — mindezek annak a ténynek a bizonyítékai, hogy a magyar dolgozó emberek igazi szocialista demokratikus törekvései s a mai állami és politikai vezetés politikája egyesültek.

6. Ilyen körülmények között minden további vérontás csak árthat a magyar nép és a szocializmus érdekeinek, és csak a reakciók, valamint a bürokratikus deformáció céljainak használ. Ezért a jugoszláv kommunistáknak és Jugoszlávia valamennyi munkásának meggyőződése, hogy a magyar munkásosztály, amely ilyen nagyfokú szocialista öntudatról tett tanúbizonyságot, a Magyar Dolgozók Pártja és Magyarország egész hazafias népe tudni fogja, miként vessen véget a további testvérgyilkos harcnak, mely nemcsak Magyarországra, hanem az egész nemzetközi munkásmozgalomra nézve beláthatatlan következményekkel járhat.

7. Jugoszlávia népe és a Jugoszláv Kommunista szövetsége ezekhez az erőfeszítésekhez sikert kíván a Magyar Dolgozók Pártja vezetőségének, élén Kádár Jánossal, valamint Nagy Imre elvtárs kormányának. Meg vagyunk győződve róla, hogy a harcos magyar munkásosztály az új politikai platform alapján és szorosan kötődve az új politikai vezetéshez, tudni fogja, hogyan szerezzen érvényt a magyar nép jogos törekvéseinek.”

„Miss Kéthly reméli”

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztériumnak. Adta: Mr. Fry. — Száma: 514. és NH 10110/194. — Dátum: 1956. okt. 31., leadva: reggel 8.51., vétel: reggel 9.09. — Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

Kéthly Anna és egy másik igazi magyar szociáldemokrata vezető, valószínűleg Kelemen Gyula, a Nagy-kormány révén Bécsbe repül, s valószínűleg ma reggel meg

is érkezik oda. Miss Kéthly reméli, hogy késlekedés nélkül továbbmehet Londonba, megkonzultálni a Szocialista Internacionáléval azt a felkérést, hogy működjenek közre a kormányban.

2. Hálás volnék, ha Bécs haladéktalanul megkapná a felhatalmazást a vízum kiadására, és minden lehetséges támogatást megadni szíveskedne nekik.

3. Ennek a hirtelen kérésnek a háttérét a továbbiakban világítom meg. Ezalatt Önök tájékoztathatják a Transport House-t erről a biztató fejleményről.

A Külügyminisztérium továbbítja az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Washingtonnak, Párizsnak és Moszkvának, mint a 20., 28., 21. és 59. számú táviratomat.

(Továbbítva Moszkvának és az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Washingtonnak és Párizsnak.)

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztériumba. Küldi: Mr. Fry. — Száma: 515. és NH 10110/197. — Dátum: 1956. okt. 31., leadva: de. 11.39., vétel: 11.55. — Jelzése: Sürgős, Titkos.)

514. számú táviratomhoz: Magyar szociáldemokraták.

Tegnap Miss Kéthly, Kelemen és Kőműves meghívást kapott, hogy kezdjen tárgyalásokat magával Mr. Naggyal. Az elért megállapodás egy példányát Miss Kéthly egyik barátja megmutatta nekünk. Ebben az áll, hogy

a) a Szociáldemokrata Párt újra megalakul (így az 1948-as egyesülés a kommunisztákkal érvényét veszti), visszakapja régi székházát, szerkesztőségi hivatalát és lapját, a Népszavát;

b) a Szociáldemokrata Párt megfontolja a miniszterelnök felkérését, hogy újjalakulásuk után csatlakozzanak egy koalícióhoz, és

c) Miss Kéthly és egy társa azonnal Londonba megy, hogy a felkérésről konzultációt kezdjen a Szocialista Internacionáléval.

2. Most hallom, hogy Miss Kéthly valószínűleg ma délután indul Bécsbe, Révész András kíséretében (és nem Mr. Kelemennel, miként előző, hivatkozott táviratomban jeleztem).

3. Tegnap, mielőtt Miss Kéthlyt találkozóra hívták a miniszterelnökhöz, úgy hallottuk, hogy Miss Kéthly mindaddig nem lesz hajlandó részt venni a kormányban, amíg a szovjet csapatokat teljes egészében ki nem vonták Magyarországról, de nem (ismételjük: nem) fog ragaszkodni ahhoz, hogy előzőleg szülessen egyetértés a szabad választások megtartásáról. Annak a meggyőződésének adott kifejezést, hogy amint az oroszok elmentek, a nem kommunisták bizonyosan erős helyzetbe kerülnek a kormányban, és a szabad választás ezután már csak idő kérdése.

3. *(sic)* Egyes nemzeti demokraták osztják azt a nézetet, amelyet 498. és 512. számú táviratom tartalmaz.

A Külügyminisztérium sürgősen továbbítja az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, elsőbbséggel Washingtonnak, Párizsnak és Moszkvának, mint a 21., 29., 2., és 60. számú táviratomat, és belátás szerint Prágának, Varsónak, Bukarestnek, Szófiának és Bonnknak, mint az 50., 34., 52. és 51. számú táviratomat.

(Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Washingtonnak, Párizsnak, Moszkvának, valamint Prágának, Varsónak, Bukarestnek, Szófiának és Bonnak.)

(A bécsi brit nagykövetség távirata a külügyminisztériumnak, küldi: Sir G. Wallinger. — Száma: 231. és NH 10110/199. — Dátum: 1956. okt. 31., leadva: du. 1.50., vétel: du. 2.00. — Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

Tájékoztatásul továbbítandó Budapestnek, budapesti 514. N számú táviratra: Minthogy a Szocialista Internacionálé Végrehajtó Bizottsága holnap itt tartja ülését és Morgan Phillips részvételére is számítanak, nem volna-e jobb, ha Kéthly és Kelemen itt maradnának? Iparkodom kapcsolatba lépni velük a helyi szocialisták révén.

Hogy milyen tanácsot adjunk nekik, olyan kérdéseket vet fel, amelyeket kíváncsitos lehet megtárgyalni Morgan Phillips-szel, mielőtt holnap kora reggel repülőgépre ül.

(A belgrádi brit nagykövetség távirata a külügyminisztériumba, adta: Mr. Hayman. — Száma: 715. és NH 10110/217. — Dátum: 1956. okt. 30., leadva: du. 6.58., vétel: du. 7.30. — Jelzése: Elsőbbséggel, Bizalmas.)

Közvetlenül megelőző táviratomhoz:

Várakozásomnak megfelelően Prica* megindokolta előttem és megvédte a magyar kérdésre vonatkozó jugoszláv megoldást. Ez a két legfontosabb pontban megegyezik a nyugati nézettel:

- (1) Magyarország függetlensége és
- (2) az orosz csapatok kivonása.

Másrészt, úgy tűnik, továbbra is egy „titóista” rezsim létesítéséről volna szó, Nagy és Kádár vezetésével.

2. Tito levelének célja, hogy minden lehetséges támogatást megadjon ehhez a jugoszláv megoldáshoz, és bizonyos vagyok benne, hogy miként itt hírlik, részint válasz volt ez egy Nagytól érkezett felkérésre. Ugyancsak bizonyos vagyok abban, hogy jugoszláv—szovjet véleménycsere is folyt, és bár Prica ezt expressis verbis nem ismerte el, mégis azt hiszem, hogy a jugoszlávok felelegették a Szovjetuniónál magyarországi csapataikat. (Micunoviccsal, a moszkvai jugoszláv nagykövettel tegnap a belgrádi repülőtéren találkoztam. Azt mondta, „amilyen gyorsan csak tud”, Brioniba megy.)

3. Természetesen tény az, hogy egy „titóista” megoldás most csak akkor látszik lehetségesnek, ha a szovjet csapatok maradnak. A jugoszlávok úgy próbálnak kikerülni ebből a dilemmából, hogy olyasféle érvekkel dolgoznak, mint amit közvetlenül a mostanit megelőző táviratom 3. pontja tartalmaz. Másfelől súlyos kételyeik kell

* Jugoszlávia külügyminiszterének helyettese.

hogy legyenek most már Nagy jövőjét illetően, és arra számított, hogy ha vonakodva is, de el fognak fogadni egy szélesebb alapokon nyugvó kormányt, arra hivatkozva, hogy „sok út vezet a szocializmushoz” stb.

4. Nem mulasztok el egyetlen alkalmat sem, hogy a jugoszlávokat rávegyem: moszkvai és budapesti képviselőik révén tegyenek meg mindent, hogy előmozdítsák azt a két célt, amelyet egyaránt követ a Nyugat és Jugoszlávia, vagyis Magyarország függetlenségét és a szovjet csapatok eltávolítását.

Továbbítsa a külügyminisztérium az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Párizsra, Moszkvára és Washingtonra, mint a 9., 5., 45. és 12. számú táviratomat.

(Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Párizsra, Moszkvára és Washingtonra.)

„Attasém kiment, hogy felderítse”

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztériumnak, adta: Mr. Fry. — Száma: 516. és NH 10110/201. — Külügyi és Whitehall-elosztásra. — Dátum: 1956. okt. 31., leadva: du. 1.23.; vétel: du. 1.50. — Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

A városban éjszaka szórványos puska- és gépfegyverropogás volt hallható, és éjjel után fél egy körül mintegy fél órán át heves páncélos és gépfegyvertűz hallatszott. Ma reggel a nacionalisták egy fegyveres őrjárata azt mondta nekünk, hogy az akció az ÁVH (állambiztonsági rendőrség) ellen irányult.

2. Most (helyi idő szerint délelőtt 11.30-kor) orosz erőcsoportosítás csak a Honvédelmi Minisztérium, a Parlament és a Magyar Dolgozók (kommunisták) Pártja központjának épülete körül figyelhető meg. A három épület egymás közelében helyezkedik el, és mintegy ötven orosz páncélos vont kordont köréjük. A Belügyminisztérium védtelen és üres.

3. Hajnalban katonai attasém kiment, hogy felderítse a városból északkeleti, keleti és déli irányba kivezető utakat, és megállapítsa, hogy folyik-e nagyobb orosz kivonás, és ha igen, milyen irányban. Északkelet és kelet felé nem észlelhető orosz mozgás és a falusiak *(számjel hiányzik — A ford.)* egyik sem történt meg. Délkelet felé, Kecskemét (nagy orosz támaszpont) irányában a falusiak közlése szerint az orosz egységek bizonyos mozgása figyelhető meg; a tegnap jelzett összpontosítás a város belsejéből eltűnt. A várostól mintegy 20 kilométerre délkeleti irányban orosz páncélos egységeket, tankelhárító és légelhárító lövegeket láttak. A katonák futóárkokat ástak.

Fiatalokból (sok közülük még csak serdülő) álló fegyveres őrjáratok cirkálnak a városban és a külvárosokban. Bázisuk valószínűleg az Üllői úti laktanya, ahol jelentések szerint a nacionalista hadsereg főhadiszállása van. A járőrök gépkocsi-

ellenőrző pontokat állítanak föl a városban és peremén. Egy ilyen ellenőrzőpont: Gödöllő, igencsak kívül esik, Budapeستől körülbelül negyven kilométernyire keletre működik.

5. Legalább huszonhat orosz páncélos van a városban, különféle páncélozott járművek és jónéhány gyalogsági löveg. Egy jelentés kétezerre teszi az orosz veszteségeket, de ezt fenntartással kell kezelni, minthogy gyalogságot nem vetettek be.

Kérem figyelembe venni azonnal következő táviratomat is.

Továbbítsa a Külügyminisztérium haladéktalanul az Egyesült Királyság ENSZ-küldöttségének New Yorkba, Párizsnak, Washingtonnak, Moszkvának és elsőbbséggel Rómának, mint 22., 23., 30., 61., és 2. számú táviratomat, valamint belátás szerint Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Szófiának és Bonnknak, mint 35. 51., 53., és 32. számú táviratomat.

(Továbbítva az Egyesült Királyság ENSZ-küldöttségének New Yorkba, Párizsnak, Washingtonnak, Moszkvának, Rómának, valamint Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Szófiának és Bonnknak.)

„Megfelelne az országnak (és nekünk)”

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztériumnak, adta: Mr. Fry. — Szám: 517. és NH 10110/202. Külügyi és Whitehall-elosztásra. — Dátum: 1956. okt. 31., leadva: du. 14.00, vétel: du. 14.42. — Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

Közvetlenül megelőző táviratomhoz.

Budapest hangulatát most, úgy tűnik, az óvatos várakozás jellemzi, de az éberség nem (ismétlem: nem) csökken. Például amikor felfegyverzett polgári személyek öráratának (lásd a hivatkozott távirat 4. pontját) feltettük a kérdést, hogy kormányfőként elfogadnák-e Mr. Nagyot, azt válaszolták: „Nem vagyunk senki mellett. Várunk, hogy meglássuk, mi lesz.” A fővárost körülvevő falvakban katonai attasém jelentése szerint az egykori politikai pártok már újraszerveződőben vannak.

2. Nincs illetékességem, hogy javaslatokat tegyek az ENSZ-ben követendő taktikára nézve. De azt mondanám, hogy (a) fő és állandó célunk az összes szovjet erő kivonása legyen Magyarországról és (b) ha ezt nem tudjuk elérni, minden lehetséges módon biztosítsuk, hogy a Mr. Nagy kommunista miniszterelnök által a magyar néphez intézett rádióbeszédekben foglalt ígéreteket betű szerint betartsák. (Vö: 510. sz. és 518. sz. táviratomat.)

3. Még sokkal jobb lenne, ha egyáltalán valamiképpen elérhetnénk akár a a) akár a b) pont szerint az ENSZ-felügyeletet, lehetőség szerint az 1950 (sic!) közgyűlési vitájának kontextusában, vagy rosszabb esetben az itteni fejlemények folyamatos figyelemmel kísérését.

4. Noha a gondolat ebben a szakaszban korainak tűnhet, mégis hozzátenném, hogy egy osztrák típusú semlegesség talán megfelelne az országnak (és nekünk).

A külügyminisztérium sürgősen továbbítja az Egyesült Királyság ENSZ-küldöttségének New Yorkba, Párizsnak, Washingtonnak, Moszkvának, mint 23., 24., 31 és 62. számú táviratomat, valamint belátás szerint Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Szófiának és Bonnnek, mint 36., 52., 54. és 33. számú táviratomat.

(Továbbítva az Egyesült Királyság ENSZ-küldöttségének New Yorkba, Párizsnak, Washingtonnak, Moszkvának és Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Szófiának és Bonnnek.)

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztériumba, adta: Mr. Fry. Külügy és Whitehall-elosztásra. — Száma: 524. és NH 10110/206. — Dátum: 1956. okt. 31., leadva: du. 6.20., vétel: du. 6.43. — Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

Éppen most jártam végig a városnak azokat a részeit, ahol a leghevesebb harcok folytak, és másként nem is jellemezhetném azokat, mint hogy le vannak rombolva. Meglepett, hogy a városnak milyen nagy része van érintve. Már-már csodával határos, hogy a magyar nép ki tudta állni és vissza tudta verni ezt az ördögi támadást. Sem felejteni nem fognak, sem megbocsátani.

2. Belga kollégám most mondta el nekem, hogy a Bécsben felhalmozott gyógyszer és egyéb készleteket a Sabena légitársaság szállítja majd ide. Nem lehetne-e felhasználni brit repülőgépeket is? Abból ítélve, ahogyan a brit lobogót fogadják mindenütt, megjelenésük azonnal felpeszditené Budapest népét, és a lehető legsikeresebb nyilvánosságot biztosítaná.

A külügyminisztérium továbbítja sürgősen az Egyesült Királyság ENSZ-küldöttségének New Yorkba mint 27., Párizsnak 26., Washingtonnak 33., Moszkvának 64., és elsőbbséggel Rómának 4., valamint belátás szerint Varsónak 38., Prágának 54., Bukarestnek 56., Szófiának 56. és Bonnnek mint 35. számú táviratot.

(Továbbítva az Egyesült Királyság ENSZ-küldöttségének New Yorkba, Párizsnak, Washingtonnak, Moszkvának, Rómának valamint Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Szófiának és Bonnnek.)

„Maradjon emigrációban”

(A bécsi brit nagykövetség jelentése futárpostával a külügyminisztériumba W. H. Young Esq. részére. — Száma: NH 10110/239/A. — Dátum: 1956. okt. 31. — Jelzése: Bizalmas.)

Kedves Hilary, a mai futárpostával küldtem egy feljegyzést, amelyet tegnap írtam arról, hogy előző este váratlanul megjelent a schwechati repülőtérén Nagy Ferencz (sic!).

2. Ennek folytatásaként tegnap este dr. Figl magához kérte egyesült államokbeli és francia kollégámat és engem, s közölte, hogy e művelet tájékoztatási vonatkozásába „kleines malheur” (*egy kis hiba — A ford.*) csúszott.

3. Elmondta, az osztrák kormány úgy döntött, hogy a sajtó érdeklődésére válaszul mindössze annyit mondanak: Nagy repülőgépen valóban Bécsbe érkezett, majd folytatta útját Zürichbe. A Reuter azonban aznap reggel olyan jelentést közölt, hogy Nagy Ausztriában kívánt maradni, de az osztrák belügyminiszter határozata alapján persona non grata-nak nyilvánították. Ezután az osztrák hírugynökség a külügyminisztériummal való konzultálás nélkül jelentette, hogy október 29-én este 9.30 órakor Nagy váratlanul Ausztriába érkezett, és hogy „az osztrák semlegesség megőrzése fölötti aggodalom okán” tudatták vele osztrák részről, hogy intézkednie kell azonnali távozása végett, a komplikációkat ilyen körülmények között elkerülendő; és hogy ő ennek megfelelően továbbutazott Zürichbe.

4. Dr. Figl elmondta, hogy az osztrák kormányt zavarba hozta saját hírugynökségének közlése. Szándékuk volt, hogy elkerüljenek minden olyan látszatot, mintha változás történt volna magatartásukban; nem szerettek volna olyan benyomást kelteni, ami elbátortalanítja a magyar nacionalistákat, sem olyant, amit a nyugati hatalmak úgy értelmeznének, mintha megpuhult volna a magatartásuk ahhoz képest, amit akkor alakítottak ki, amikor a közelmúltban megkereséssel fordultak a szovjet kormányhoz.

5. Valamennyien biztosítottuk dr. Figlt, nem kell attól tartania, hogy az osztrák cselekedetet kormányaink félreértik: Nagy Ferencz (*sic!*) jelenléte szerfölött zavaró lehet. Megemlítettem, felhatalmazásom van a külügyminisztériumtól, hogy légi úton az Egyesült Királyságba juttassam őt, ha szükséges. Az amerikai nagykövet megjegyezte, hogy egy párizsi rádiójelentés szerint, amelyet személyesen hallott, Mikolajczyc bejelentette: Nagy tulajdonképpeni szándéka az volt, hogy Magyarország területére lép. Dr. Haymerle azt mondta nekünk, Nagy maga cáfolta, hogy ez lett volna a szándéka; viszont azt állította, hogy Bécsben akart lenni, mert a fejleményeket innen lehet a legjobban követni.

Egy példányt eljuttatok Budapestre. Őszinte híved: (Geoffrey Wallinger).

Legjobb, ha lejegyzem Nagy Ferencz (*sic!*) tegnap esti rövid bécsi látogatását.

2. Este 10.15-kor Packard ezredes, aki Schwechaton tartózkodott, hogy a Királyi Légierő segélyszállításait intézze, telefonált nekem és közölte, hogy Pammer miniszteri tanácsos és Haymerle követ ott kint vannak, és megkérték őt, szerezze meg a beleegyezésemet, hogy Nagy Ferenczet feltehessék a Királyi Légierő egyik gépére, és eltávolítsák Ausztriából. Párizsból érkezett az Air France-szal, és Schwechaton „feltartóztatták”. Közöltem, hogy beszélni szeretnék Pammerral vagy Haymerlével. Pammer miniszteri tanácsos jött a telefonhoz, s megérdeklődtem, ki hatalmazta föl rá, hogy ilyen kéréssel forduljon hozzám. Dr. Pammer közölte, hogy az ügyet a külügyminiszter megtárgyalta a kancellárral, és ő maga beszélte meg Helmer miniszterrel. Valamennyien egyetértésben voltak atekintetben, hogy egyáltalán nem volna helyén való, ha Nagy Ferencz most Bécsben vagy Bécs közelében tartózkod-

nék. Minden egyéb szemponttól eltekintve, ennél meggyőzőbb érvet keresve sem lehetne találni ama szovjet tézis alátámasztásához, hogy a magyarországi felkelést Nyugatról szervezték.

3. Kijelentettem, hogy teljes egészében osztom ezt a nézetet, és szívesen lépek telefonon összeköttetésbe Londonnai, megtudakolandó, hogy Nagyot feltehetjük-e egyik gépünkre. Azt is közöltem, hogy ezzel kapcsolatban jó volna tudnom, mit szól Nagy ehhez a javaslatához. Pammer azt mondta, véleménye szerint Nagy már kezdi érzékelni, hogy hibát követett el, amikor idejött, de azért nem lesz egyszerű a dolog. Megjegyeztem, hogy ebben az esetben még fontosabb, hogy felhatalmazást szerezzek Londontól, mielőtt felszállítjuk őt egy katonai repülőgépre.

4. Ezután ismét Packard ezredest kértem a telefonhoz és megtudtam, hogy rendelkezésre áll egy Hastings, amely közvetlenül tud repülni az Egyesült Királyságba a légítámaszpontra anélkül, hogy útját megszakítaná Németországban, amit én nem akartam.

5. Ennek az információnak a birtokában telefonon felhívtam a külügyminisztérium ügyeletesét, elmondtam neki az esetet, és nyomatékka ajánlottam, hogy adják meg nekem az osztrák kormány kérésének teljesítéséhez szükséges felhatalmazást. A géppel kapcsolatban, amelyet visszatartottunk, minden részletről tájékoztattam őt, és kértem, hogy amint megvan a politikai és az adminisztratív döntés, azonnal telefonálja meg nekem.

6. Londonnal körülbelül este 10.50-kor tudtam beszélni. Packard ezredes 11.15 tájban ismét felcsöngetett a repülőtérről és közölte, hogy dr. Haymerle most mondta, a légi szállításra valószínűleg nem lesz szükség, mert Nagy szemlátomást beleegyezett, hogy feltűnés nélkül távozzék az éjjeli vonattal Zürichbe; szívesebben megy Zürichbe, mint az Egyesült Királyságba. Packard ezredes útján dr. Haymerlét kértem a telefonhoz és megkérdeztem, egészen biztos-e abban, hogy lemondhatom a tervezett akciót, miután tudomására hoztam, hogy az engedélyért Londonhoz fordultam, és most várom a választ. Dr. Heymerle elmonda, hogy Nagy nehéz eset, folyvást változtatja a véleményét. Egy dolog azonban bizonyos, mégpedig az, hogy ha távoznia kell Bécsből, az angliai úticéllal szemben előnyben részesíti azt a gondolatot, hogy Zürichbe menjen. Dr. Haymerle véleménye szerint a zürichi akció biztosan menni fog. Azt mondtam erre neki, hogy tíz percet adok, és ha ezalatt nem hív vissza, akkor közlöm Londonnal, hogy az egész akció tárgytalan. Remélem viszont, ő (dr. Haymerle) gondoskodik róla, hogy Nagy teljes bizonyossággal elhagyja Ausztriát.

7. Mivel Mr. Haymerle nem jelentkezett, este 11.30 tájban meghívtam Londont, s tíz percen belül befutott a külügyminisztérium válaszhívása. Mr. Given az Északi osztályról volt a vonal másik végén, s közölte, hogy az akciót tisztázták a Külügyminisztériummal, a Belügy- és a Légügyi Minisztériummal, s fel vagyok hatalmazva, hogy Nagyot feltegyem a Hastingsra. Ekkor tájékoztattam őt, hogy a felhatalmazás — nézetem szerint szerencsére — késve jött, mivel a külügyminisztérium politikai igazgatója húsz perce hívott fel telefonon és közölte: Nagy végre elhatározta magát, hogy vonaton, csendben Zürichbe utazik. Azt mondtam, nézetem szerint ez sokkal jobb megoldás, mint az a meglehetősen kinos másik lett volna, hogy ott bókálsszon nekünk Lincolnshire-ben, a Királyi Légierő valamelyik repülőterén. Mr. Given

egyértéktett velem, mire a következőképpen összegeztem nézetemet: „Ezek most olyan idők, hogy minden jó emigráns maradjon emigrációban.”

Látom, a reggeli Neues Österreichben az áll, hogy Nagy ideérkezett. Ezt követően felhívtam dr. Haymerlét, aki tájékoztatót, hogy Nagy elutazott Zürichbe — de közöltem vele, hogy megvolt a felhatalmazásom a légiutaztatásra! Haymerlétől megtudtam, hogy újságírók, köztük egy rádiós, látták a magyar ex-miniszterelnököt Schwehaton. Mr. Burroughs most azt mondja, hogy a Reutersnek volt egy anyaga, eszerint Nagy különleges útiokmányokat kapott volna a nagykövetségüinktől, hogy ezek birtokában Angliába utazhasson. Mr. Burroughs természetesen megcáfolta a hírt. Felhívtam dr. Haymerle figyelmét ezekre a tájékoztatási morzsákra és kértem tudassa velem, ha az osztrák hatóságok úgy döntenek, hogy az egész ügyben valamilyen hivatalos nyilatkozatot adnak ki, és ha igen, közölje hogy mikor. De a közlemény ne utaljon semmiképpen az előző éjszakai beszélgetéseikre. Dr. Haymerle azt mondta, hogy ha érdeklődnek, az lesz a válasz, hogy Nagy, útban Zürich felé, tegnap este rövid időre valóban Bécsben volt. Minthogy Párizsból jött, Bécs némileg kerülőút, s véleményem szerint az osztrák kormánynak jobb magyarázatot kellene kitalálnia. De természetesen más események is történnek. — G. A. Wallinger, 1956. október 30.

Kedves Hilary, értesülnöd kellett az osztrákok október 29-i éjszakai kéréséről, hogy a Királyi Légierő segítségével távolítsuk el Nagy Ferenczet(*sic!*) Ausztriából. A másolatban mellékelte feljegyzés, amelyet másnap reggel diktáltam le, beszámol az egész ügyről, arra az esetre, ha le kellene csillapítani az egyes minisztériális hivatalokat, amelyeket az ügyeletes tisztviselő felbolydított, végeredményben fölöslegesen. Őszinte híved, Geoffrey W. (Geoffrey Wallinger).

(Kézzel rávezetve:) Egy példányt elküldtem belőle Fry-nak Budapestre. G. W.

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba. Száma: 200., ellenőrzés: 18993. — Dátum: 1956. okt. 31.)

A máról holnapra történt változással gyakorlatilag biztossá vált ma reggel Budapesten, hogy ez a magyar forradalom történelmi tény. Személyes megfigyelések, újságcikkek, rádióadások tartalma afelé hajlik, hogy megerősítse a Szovjet csapatok teljes kivonását a városból, amely szemlátomást magyar védelem alatt van. A TASZSZ jelentése, hogy a Szovjet tárgyalást fog kezdeni a csapatok Magyarországról való kivonásáról, megerősítette Nagy nyilatkozatát (Lásd: 176. sz. követségi távirat), amelyben a lakosság eleinte nyilvánvalóan egyáltalában nem bízott. A fordulópont azonban szerintünk az volt, hogy ténylegesen megkezdtek a csapatok kivonását.

A múlt hét eseményei alatt a követség kételkedett abban, hogy ami történt, az végrehajtható lett volna a legerősebb nyugati támogatás nélkül. Hogy most mégis megtörténik, az újabb bizonyítéka a népi mozgalom óriási erejének, ami kétségtelen-

nül mély hatást gyakorol a szovjet politikára. Logikus feltevésnek látszik, hogy a Szovjet — miután egyoldalúan úgy döntött, hogy feladja fővárosi katonai pozícióját anélkül, hogy biztosítékot kapott volna arról, végül is milyen jellegű lesz az ezt követően létrejövő kormány — komolyan mérlegeli, hogy viszonylag rövid időn belül kivonuljon Magyarországról.

A magyar hadsereg magatartásából ítélve a követség úgy gondolja, a közrendet ésszerű keretek között fenn fogják tartani. Ma reggel azonban partizánok már hajszát indítottak ÁVH-egységek ellen és szórványos lövöldözést is hallani, ez valószínűleg folytatódni fog egy ideig. Amennyire a követség tudja, fosztogatásra eddig gyakorlatilag nem került sor, és antiszemita megnyilvánulások kirobbanásáról sincs a követségnek tudomása.

A politikai jövő kérdése természetesen sokkal borúsabb. A követség értesülése szerint a szociáldemokraták most üléseznek, hogy kiválasszák a koalíciós csoport tagjait. Partizánoktól a követség arról is értesült, hogy csakis amerikai típusú nyugati demokráciával elégszik meg a lakosság. A jelenlegi koalíció mindenesetre átmeneti kormánynak látszik, amely az állandóbb politikai pártok megjelenésétől függ. Ennek a folyamatnak gyorsasága és természete még egyáltalán nem világos.

Nem (ismétlem: nem) világos az Egyesült Államok szerepe sem Magyarországon, de az biztosnak látszik, hogy erősen fog különbözni a régitől. A Magyar Rádió ma délelőtt telefonált külföldi híryanagot tartalmazó bulletinért, és a követség megkísérli, hogy kapjon ilyet telexen Bécsből.

Első véleményünk ma reggel, amely csak nagyon előzetes lehet, az, hogy kíváncsok volna, ha az elnök a nagyon közeli jövőben nyilatkozatot tenne. Ez jelezhetné az USA készségét, hogy valamilyen azonnali gazdasági segítséget kezdeményezzen, amelyet szélesebb politikai és gazdasági tárgyalások követnének. A nyilatkozatra vonatkozó javaslatokat küldjük. -- Barnes.

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba. — Száma: 201., ellenőrzés: 18984. — Dátum: 1956. okt. 31.)

Ha Magyarországnak szóló elnöki nyilatkozat elhatározásra kerül, ajánlanánk, hogy az nagyjából a következő gondolatmenetet vegye alapul.

Az egész világ figyelemmel kísérté a Magyarországon folyó drámai eseményeket, amikor a magyarok, mint már olyan sokszor, életüket adták azért, hogy függetlenné váljanak idegen uraiktól. Azt látjuk, hogy ma egy új Magyarország jelenik meg a világ előtt: egy Magyarország, amely — szívből reméljük — élvezni fogja nemzeti létének minden jótétét. Tanúja lenni a történelmi pillanatnak, amikor egy nép újra felemelkedik: megindító, kivételes élmény.

Az Egyesült Államok már csatlakozott sok más országhoz, hogy egészségügyi segítséget juttasson el Magyarország sebesültjei számára. Azonnali megfontolás tárgyává tesszük a gazdasági segítség ügyét, és reméljük, hogy kapcsolataink Magyarországgal rövid időn belül minden téren növekedni fognak. Barnes.

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba. — Száma: 198., ellenőrzés: 19083. — Dátum: 1956. okt. 31. — Jelzése: Elsőbbséggel.)

Követségi tisztviselők kora délelőtt bejárták autóval a belvárost. Sokkal kevesebb orosz tank látható, két hidat kiürítettek, és a tegnap látott ágyúállások most üresek. A partizánok szabadon járkálnak mindenütt az általunk látott utcákon, és igazoltatják az autókat. A szovjetek még ott vannak a Honvédelmi Minisztérium, az ÁVH-épület és a pártakadémia környékén, de a magyar csapatok, úgy látszik, a szovjetek védőinek szerepét töltik be az utcasarki őrszolgálatuk mellett. A magyar katonaságra bízták az alapvető közszolgáltatásokat és a magyar teherautókat. Állandó élelmszerosztás folyik; a katonaság és a partizánok együttesen tartják fenn a közrendet, láthatólag hallgatólagos megegyezéssel oly módon, hogy a partizánok ügyelnek a rendre azokon a területeken, amelyekért harcoltak, míg a hadsereg vonul be azokra a területekre, ahonnan a szovjetek kivonulnak, és ezeket ellenőrzése alá veszi. A követség magyar alkalmazottairól hallottak erősítik azt a benyomást, hogy néhány kulcsfontosságú pont kivételével most nincsenek jelen a szovjetek. A budapesti rádió jelentette, hogy a szovjetek kivonulnak, és a követség személyzete csapatmozgást hallott az éjszaka folyamán; a városból való általános kivonulás híre gyakorlatilag megerősítést nyert, és volt egy meg nem erősített jelentés, hogy néhány szovjet katonát magyar egyenruhában láttak. További információ és kommentár megy. — Barnes.

„Mellőzzék az atrocitás-történeteket”

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba. — Száma: 203., ellenőrzés: 19176. — Dátum: 1956. okt. 31.)

A követség javasolja, hogy a külügyminisztérium sürgősen továbbítsa a mai fejleményekről szóló információk lényegét az USIA-hoz és a hírközlő eszközökhöz, és hogy a külügyminisztérium javasolja a kommunikációs eszközöknek a következő ideiglenes útmutatás követését:

1. Jelentsék a ténybeli fejleményeket.
2. Mellőzzék az atrocitás-történeteket (ilyenből kevés volt eddig), tekintet nélkül arra, ki követhette el azokat.
3. Hangsúlyozzák a törvénynek és a rendnek, a termeléshez való visszatérésnek a szükségességét.
4. Vastagon tálaljanak háttértörténeteket helyi és országos demokratikus folyamatokról és választási intézményekről, polgári szabadságjogokról, bíróságokról, a többpártrendszerrel stb. — Barnes.

November 1.

„Megkezdtek a hajtóvadászatot”

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba. — Száma: 204., ellenőrzés: 422. — Dátum: 1956. nov. 1.)

Helyzetjelentés 10 órakor.

A szovjet kivonulás október 30-án éjjel kezdődött, és Pest belvárosában október 31-én 12.20-kor ért véget, amikor a Honvédelmi Minisztérium és az ÁVH épületeit körülvevő utolsó szovjet fegyveres oszlopok útnak indultak. A szovjet katonaság szabad ég alatti táborozó helyekre vonult vissza, amelyek közül három Pest keleti szélén, a 3-as és 4-es út mentén terül el. Túl korai még felmérni, vajon szolgáltatási megállás volt-e ez a tankok feltöltésére, a csapatok étkeztetésére stb., vagy pedig szovjet terv a csapatokat összevonva tartani kényelmes csapásmérési távolságnyra a várostól.

Még mielőtt az utolsó szovjet csapatok elkezdtek kiűriteni a belvárost, a szovjet erőket a várost ellenőrzés alatt tartó partizánok, valamint magyar katonák kísérték abból a célból, hogy elejét vegyék szerencsétlen incidenseknek a szovjetek kivonulása közben. A tömegek a tegnapi napot módszeres rombolással, a városban található szovjet emlékművek elrúntásával töltötték anélkül, hogy ebben bárki zavarta volna őket; még ma reggel is folytatják a Gellérthegyi győzelmi emlékmű lerombolását. A középületeken lévő magyar kommunista szimbólumokat és a vörös csillagokat, ha azokhoz a tömeg hozzáférhetett, leszedték és összetörték. 11 órára a partizánok teherautókat szereztek, és megkezdtek az ávósok utáni hajtóvadászatot. Szabálytalan lövöldözés hallatszott olyankor, amikor az üldözők utolérték és elfogták zsákmányukat; komoly harc is volt három háztömbnyire a követségtől, az ávóst felakasztották, noha valószínűleg előbb megölték. A helyzet ma délelőtt nagyjából ugyanaz. Fegyveres emberek kószálnak a városban, és bárki, akinél puska van, megállíthatja és igazoltathatja az autókat, ha kedve tartja. A nappali órákban az amerikai személyzet teljes biztonsággal mozoghat, de az éjszakai közlekedés a legkevésbé sem ajánlatos.

Az amerikai családok (tagjai), akik október 28. óta a követség épületében voltak elszállásolva, ma reggel megkezdtek a hazaköltözködést. A követségi tiszt, aki tegnap 16 órakor elhaladt a szovjet követség előtt, szovjet katonai teherautókat látott ott parkolni, bőrdöngőkkel, útiládákkal, ágyneművel megrakva. Föltehetőleg a városban lakó szovjet személyzet a követségre költözik, hogy védelmet kapjon, amíg a helyzet normalizálódik. — Barnes.

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztériumba, adta: Mr. Fry. A külügy és a Whitehall részére. — Száma: 528. és NH 10110/220. — Dátum: 1956. nov. 1., leadva: de. 11.11., vétel: de. 11.27. — Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

Amennyire megfigyelhető, nem maradt orosz páncélos a fővárosban (helyi idő szerint 10.30). A Honvédelmi Minisztériumot most magyar páncélosok őrzik, s megfigyelések szerint újabb magyar páncélos oszlop érkezik a városba délkeleti irányból. Az orosz követség őrizetlenül áll, és csaknem elhagyatottnak látszik.

2. A Ferihegyi repülőtér (Budapest fő repülőtere) oroszok tartják megszállva, és páncélosaik szigorú őrizete alatt áll. A MALÉV (a magyar légitársaság) hivatalosai leállították gépparkjukat, és utasították a többi társaságot, hogy ne vegyék igénybe a repülőtér, az ottani személyzetet pedig szélnek eresztették. Megfigyeltek három diplomáciai rendszámú orosz gépkocsit, amely alaposan megpakolva a repülőtér felé tartott.

3. A követséget is magában foglaló körzet nemzeti gárdájának parancsnoka, aki ma reggel baráti látogatást tett nálam, arról biztosított, hogy a repülőtér orosz megszállása a kiürítés célját szolgálja, s társai ennek nem állnak útjába.

4. A főváros csöndesebb, mint volt az utóbbi napokban, az emberek szabadon és minden látható izgatottság nélkül járnak-kelnek. A törmelék és felszerelési tárgyak eltakarítása megkezdődött.

A külügyminisztérium továbbítja sürgősen az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Párizsba, Washingtonnak, mint a 28., 27., 34., 65. és elsőbbséggel Rómának, mint az 5. számú, és belátás szerint Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Szófiának és Bonnban, mint a 39., 55., 57. és 36. számú táviratot.

(Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Párizsba, Washingtonnak, Moszkvának, Rómának, valamint Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Szófiának és Bonnban.)

„Felhívított kommunista kormány”

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba, a külügyminiszternek. — Száma: 206., ellenőrzés: 1278. — Dátum: 1956. nov. 1., du. 3 óra.)

Első pillantásra úgy tűnik, hogy a magyar felkelés elsősorban nem a gazdasági elégedetlenségben gyökerezett. Ugyanakkor ez a meglévő elégedetlenség kétségtelenül járulékos okként hatott. A kommunista túlkapások és a szovjet csapatok jelenléte magyar földön, valószínűleg valamivel könnyebben elviselhető volna, ha a gazdasági rendszer jobb eredményeket produkált volna.

A munka heteken át tartó megszakítása, az utak, épületek stb. megrongálása nagy mértékben visszavetette az országot, annál is inkább, mert adva volt egy nagyon

nehéz gazdasági helyzet. Ennek egyik lehetséges következménye: infláció az országon belül, illetve a magyar pénz devalválódása a külföldi pénzpiacra. Mind politikai, mind gazdasági megfontolásokból a rendszer még azt is ajánlatosnak találhatja esetleg, hogy megváltoztassa a pénzegységet.

Megalapozottnak látszik az a feltevés, hogy Nagy és kommunista társai nem mondanak le a hatalomról, és az alapvető gazdasági kérdések kommunista doktrínájában sem hajlandók komoly kompromisszumra, hacsak nem kényszerítik őket. Eddig nyilvánvalóan nem vették revízió alá a Nagy-kormányt, különben várható lenne, hogy Budapesten a harc még a szovjet visszavonulás után is folytatódjék. Következésképpen valószínű, hogy a jelenlegi gazdasági rendszer lényegében fennmarad még rövid ideig, legalábbis a következő okokból:

1. A legkisebb ellenállás iránya: elfogadni a rendszert. A forradalom vagy a tétlenség hetei után a lakosság hajlamos lesz — legalábbis egy időre — kívánni, hogy mi fog történni.

2. A gazdasági politika felelősei még mindig kommunisták, magas kormánypozíciókban. A miniszeri beosztások vonatkozásában csak kisebb változásokat jelentettek be.

3. A gazdasági hierarchia minden fokozatát meggyökeresedett bürokraták töltik be, akik nem kívánják, hogy a rendszerben változás álljon be. Ezeknek az embereknek a kigyomlálása — még ha ez lenne is a kormány célja — hosszú időt venne igénybe.

4. A visszatérés a magánvállalkozáshoz roppant fizikai és technikai nehézségekkel járna az iparban és a mezőgazdaságban, kevésbé nagyokkal a nagy- és a kiskereskedelemben, illetve a szolgáltatásokban.

5. Noha biztosra vesszük, hogy az emberek demokratikus kormányt és gazdaságot akarnak, amely több szabadságot ad az egyénnek, céljait nem lesz könnyű elérni. Az ország szűkében van az olyan vezetőknek, akik képesek felépíteni egy ilyen rendszert, és az ország történelme is ez ellen szól. Az átlagember valószínűleg érzi, hogy a kommunisták vezetése alatt létrehozott gazdasági rendszer nem vált be, de bizonytalan a tekintetben, hogy mit szeretne látni annak helyében.

Ez ideig a kormány vezetői nem sokat mondtak a gazdasági téren lehetséges változásokról, és tulajdonképpen semmi olyat nem ígértek, amiről ne lett volna már szó a felkelés kitörése előtt. Több demokráciát az üzemekben, jobb lakásviszonyokat, bér- és prémium-kiszármazást és a kötelező természetesen szolgáltatás felülvizsgálatát; minderről szó volt már, mielőtt a zavargás megkezdődött.

A magyarok forradalma, amennyire ez most megítélhető, sikeres volt, amennyiben elérte, hogy a szovjet csapatok kilépjenek a harcból, és ígéretet tegyenek tárgyalásokra Magyarországról történő kivonulásukról. Továbbá egy felhígított kommunista kormányt helyezett hatalomba, amelyben ellenzéki pártok olyan tagjai is részt vesznek, mint Kovács Béla, Tildy Zoltán stb. Mindaddig azonban nem idézett elő mélyreható változásokat, sem politikai, sem gazdasági téren, s e tekintetben a jövő többet ígér, mint amennyit a közelmúlt megvalósított. Mégis, a felkelés kétségtelesen olyan feltételeket teremtett, amelyek védekezőbb pozícióba kényszerítik a kommunistákat, minthet bármikor korábban, a gazdasági és politikai szférában egyaránt.

— Barnes.

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba, a miniszternek. — Száma: 208., ellenőrzés: 569. — Dátum: 1956. nov. 1., este 8 óra.)

Az ügyvivőt ma 19 órakor sürgősen behívták a magyar külügyminisztériumba. Szóbeli jegyzéket vett át, amelynek lényege (francia eredetiből fordítva) a következő:

Nagy Imre miniszterelnök tájékoztatni kívánja a követséget: a magyar kormánynak hiteles értesülése van arról, hogy újabb szovjet katonai egységek léptek be az országba. Nagy erőlyesen tiltakozott Andropov szovjet nagykövetnél, követelte a csapatok kivonását, kijelentette, hogy a magyar kormány kilép a Varsói Szerződésből, kikiáltja Magyarország semlegességét, az ENSZ-hez fordul, és a négy nagyhatalom segítségét kéri Magyarország semlegességének megvédéséhez. A szovjet nagykövet kijelentette, azonnali választ fog kérni kormányától.

A jegyzék szövegének fordítását azonnal küldjük. — Barnes.

(Megjegyzés a dokumentumon:)

Tájékoztatassák a magyar külügyminisztériumot, hogy a State Department most értesült az üzenetről, s az ügyet a legsürgősebben az Egyesült Államok kormánya legmagasabb tisztségviselőinek figyelmébe ajánlja. — Dulles.

(Dulles kézírásos megjegyzése a dokumentumon:)

Nagy újabb szovjet csapatok belépését jelentette.

„Szabadon, vízum nélkül”

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztérium és a Whitehall részére, adta: Mr. Fry. — Száma: 529. — Dátum: 1956. nov. 1., leadva: 11. 48., vétel: 12. 16. — Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

529. számú táviratot a külügyminisztériumnak, tájékoztatásul továbbítandó Bécsnek.

524. számú táviratom 2. pontja.

Csaknem bizonyos, hogy most nem lehetséges a Sabena légitársaság útján gyógyszer és más készleteket Bécsből Budapestre eljuttatni, minthogy a magyar főváros repülőtere az oroszok kezén van (528. számú táviratom).

2. Úgy értesültem, hogy az osztrák—magyar *(egy számjelcsoport kimaradt)* a nemzetiek kezén van, s nyugati újságírók és mások szabadon, vízum nélkül jönnek be. Akár így van, akár nem, joggal bízom abban, hogy nem akadályozzák meg utánpótlással megrakott konvoj bejutását az országba, még ha a kísérő személyzetnek nem lennének is útiokmányai. Nyilvánvalóan nagy előny származnék abból, emberiességi és egyéb szempontból egyaránt, ha minden késlekedés nélkül tudnánk

yors ellátmányt küldeni. Legyen szabad megkérdezni, nem kellene-e sürgős megontolás tárgyává tenni konvoj szervezésének lehetőségét, amely annyi brit zászlólatt közlekedne, amennyi csak lehetséges.

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztérium és a Whitehall részére, küldi: Mr. Fry. — Száma: 536. és NH 10110/233. — Dátum: 1956. nov. 1., leadva: 8.04., vétel: 18.38. — Jelzése: Soron kívül.)

Tájékoztatásul továbbítandó: az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba soron kívül), Moszkvának (soron kívül), Washingtonnak (sürgős), Párizsnak (sürgős), Bécsnek (sürgős), Varsónak (sürgős), Belgrádnak (sürgős), Bonnak (sürgős), Prágának (elsőbbséggel), Bukarestnek (elsőbbséggel), Szófiának (elsőbbséggel).

Sürgősen behívtak a (magyar) külügyminisztériumba és közölték, hogy újabb szovjet erők lépik át Magyarország határát Kárpátalja felől. Mr. Nagy Imre, a minisztertanács elnöke, külügyminiszteri minőségében heves tiltakozást jelentett ez ellen az orosz nagykövetnek. Követelte a csapatok haladéktalan eltávolítását, és bejelentette, hogy a magyar kormány kilép a Varsói Szerződésből és kikiáltja az ország semlegességét. A szovjet nagykövet vállalkozott az üzenet továbbítására kormányához, és arra, hogy azonnali választ kér. Mr. Nagy ezeket a híreket rádióban keresztül készíti a nemzet tudomására hozni, mondotta a külügyi tisztviselő. Ekkor közölte ama óhaját, hogy szóbeli jegyzéket közvetítek Öfelsége kormányához.

Átnyújtotta a jegyzéket, amely francia nyelven íródott. Túlment azon, amit eddig smertettek velem, amennyiben kitér arra, hogy a magyar kormány az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez fordul és a négy nagyhatalom segítségét kéri Magyarország emlegességének védelmében.

Ez, mondták nekem, olyanfajta biztosítékot jelentene, mint aminővel Ausztria endelkezik.

3. (sic) A szóbeli jegyzék teljes szövegét soronkövetkező sürgős táviratomban közlöm.

(Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, és Washingtonnak.)

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztérium és a Whitehall részére, küldi: Mr. Fry. — Száma: 537. és NH 10110/224. — Dátum: 1956. nov. 1., leadva: du. 6.33., vétel: du. 7.00. — Jelzése: Soron kívül.)

Tájékoztatásul továbbítandó: soron kívül az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Moszkvának, Washingtonnak (sürgős), Párizsnak (sürgős), Bécsnek (sürgős), Varsónak (sürgős), Belgrádnak (sürgős), Bonnak (sürgős), Prágának (elsőbbséggel), Bukarestnek (elsőbbséggel), Szófiának (elsőbbséggel).

Sürgősen továbbítandó táviratom.

Következik a külügyminisztériumban nekem átnyújtott jegyzék szövege.

„A Magyar Népköztársaság kormányának elnöke, ideiglenes megbizatással külügyminisztere, tisztelettel Excellenciád tudomására hozza az alábbi tényeket.

A Magyar Népköztársaság kormányának hitelt érdemlően tudomására jutott, hogy újabb szovjet katonai egységek léptek Magyarország területére, a minisztertanács elnöke, megbízott külügyminiszteri minőségében szóvá tette a témát Andropov úrnak, a Szovjetunió magyarországi nagykövetének, és határozott formában tiltakozott nála újabb szovjet csapatok belépése miatt Magyarországra.

Követelte a csapatok azonnali, késedelem nélküli kivonását. Közölte a szovjet nagykövettel, hogy a magyar kormány azonnali hatállyal felmondja a Varsói Szerződést, egyidejűleg kinyilatkoztatja Magyarország semlegességét, az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez fordul, és az ország semlegességének védelmére a négy nagyhatalom segítségét kéri.

A szovjet nagykövet tudomásul vette a minisztertanács elnökének és megbízott külügyminiszterének közlését és tiltakozását, és megígérte, hogy azonnali választ kér kormányától. A megbízott külügyminiszter felhasználta az alkalmat, hogy kifejezze Őexcellenciájának nagyrabecsülését.

Budapest, 1956. november 1.” *(A szöveg francia nyelven íródott. — A ford.)*
(Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba és Washingtonnak.)

„Mindszenty ismét nyilatkozik”

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztérium és a Whitehall részére. Küldi Mr. Fry. — Száma: 539. és NH 10110/226. — Dátum: 1956. nov. 1., leadva: este 11.07., vétel: 11.36. — Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

Sürgősen továbbítandó táviratom.

Amióta diktálni kezdtem távirataimnak ezt a sorozatát, a budapesti rádióban közlemény hangzott el a jegyzék tárgyában, hozzátéve, hogy ezt továbbították az Egyesült Nemzetek Szervezetének és valamennyi itteni külképviseletnek. Valójában úgy tűnik azonban, hogy ezt mindeddig csak az amerikaiaknak, a franciáknak, a jugoszlávoknak és nekem juttatták el.

2. Körülbelül három órával a külügyminisztériumban tett látogatásom után Mr. Nagy maga beszélt a rádióban. Meglepetésre semmit nem szólt az orosz csapatmozdulatokról és emiatti tiltakozásáról sem. Nyugodt hangon beszélt, bejelentette Magyarország semlegességét, és arra szólított föl, hogy ezt minden ország tiszteletben tartsa. Magyarország nem csatlakozik egyik tömbhöz sem, most független és semleges; és arra kérte a magyar népet, térjen észhez.

Röviddel ezt követően Mindszenty bíboros beszélt. Miután dicsérőleg emlékezett meg arról, amit az ország ifjúsága kivívott, közölte, hogy tanulmányozni fogja azt a súlyos helyzetet, amelybe Magyarország jutott, és két nap múlva ismét nyilatkozik.

3. Egyik beszéd sem állt összhangban a jegyzék súlyosságával, s erre az ellentmondásra pillanatnyilag nem találok magyarázatot. De bármi lenne is a magyarázat, az tény, hogy az ország jelenlegi kormánya kilépett a Varsói Szerződésből, tájékoztatta az Egyesült Nemzeteket Magyarország semlegességéről, és kérte, hogy azt a négy nagyhatalom szavatolja. Vajon nem kellene-e felvetnie a Biztonsági Tanácsnak az újabb szovjet intervenciót, amelyet az oroszok nem állíthatnak be úgy, mit ami a magyar kormány kérésére történt vagy a Varsói Szerződéssel igazolható? Alternatívaként van-e olyan kilátás, hogy a közgyűlés haladéktalanul megfontolás tárgyává tegye a kérdést, és vagy a főtítkárt kérje fel kivizsgálásra, vagy vizsgálóbizottságot küldjön ki?

A külügyminisztérium sürgősen továbbítsa az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Moszkvának és elsőbbséggel Washingtonnak, Párizsnak, Varsónak, Bonnak, Prágának, Bukarestnek és Szófiának, mint a 34., 71., 40., 33., 30., 13., 27., 28. és 14. számú táviratokat.

(Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Moszkvának, Washingtonnak, Párizsnak, Varsónak, Bonnak, Prágának, Bukarestnek és Szófiának.)

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztérium és a Whitehall részére. Küldi Mr. Fry. — Száma: 538. és NH 10110/225. — Dátum: 1956. nov. 1., leadva: este 8.40., vétel: este: 8.55 — Jelzése: Soron kívül, Bizalmas.)

Sürgősen továbbítandó táviratom.

Öfelsége moszkvai nagykövete nálam jobban tudná kommentálni az oroszok szándékait. Szerintem viszont a lehetőségek a következőképpen festhetnek:

(a) Ez egy kacsa. Elképzelhető, hogy Nagy, akiről egy bizonyos időben az a hír járta, hogy az oroszok foglya, most a szélsőséges nacionalisták foglya, s ezek úgy határoztak, hogy kierőszakolják a szakítást az oroszokkal, és megpróbálják elérni Magyarország semlegességének elismerését.

(b) Az oroszok nem törekszenek másra, mint helyzetük megszilárdítására Kelet-Magyarországon, melyet autonóm államként remélnék megtartani.

(c) Az oroszok hirtelen ráébredtek, hogy ha erőiket teljesen kivonják, a kommunizmusnak vége ebben az országban, ez pedig olyan kilátás, amelyet nem fogadnának el, s azért küldenek be erősítést, hogy az erő helyzetéből tárgyaljanak.

(e) *(sic)* Tekintve, hogy a világot teljesen leköti a Közel-Kelet, az oroszok úgy határoztak, hogy a megbékélés politikáját az ellenkezőjére fordítják, és fegyvereik erejével rákényszerítik akarataikat az egész országra.

(f) Az oroszok, attól tartva, hogy a közel-keleti válság világháborúhoz vezet, meg erősítik előretolt állásaikat.

2. Az (a) lehetőséget valószínűtleníthetik azok a más forrásból alátámasztott hírek, hogy az oroszok valóban erősítéseket küldenek be.

Kérem figyelembe venni soron következő sürgős táviratomat.

A külügyminisztérium továbbítsa soron kívül az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Moszkvának, sürgősen Washingtonnak, Párizsnak, Varsónak és

'Bonnak, elsőbbséggel Prágának, Bukarestnek és Szófiának, mint a 33., 70., 39., 32., 29., 12., 26., 27 és 13. számú táviratomat.

(Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Moszkvának, Washingtonnak, Párizsnak, Varsónak, Bonnak Prágának, Bukarestnek és Szófiának.)

„A forrófejűek anarchiába taszítják”

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztérium és a Whitehall részére. Küldi Mr. Fry. — Száma: 533. és NH 10110/228. — Dátum: 1956. nov. 1., leadva: este 20.58., vétel: 21.14. — Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

Sürgősen továbbítandó táviratom.

A jelenlegi zavaros körülmények közepette lehetetlen megmondani, mennyire reprezentatívak „részhajlók” látogatóm nézetei, vagy mekkora társainak állítólagos ereje és egysége. De ezek a nézetek egy jelentős vonatkozásban minden bizonnyal különböznek azoktól, amelyeket Dudás József, a város igazgatását kezében tartó nemzeti bizottság vezetője fejtett ki. Dudás, úgy tűnik, kész elfogadni Naggyal és Kádárral egy ügyvezető kormányt, melynek feladata a szabad választások előkészítése lenne, feltéve hogy ebben megfelelő képviselőkhöz jutnak a nemzetiek. Feltételezőleg ezt tarthatták szem előtt, amikor Maléter ezredest (lásd 506. számú táviratom 2. pontját) a honvédelmi miniszter első helyettesévé nevezték ki. Ő nemzeti kommunista.

2. Időközben Nagy (aki, miként nem hivatalosan közölték velem a minisztériumban, a külügyminiszteri tárcát is megtartotta amellet, hogy miniszterelnök) bejelentette: máris megkezdődtek a tárgyalások az oroszokkal a szovjet csapatok kivonásáról és arról, hogy Magyarország mentesüljön a Varsói szerződés-beli kötelezettségei alól. Úgy értesültem, hogy tárgyal a szociáldemokratákkal is és úgyszintén megbeszélést készül folytatni Kovács Bélával. Mindkét részről, úgy tűnik, van hajlandóság elfogadni őt egy ügyvezető koalíciós kormány ideiglenes fejének, ha szavatolja szabad választások megtartását.

3. A helyzetet bonyolítja, hogy az ország egyes részein nemzeti szervezetek kezében van az ellenőrzés, miközben ezeknek egyelőre nincs objektív politikájuk. Kivétel a Dunántúli Nemzeti Tanács, amely több nyugat-magyarországi nemzeti tanácsot egyesít. (Megjegyzem, hogy a magyaroknál a Dunántúl kifejezés Nyugat-Magyarországot jelenti.) Számolni kell továbbá Mindszenty bíborossal is, akinek tekintélye kétségtelenül számottevő.

4. Az elkövetkező napokban ennél fogva sok függ majd attól, vajon (a) a különböző nemzeti tanácsok és más szervezetek úgy határoznak-e, hogy kizárólag saját kebelükből választanak egységes irányító testületet (vagyis kvázi-katonai diktatura ala-

kul), avagy inkább elfogadnak egy ügyvezető koalíciós kormányt; (b) a rendszer olyan vezetőkkel az élén, mint Nagy és Kádár, képes lesz-e megvalósítani azt, amire kétségkívül törekszik, azaz átvenni a forradalom irányítását.

5. A mi szempontunkból két veszély látszik fenyegetni Magyarországot. Az első az, hogy a forrófejű nemzetiek (az én „elfogult” látogatóm), elutasítva mindenemű együttműködést a kommunistákkal, anarchiába taszítják az országot, megkockáztatva az újabb orosz beavatkozást. A második az, hogy a kommunistaelenések — akik türelmetlenül kívánják egy rendezetten működő kormány helyreállítását és a tárgyalások megkezdését a gyors orosz kivonulásról az országból — belemennek egy olyan koalíciós kormány alakításába, amely tekintélyes személyeket is magában foglal ugyan, de ideiglenesen hatalmi túlsúlyban hagyja a kommunistákat.

6. Továbbra is meggyőződéseim azonban, hogy amennyiben az orosz erők távoznak, előbb vagy utóbb a kommunisták is követik őket. Ha ez igaz, akkor az első veszély a nagyobb.

A külügyminisztérium továbbítsa sürgősen az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Párizsnak, Washingtonnak, Moszkvának, és elsőbbséggel Rómának, mint a 30., 29., 36., 67., és 7. számú táviratomat; belátás szerint Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Szófiának és Bonnak, mint a 41., 57., 59. és 38. számú táviratomat.

(Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Párizsnak, Washingtonnak, Moszkvának, Rómának, valamint Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Szófiának és Bonnak.)

„Befolyásunk lehetőségei óriásiak”

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba, a miniszternek. — Száma: 210., ellenőrzés: 745. — Dátum: 1956. november 1., este 10 óra.)

A követség megítélése szerint jelenleg a törvény és rend gyors helyreállítása a leglényegesebb követelmény Magyarország számára azért, mert úgy tűnik, a megfelelő politikai fejlemények ettől függenek, továbbá a lehetséges szovjet reagálás miatt is. Elképzelésünk szerint az ideális fejlemény az lenne, ha helyreállítanák a törvényes rendet, a nép a jelenlegi kormányt, mint ideigleneset elfogadná, és előkészületeket tennének a szovjet csapatok kivonulása után néhány hónappal megtartandó általános választásokra.

Nincs módunkban ugyan ismerni a szovjetek jelenlegi álláspontját, mégis emlékeztetnünk kell arra, hogy a szovjet csapatok nem vonultak ki nagyon messzire a városból, és az anarchia folytatódása vagy szélsőjobboldali fejlemények kialakulása az elkövetkező napokban aligha nyerné meg a Szovjet tetszését; ha a szovjetek egyáltalában mérlegelik egy második intervenció lehetőségét, az ilyen fejlemények bizonyosan növelnék ennek eshetőségét.

Úgy véljük továbbá, hogy ez idő tájt az Egyesült Államok befolyásának lehetőségei óriásiak. Az emberek magatartása az utcán megindítóan Amerika-barát; az egészségügyi és gazdasági segítségről tudomást szereztek.

Ezért azt gondoljuk, hogy a jelen helyzet indokoltá tesz további nyilatkozatokat az Egyesült Államok részéről, minél rövidebb időn belül. Egy ilyen nyilatkozat hatása természetesen akkor a legnagyobb, ha az elnöktől vagy a külügyminisztertől jön, de Wailes miniszter megérkezése is alkalmat adhat erre. Kérjük a külügyminisztériumot, sürgősen vegye fontolóra az alábbiakban közölt gondolatmeneten alapuló nyilatkozat megjelentetését az elnök, a külügyminiszter, vagy — a szöveg módosításával — a miniszter részéről. A követség a végleges szöveget feltehetően eljuttatja a budapesti újságokhoz. Kérjük a külügyminisztériumot, küldje meg nekünk minden Egyesült Államok-beli nyilatkozat végleges szövegét.

A szóban forgó nyilatkozatvázlat így hangzik:

„Az Egyesült Államok továbbra is nagy érdeklődéssel kíséri a magyarországi eseményeket, és őszintén reméli, hogy a törvény és rend helyreállítása, amely már megkezdődött, folytatódhat, és hogy a békés bírósági eljárások minél hamarabb megindulhatnak. A sebesség, ahogy ez majd végbemegy, mértéke lesz a magyar nép politikai érettségének, mely nép vérét ontotta hazájáért.

Remélhetőleg rövid időn belül gazdasági tárgyalások kezdődhetnek Magyarországon ideiglenes kormányával. A Magyarországon később megtartandó szabad választások nyomán a kormányban történő esetleges változások természetesen nem érintenék ezeket a tárgyalásokat.” — Barnes.

November 2—3.

„Mindszenty álláspontja ellenkezik Magyarország érdekeivel”

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba, a miniszternek. - Száma: 212., ellenőrzés 1123. — Dátum: 1956. november 1., éjjél.)

A követség hitelt érdemlőnek tűnő jelentést kapott arról, hogy Tildy, Kovács és Maléter ma reggel felkeresték Mindszentyt, és a Nagy-kormányt fenntartás nélküli támogatásra szólították fel, abból a megfontolásból, hogy nagy az anarchia elhárításának és az oroszok visszatérésének veszélye. Mindszenty azt mondta, ennek ára az lenne, hogy engedélyt kapjon egy Keresztény Demokrata Párt vezetésére, de megtagadta, hogy két napon belül nyilatkozatot tegyen. Ha Mindszenty Keresztény Demokrata Párja most megalakulna, valószínűleg széles népi támogatást élvezne. A követség azonban úgy véli, Mindszenty álláspontja pillanatnyilag ellenkezik Magyarország érdekeivel, mert — a követség egyre inkább így látja — az ország legfontosabb és legsürgetőbb feladata a törvényes rend helyreállítása és a termelés beindítása, hogy elébevigyanak minden eshetőségnek, amely ürügyet adhat az oroszoknak a visszatérésre. — Barnes.

(A moszkvai brit nagykövetség távirata a külügyminisztérium és a Whitehall részére. Küldi Sir W. Hayter. — Száma: 1533. — Dátum: 1956. nov. 2., leadva: déli 1 óra, vétel: 1. 29. — Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

Aligha tartom hihetőnek, hogy a szovjet kormány hátrafelé szándékozik mozdulni Magyarországon. Ha így cselekedne, megtagadná a csatlósokra vonatkozó politikát körvonalazó október 31-i nyilatkozatát (1519. számú táviratom), azt a nyilatkozatot, amely mind a mai napig oly széles körű nyilvánosságot kap itt, és amelyet a kínai kormány is támogat ma, hangsúlyozva egyúttal a csatlósokkal szembeni „nagyhatalmi sovinizmus” múltbeli megnyilvánulásának hét jellegzetességét. Ráadásul egy ilyen lépés értelmetlenné tenné azt a nagyon kemény vonalat, amelyet a szovjet kormány Szuezre vonatkozóan képvisel.

2. Úgy gondolom ezért, hogy eltekinthetünk Mr. Fry hivatkozott táviratának c) és e) pontjában vázolt lehetőségektől, s azokat nem tartom valószínűnek, bár teljességgel kizártnak sem. A b) pont lehetséges, de attól függ, van-e hozzá valamiféle helyi alap; első ránézésre azonban nem látszik túl meggyőzőnek számomra.

3. Véleményem szerint a legvalószínűbb magyarázatok a következők:

(a) semmiféle ilyesfajta mozgás nincs (el tudom képzelni, mekkora zűrzavar lehet most Magyarországon), vagy

(b) az oroszok azért visznek be plusz erőket, hogy fedezzék visszavonulásukat.

Továbbítsa a külügyminisztérium sürgősen Budapestnek, elsőbbséggel az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, és belátás szerint Párizsnak, Washingtonnak, Bécsnek, Varsónak, Belgrádnak és Bonnak, mint a 14., 15., 186., 213., 2., 48., 30. és 49. sz. táviratomat.

(Továbbítva Budapestnek, az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, és Párizsnak, Washingtonnak, Bécsnek, Varsónak, Belgrádnak és Bonnak.)

(A moszkvai brit nagykövetség távirata a külügyminisztérium és a Whitehall részére, küldi Sir W. Hayter. — Száma: 1540. — Dátum: 1956. nov. 2., leadva: este 7.14., vétel: este 10.05. — Jelzése: Sürgős, Zárt anyag.)

1537—201. számú táviratom: Budapest.

Az Egyesült Államok követe este megkérdezte Bulganyint, mit kíván a szovjet kormány tenni a magyar kormány kérésével kapcsolatban. Bulganyin azt felelte, hogy tegnap javasolták a magyar kormánynak egy szovjet—magyar vegyes kormánybizottság felállítását, amely megvizsgálná a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok egész kérdéskörét. A magyar kormány mai válaszában elfogadta a javaslatot.

2. Bulganyin azt mondta, hogy a helyzet Magyarországon még mindig nagyon feszült, de legalább a lövöldözés megszűnt. Ismételten tagadta, hogy szovjet csapat-erősítéseket küldtek vagy küldenek Magyarországra, de ezt oly módon tette, hogy nem hangzott túl meggyőzően Egyesült Államokbeli kollégám számára. Zsukov egyáltalán nem volt hajlandó belemenni ebbe a témába, és az Egyesült Államok követe azon tűnődik, vajon a hadsereg nem egy keményebb vonal híve-e Magyarországon, mint a párt.

3. Mikojan visszatért, de Hruscsov továbbra sem látható. Bulganyin azt mondta, hogy „ittthon van”.

Továbbítsa a külügyminisztérium sürgősen Budapestnek, elsőbbséggel az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba és belátás szerint Washingtonnak, Párizsnak, Bécsnek, Varsónak, Belgrádnak és Bonnak, mint a 17., 217., 189., 4., 33. és 51. számú táviratomat.

(Továbbítva Budapestnek, az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, valamint Washingtonnak, Párizsnak, Bécsnek, Varsónak, Belgrádnak és Bonnak.)

„Budapestben nincs törvényes kormány”

(A moszkvai brit nagykövetség távirata a külügyminisztérium és a Whitehall számára, küldi: Sir W. Hayter. — Száma: 1537. — Dátum: 1956. nov. 2., leadva: du. 3.12., vétel: 3.40. — Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

1533. számú táviratom: Magyarország.

Van egy olyan körülmény, amely érvénytelenítheti a hivatkozott táviratban kifejtett ama véleményt, hogy a szovjet kormány nem fogja megváltoztatni magyar politikáját. Ez pedig az, hogy Magyarországon felülkerekedhet az anarchia, miközben Budapesten nincs törvényes kormány (lásd az 532. számú budapesti táviratot a külügyminisztériumnak). Ilyen körülmények között (*kézírással*: 227) a szovjet kormány csábítást érezhet, hogy kommunista kormányt állítson föl, és „engedve kérésének”, támogatást nyújtson a rend helyreállításában.

2. Hruscsov nem volt jelen a szír elnök tiszteletére rendezett különféle rendezvényeken, holott rendszerint ilyenekről nem szokott hiányozni. Lehet, hogy személyesen veszi szemügyre a magyar színteret. Úgy tűnik, Mikoján még mindig távol van.

Továbbítsa a külügyminisztérium sürgősen Budapestnek és elsőbbséggel az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba és belátás szerint Washingtonnak, Párizsnak, Bécsnek, Varsónak, Belgrádnak és Bonnakk, mint a 16., 215., 5187., 3., 50., 32. és 50. számú táviratomat.

(Továbbítva Budapestnek, az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba és belátás szerint Washingtonnak, Párizsnak, Bécsnek, Varsónak, Belgrádnak és Bonnakk.)

„Tekintettel szuezi nehézségeinkre”

(A brit külügyminisztérium távirata a brit ENSZ-küldöttségnek, New Yorkba. — Száma: 1482. — Dátum: 1956. nov. 2., leadva: du. 2.50. — Jelzése: Soron kívül, Bizalmas.)

Tájékoztatásul továbbítandó Budapestnek (sürgős) Washingtonnak (sürgős), Párizsnak (sürgős), Moszkvának (sürgős), Belgrádnak (sürgős), Bécsnek, Varsónak, Bonnakk és belátás szerint Prágának 189. sz., Bukarestnek 152. sz., Szófiának 145. sz.

Az 537. számú budapesti távirat: magyar felhívás az ENSZ-hez.

Üdvözljük a magyar semlegesség kinyilvánítását, és meg kellene kísérelniük megszerezni hozzá az Egyesült Nemzetek jóváhagyását.

2. A Varsói Szerződésben nincs paragrafus a húszéves lejáratú idő előtti kilépésre. Viszont olyan sem, amely szankciókat írna elő bármely elszakadó állammal szemben. Reméljük, az Egyesült Nemzetek nyomást gyakorol a szovjet kormányra, hogy elfogadja a magyar semlegességet.

3. Az 536. számú budapesti távirat azt sugallja, hogy a magyarok osztrák modellű semlegességet fontolgatnak. Ehhez olyan alkotmánytörvény kell, amely kimondja, hogy Magyarország kinyilvánítja:

a) örök semlegességét és szándékát ennek megvédésére, és

b) azt a szándékát, hogy nem (ismételjük: nem) csatlakozik semmiféle katonai szövetséghez, vagy nem engedélyezi semmilyen katonai támaszpont létesítését területén.

Ezt követően más kormányok formálisan tudomásul veszik ezt az alkotmányos törvényt, és Magyarország elismeri a benne megfogalmazott örök semlegességét.

4. Mint tudják, az osztrák semlegességnek nincs semmiféle biztosítéka, és kerülni kell mindennemű utalást a magyar semlegesség szavatolására.

5. A taktikát illetően meg kell kísérelnie megnyerni amerikai kollégáját, hogy tekintettel saját szuezi nehézségeinkre, ő legyen a kezdeményező; de közvetlen és határozott támogatásban kell részesíteni.

„Tekintettel ENSZ-beli nehézségeinkre”

*(A brit külügyminisztérium feljegyzése. A dokumentum száma: NH 10110/332.
— Dátum: 1956. nov. 1.)*

Magyar semlegesség: Felhívás az Egyesült Nemzetekhez.

Az 537. számú budapesti távirat tartalmazza annak a jegyzéknek a szövegét, amelyet a Magyar Külügyminisztérium november 1-jén juttatott el Öfelsége követéhez.

2. A jegyzék szerint a magyar kormány tiltakozott a szovjet nagykövetnél az ellen, hogy újabb szovjet csapatok nyomultak be Magyarországra. Követelte ezek azonnali visszavonulását. Azonnali hatállyal felmondta a Varsói Szerződést. Kikiáltotta Magyarország semlegességét. Az ENSZ-hez fordult, kérve (az ország semlegességének megvédelmezéséhez) a négy nagyhatalom segítségét.

3. A külügyminiszter kifejtette Öfelsége követének, hogy olyan biztosítékokra gondolnak, amiket Ausztria is kapott (az 536. számú budapesti távirat 2. pontjának utolsó mondata.)

4. Javaslom, Sir P. Dixon kapjon azonnali utasítást a magyar kérés támogatására. A magyar semlegesség Magyarország saját kérésére és osztrák mintára nekünk nagyon megfelel.

5. Az 1955. május 14-én megkötött Varsói Szerződés 11. cikkelyében az a megfogalmazás szerepel, hogy „Jelen szerződés 20 évig marad hatályban”. Nincs előírás benne arra nézve, hogy a szerződés 1975 előtt hatályát veszítene, hacsak nem kötik meg az Összeurópai Védelmi Szerződést. Az oroszok azzal érvelhetnek, hogy a magyarok nem léphetnek ki a szerződésből. Akár élnek ezzel a jogi érveléssel, akár nem, feltehetőleg megvívózzák a Biztonsági Tanács döntését arra nézve, hogy támogatja a magyar kérést. Ha ezt teszik, klasszikus alkalmat teremt, hogy az „összefogás a béke érdekében” eljárás jegyében rendkívüli ülésre hívják össze a Közgyűlést. Mr. Reilly és Mr. Pink megbeszélését követően ilyen értelmű távirat ment Sir P. Dixonnak tegnap éjjel (1459. szám. november 1.)

6. A taktikát illetően Mr. Pink azt javasolta, hogy tekintettel saját nehézségeinkre az Egyesült Nemzetek Szervezetében, jobb volna, ha a magyar kérés támogatásában a Biztonsági Tanácsban az Egyesült Államok képviselője vállalná a kezdeményező szerepet, az Egyesült Királyság képviselője pedig megelégedne azzal, hogy az amerikai kezdeményezés mellé áll.

7. Előterjesztettek egy tervezetet, amely a fenti 4. és 5. pontban szereplő kérdésekre vonatkozik. — (T. Brimelow) 1956. november 1.

(Megjegyzések a dokumentumon:)

Egyetértek. Úgy gondolom azonban, hogy kerülnünk kellene mindennemű zavart a semlegesség ügyében. Az 536. számú budapesti távirat utal olyan biztosítékokra, mint aminőket Ausztria kapott. A mi elkötelezettségünk az osztrák semlegesség esetében arra korlátozódik, hogy elismertük Ausztria azon alkotmányos törvényét, amely Ausztria semlegességét rögzítette. Az osztrák semlegességnek nincs négyhatalmi szavatolása, mint ahogy az osztrák területi integritásnak sincs, és mi mindig is gondosan kerültünk minden kötelezettségvállalást, amely bennünket ilyen biztosítékok részesévé tett volna.

2. Úgy vélem, a Budapestnek szóló *(kézirással a margón: csatolt)* táviratot, amelynek tervezete tegnap készült el, még mindig érdemes elküldeni, a 4. paragrafus utolsó mondatának elhagyásával. — Sir J. Kirkpatrick *(kézzel)*, D. P. Reilly *(kézzel)*, 1956. november 2. — Mindkét táviratot Sir J. Kirkpatrick jóváhagyta *(kézírással)*.

„Nemsokára új magyar kormány”

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba, a miniszternek. — Száma: 217., ellenőrzés: 1670. — Dátum: 1956. nov. 2. este 10 óra.)

Az információt elsődlegesen megismételni Bécsnek, 31. sz.

A helyzet a nap folyamán többnyire csendes, csupán sötétedés után hallatszott szórványos lövöldözés. Több, nem teljesen megerősített hír szerint további szovjet gépesített egységek haladnak Budapest felé, a várost a szovjetek nagyjából körülzárták. Hivatalos forrásokból nincs jelentős hír a magyar belső helyzetre vonatkozóan, kivéve azt, amely arról szól, hogy nemsokára bejelentik az új magyar kormány megalkulását. A külügyminiszterhelyettes későn délelőtt bejelentette, nincs még válasz a szovjet nagykövethez intézett kérésre. — (208 sz. LEGTEL) — Wailes.*

* Az Egyesült Államok új budapesti követe, aki 1956. nov. 2-án kezdte meg működését Budapesten.

(A budapesti brit követség távirata a Külügyminisztérium és a Whitehall részére, küldi Mr. Fry. — Száma: 549. — Dátum: 1956. nov. 2., leadva: este 10.31., vétel: este 11.00. — Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

544. számú táviratom — NYR.

A város továbbra is csendes, és szinte bizonyosra vehető, hogy a késő délután hallható gyér lövöldözés nem volt egyéb, mint az ÁVH-sok utáni hajtóvadászat része.

2. Jelentések szerint az ország északkeleti részén orosz erők elfoglalták a nyíregyházi vasútállomást, és védik az orosz határhoz vezető vasútvonalat. Nagy orosz teherautószlop páncélosok védelme alatt ma délután kelet felé tartva átvonult Vecsén. Győrön túl Ausztria felé orosz erők elvágták a bécsi országutat, és a határhoz közelednek. Nemzeti források szerint szovjet bombázók a határ felé repülnek az ország déli része felé, ahol legalább két repülőter — a szegedi és a kecskeméti — orosz kézen van.

3. Mikojan állítólag ismét itt van, és Mr. Nagy ma esti rádiónyilatkozatából úgy tűnik, az oroszok nem vettek tudomást arról a javaslatáról, hogy alakuljon vegyesbizottság csapataik kivonulása megkezdésének megtárgyalására. Időközben az ország egykori politikai pártjai próbálnak újraszerveződni.

4. A külügyminisztériumtól mindeddig nem kaptam választ arra a kérésemre, hogy azonnal tájékoztassanak, mit feleltek az oroszok Mr. Nagy tiltakozására (536. számú — kézzel betoldva — 223. táviratom 1. pontja). Ma délután hasztalan próbáltam telefonon választ kapni a minisztériumtól. Lehetséges, hogy azért, mert hitelt érdemlő jelentés szerint heves tűzpárbajra került sor ott a nemzetiek és ÁVH-sok között, akik az épület felső emeletén vették be magukat.

(Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Párizsba, Washingtonba, Bécsnek, Moszkvának, Belgrádnak, valamint Varsónak, Prágának, Belgrádnak, mint a 36., 35., 42., 124., 73. és 74. számú, és belátás szerint Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Szófiának és Bonnba, mint 43., 59., 61. és 40. számú táviratomat.

(Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Párizsba, Washingtonba, Bécsnek, Moszkvának, Belgrádnak, valamint Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Szófiának és Bonnba.)

(A budapesti brit követség távirata a Külügyminisztérium és a Whitehall részére, küldi Mr. Fry. — Száma: 550. és NH 10110/255. — Dátum: 1956. nov. 3., leadva: de. 11.18., vétel: de. 11.46. — Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

A külügyminisztérium újabb szóbeli jegyzéket adott ki november 2-i keltezéssel valamennyi itteni külképviseletnek.

2. Ez megállapítja, a magyar kormány több alkalommal kifejezte szándékát, hogy tárgyaljon a szovjet erők kivonásáról Magyarországról, és e célból kinevezte képviselőit a tárgyalásokra. A budapesti szovjet nagykövetnek ezt teljes egészében tudomására hozták. Mindazonáltal a magyar kormánynak hitelt érdemlő értesülései

vannak arra nézve, hogy újabb és nagyobb szovjet csapategységek továbbra is érkeznek a magyar határon át, Budapest irányába vonulnak, és elfoglalják a vasúti berendezéseket. A kormány emiatt megismételte tiltakozását a szovjet nagykövetnél, és felhívja a Biztonsági Tanács figyelmét ezekre a fejleményekre.

3. Az éjjel jelentős orosz csapatmozgás volt észlelhető Dunaföldvárnál, keletnyugati irányban, amely katonai attasém állítása szerint a fő közlekedési vonal. Katonai attasém most tesz látogatást a magyar légierő parancsnokló tisztjénél, és amint visszatér, jelentek.

4. Az Egyesült Államok gépkocsioszlopát, amely tegnap pár órával a brit konvojt követően (541. számú táviratom) indult el Bécsbe, a határ közelében orosz erők visszafordították, s a parancsnok közölte, hogy a határ le van zárva.

5. Hivatkozással az 1533. sz. táviratra, amely Moszkvából ment Önökhöz, nincs kétség afelől, hogy szovjet harci egységek özönlenek az országba, és összetételük valamint mozgásuk nem olyan, mintha kapcsolatban lennének a korábban itt állomásozó csapatok kivonásával. Ellenkezőleg, az oroszok mérhetetlenül megnehezítik kivonulásukat.

6. Az egyetlen következtetés, amelyet levonhatok, az, hogy 538. számú táviratom f) pontja beigazolódik, és az oroszok attól félve, hogy a válság a Közel-Keleten háborúhoz vezethet, megerősítik előretolt állásaikat.

Továbbítsa a külügyminisztérium sürgősen az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Moszkvának, Washingtonnak, Párizsnak; elsőbbséggel Varsónak, Bonnak, Prágának, Bukarestnek és Szófiának, mint a 37., 74., 43., 36., 33., 14., 29. és 15. számú táviratomat.

(Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Moszkvának, Washingtonnak, Párizsnak, Varsónak, Bonnak, Prágának, Bukarestnek és Szófiának.)

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztérium és a Whitehall részére, küldi Mr. Fry. — Száma: 554. és NH 10110/256. — Dátum: 1956. nov. 3., leadva de. 11.39., vétel: de. 11.57. — Jelzése: Sürgős.)

550. számú táviratom 4. pontja.

Blythe, a Daily Mail tudósítója most telefonált az osztrák határ közelében lévő Mosonmagyaróvárról, s közölte, hogy az orosz csapatoknak parancsuk van a Magyarország felé vezető utak lezárására, és különböző, nemzetiekből álló nagyszámú menekültet tartóztattak föl. Az orosz parancsnok azt mondta, hogy valószínűleg két-három napig tartják őket.

2. Próbálok közbenjárni a szovjet nagykövetnél és ugyanezt tettem a külügyminisztériumnál. De úgy vélem, erre több lehetőség van Moszkvában. A szovjet nagykövet tegnap személyesen biztosította olasz kollégámat, hogy az olasz oszlopot átengedik.

3. Más feltartóztatott brit állampolgárok: Barber és Sargent (Daily Mail), Gray (Independent Television News), Delmer (Daily Express), Mr. és Mrs. Cerry (Sundy Times), továbbá egy bizonyos Tamási Istvánné. Kérem tájékoztatni feletteseiket, ha lehetséges.

A külügyminisztérium sürgősen továbbítja az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, mint 38. számú táviratomat.

(Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba.)

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztérium és a Whitehall részére, küldi Mr. Fry. — Száma: 555. és NH 101110/257. — Dátum: 1956. nov. 3., leadva: du. 1.04., vétel: du. 1.45. — Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

554. számú táviraton (nem mindem címzettnek).

Az útban Bécs felé feltartóztatott újságírók azt jelentik, hogy az orosz erőket ebben a helységben harminc-negyven harcokcsi, mintegy kétszázötven gyalogos, páncélozott járművek és mozgó utánpótlás alkotja. A menekülők oszlopára, melyben egy svéd vöröskeresztes teherautó is volt, az oroszok rálöttek, hogy megállítsák, de áldozatok feltehetőleg nincsenek.

Továbbítja a külügyminisztérium sürgősen az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Párizsnak, Washingtonnak, Moszkvának, mint a 39., 37., 44. és 76. számú táviratomat, és belátás szerint Belgrádnak, Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Szófiának és Bonnak, mint a 8., 44., 60., 62. és 41. számú táviratomat.

(Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Washingtonnak, Moszkvának, valamint Belgrádnak, Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Szófiának és Bonnak.)

„A magyar kérdés ma a BT előtt”

(Az USA külügyminisztériuma a budapesti követségnek. — Hivatkozás: LEG-TEL 219. — Érkezett: 1956. nov. 3. de. 10 óra.)

Min alapul a katonai erő felbecsülése? A jelentések hivatalos magyar forrásból származnak vagy máshonnan? Azonosítottak-e bármilyen egységeket, és teljes egységekről szólnak-e a jelentések, vagy inkább csak azok elemeiről?

A magyar kérdés ma van a Bizottsági Tanács előtt az USA határozati javaslatával, amely felszólítja a Szovjetuniót, vonja vissza csapatait, és ne avatkozzék Magyarország ügyeibe, és felszólítja az ENSZ-tagokat, nyújtsanak jótékonyági segítyt. Mára nem várható szavazás.

A Biztonsági Tanács nem nevezett ki semmilyen ENSZ-bizottságot, s még csak nem is tárgyalt ilyesmiről.

Az itteni szovjet nagykövetség azt mondja, hogy a budapesti szovjet nagykövetség rendezte az USA-konvoj útjának ügyét, kijelentette, nincs akadálya annak, hogy a konvoj elhagyja Magyarországot.

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba a miniszternek. — Száma: 219., ellenőrzés: 2099. — Dátum: 1956. nov. 3. du. 3 óra.)

Elküldve a külügyminisztériumnak, 219; továbbítva tájékoztatásul Bécsnek, 33.

A szovjetek, miután október 31-én kivonultak Budapest belterületéről, hozzáfogtak a csapatok gyors és rendszeres összevonásához. Keletről Budapest déli része felé vonulnak, a vidék telített szovjet csapatokkal, amelyek körülvesszik a nagy városokat, a magyar katonai támaszpontokat és repülőtereket. Budapestet nagy erővel csaknem teljesen bekerítették. Katonai becslés szerint legalább 15 gépesített és négy gyalogos hadosztályt vontak össze.

Nem világos, hogy mi a szovjetek szándéka e nyomasztó méretű, katonai erő végső felhasználását illetően, de az általános vélekedés az, hogy miután megtették az intézkedéseket, ultimátumot fognak intézni — talán tárgyalásoknak álcázott formában — Magyarországnak, a magyarok részvételéről a Varsói Szerződésben, valamint a kormányalakításról. A legnagyobb gond az, hogy a reménytelen túlerővel szemben a magyar kormány engedni fog, amit a fellázadt lakosság esetleg nem fog követni. Ez pedig öldökléshez vezethet. A magyar kormány felhívása az ENSZ-hez és a négyhatalmi szavatolás kérése nem más, mint a kivezető út kétségbeesett keresése. Úgy hírlik, a közeljövőben 16 tagú ENSZ-küldöttség érkezik Budapestre. A követség tájékoztatást kér e csoport jellegéről és céljáról — Wailes.

(Az USA budapesti követségének távirata a külügyminisztériumba a miniszternek. — Száma: 224., ellenőrzés: 2258. — Dátum: 1956. nov. 3. du. 5 óra.)

Továbbítva tájékoztatásul Bécsnek, 36.

Azzal kapcsolatban, hogy Szoboljev tagadta a *(Biztonsági)* Tanács előtt a Magyarország felé irányuló szovjet csapatmozdulatokat, egy magasrangú, megbízható katonatiszt éppen most közölte velünk, hogy jelenleg egy hadsereg és két hadtest (körülbelül 4500 tank) van itt, és még több jön. Arról is értesültünk, hogy nagy szovjet csapatösszevonások történtek a szovjet-magyar határon.

Mégis, akár hiszik, akár nem, egy nagyon megbízható tudósító éppen most arról tájékoztatta a követséget, hogy Kovács tábornok kijelentette: szovjet küldöttek a magyar hadsereg képviselőivel folytatott tárgyalások során (LEGTEL 221) beleegyeztek a szovjet csapatok teljes kivonásába Magyarországról. Hozzátette, ma este összeülnek, hogy megbeszéljék az időzítést és más részletkérdéseket, és hogy a nyilvános bejelentés nemsokára meg fog történni.

A követség bizik a tudósítóban, de az első forrást nem tudja felmérni. Mégis az előbbi azt mondta, összevetette az értesülést egy alacsonyabb rangú tisztével, aki jelen volt a találkozón Kováccsal, és aki megerősítette azt, továbbá megbízható második jelentést is kapott arra vonatkozóan, hogy Kovács valóban a magyar küldöttek egyike volt a szovjetekkel tartott tárgyalásokon. — Wailes.

(Távirat az USA moszkvai nagykövetségétől a külügyminisztériumba a miniszternek. — Száma: 1048., ellenőrzés 2029. — Dátum: 1956. nov. 3., délben.)

Elsődlegesen külügyminisztériumba küldeni, 1048; elsődlegesen téjékoztatásul továbbítani Londonnak, 216., Párizsnak, 191., elsődlegesen EMBTEL 1044.

A szovjet sajtó ma nem tesz említést semminémű vegyesbizottságról. Viszont a BBC tegnap éjjel egy budapesti jelentésében közölte: a magyar kormány a szovjetekhez intézett jegyzékében kérte, hogy a magyarországi szovjet csapatok kérdésében ismét vegyék igénybe a vegyesbizottságot.

A ma reggeli sajtó és kivált a moszkvai rádió tegnap esti belföldi adásának hangvétele azonban világossá teszi, hogy a vegyesbizottság csak eszköz az időnyeréshez egy magyarországi katonai akció előkészítésében. Ha a BBC értesülése hiteles, akkor nem egy új vagy magas szintű bizottság létrehozásáról van szó, hanem a legjobb esetben is csak egy meglévő és feltehetően alacsony szintű testületről, amely aligha fejezi ki valamiféle komoly tárgyalási szándékot a szovjet kormány részéről a magyar kormánnyal. Az is lehetséges, hogy a bizottságosdi kártyát a szovjetek a Biztonsági Tanács vitájában akarják kijátszani a BT akciója megelőzésének és a kérdés összekuszálásának reményében.

Az ügy kezelésmódja a szovjet sajtóban és rádióban (erről külön jelentés megy) látszólag abban az irányban mozog, hogy a magyar kormányt „ellenforradalmi” állítsa be, és ezzel megakadályozza egy nyilatkozat közzétételében a „szocialista” országokhoz fűződő viszonyáról.

Nem lehet pontosan megállapítani, hogy milyen kihatással van a magyar ügyre az Egyiptom elleni angol-francia akció, de a világközvélemény megosztottsága feltehetően abba a hitbe ringatja a szovjeteket, hogy a magyar ügyben szabad kezet kaptak. Másfelől egy fegyveres akció a magyar nép ellen megnehezítené a szovjet propaganda helyzetét, megkérdőjelezné azt az állítását, hogy a közel-keleti független kis nemzetek védelmezője, és kicsorbítaná a szovjet propagandakampány életét.

Ugyanakkor a szovjet sajtó hangneme erősen valószínűsíti, hogy a szovjetek küszöbön álló lépése további erősítések küldése lesz Magyarországra.

A magyar kérdésben az események alakulásával a szovjeteknek két választásuk van, miként ezt gyakran jelentettük innen. Veszteségeik csökkentése érdekében kivonják a csapatokat, és ehhez valami olyan ürügyet találnak, amivel megmenthetik tekintélyüket, vagy pedig visszatérnek ahhoz a módszerhez, hogy nyíltan alkalmazák erejüket, és gyakorlatilag katonai megszállás alá vetik Magyarországot. Kétségkívül nagy viták folyhatnak a vezetésben, és gondosan mérlegelik mindkét megoldás következményeit. A jelek, bár egyelőre még nem végérvényesen, mégis arra mutatnak, hogy alapvetően az erőszak alkalmazása mellett fognak dönteni, ha Magyarország másként nem tartható meg a szovjet táborban.

Valószínűleg nem azonnal folyamodnak erőszakhoz, viszont a magyar kormány magatartásától függően próbálkoznak majd azzal, hogy vegyesbizottság vagy más hasonló módszer segítségével megpuhítsák Nagyot és a magyar kommunistákat, ígérgecssék a csapatkivonást, hogy rávegyék a lázadókat a fegyverletételre. Ha viszont Nagy szilárd marad, akkor a dolgok pillanatnyi állása szerint a szovjet csapatok akcióba lépnek.

Függetlenül az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsának akciójától, feltételezem, hogy a külügyminisztérium megfontolás tárgyává tesz bizonyos itteni lépéseket is, ámbar ezek hatásossága kétséges, ha a szovjetek már meghozták alapvető döntéseiket... (kb. 150 írásjel hiányzik). — Bohlen.

„Nagy az ENSZ főtitkárához fordult”

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztérium és a Whitehall részére, küldi Mr. Fry. — Száma: 560. és NH 10110/260. — Dátum: 1956. nov. 3., leadva: este 6.10., vétel: 7.48. — Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

Előző sürgős táviratom

Ezt a rádióközlést talán mindaddig fenntartással kellene kezelni, amíg meg nem tudom szerezni a megerősítést, hogy a felsorolt személyek valóban beleegyeztek a részvételbe. Miss Kéthlyt például Bécsből visszatérőben épp most a határnál feltartóztatták.

2. Ha viszont ez a koalíció valóban létrejött, a jelen körülmények között a politikai közvélemény minden árnyalatát kifejezi, és oroszok nélkül ebben az országban (egy szármjelcsoport kimaradt) jó munkát fog végezni.

3. Egyelőre képtelen vagyok hitelt érdemlő megerősítést szerezni azzal a jelentéssel kapcsolatban, amely most jutott el hozzám egy megbízhatónak látszó forrásból, és amelyet idő előtti nyilvánosságra hozatallal nem szabadna lejártni, hogy tudniillik Nagy Imre ma az Egyesült Nemzetek főtitkárához fordult, és kéri, látogasson el Magyarországra. Ezt megerősítendő, a forrás állítása szerint, azzal a gondolattal foglalkozik, hogy amint lehetséges, valamelyik magyar kézen lévő repülőterről New Yorkba repülne.

A külügyminisztérium sürgősen továbbítsa az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Moszkvának, belátás szerint Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Szófiának, Bonnak, Párizsnak és Washingtonnak, mint a 42., 79., 46., 62., 64., 43., 4 és 5. számú táviratomat.

(Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Moszkvának, és Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Bonnak, Párizsnak és Washingtonnak.)

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztérium és a Whitehall részére, küldi Mr. Fry. — Száma: 562. és NH 10110/289. — Dátum: 1956. nov. 3., leadva: este 9.04., vétel: 9.25. — Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

Az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba küldött, 1482. számú távirat 3. bekezdése.

Ebben a szakaszban hiba volna nézetem szerint túl behatóan foglalkoznunk azzal, hogy milyen is Magyarország semlegességének pontos természete. Jelen helyzetükben a magyaroktól nem lehet elvárni, hogy világosan végiggondolják a dolgokat, és csaknem bizonyos, hogy a semlegességhez jobbra mint olyan eszközhöz folyamodtak, amelynek révén elérhető az orosz erők kivonása. Mindenesetre, ha felmerülne a magyar semlegesség pontosabb meghatározásának igénye, úgy ez feltehetően eredetileg az oroszokkal folytatandó tárgyalások során történik majd meg.

2. Kissé nyugtalanított táviratukban, hogy említés történt „egy alkotmányos törvény elfogadásáról”. Ilyesmiről nyilvánvalóan csak az orosz erők magyarországi kivonása után lehetne szó, szabad választásokat követően, miután összeül egy olyan nemzetgyűlés, amely ellentétben a jelenlegivel, valóban képviseli a magyar közvélemény minden árnyalatát.

3. Jelen pillanatban javaslatom szerint arra van szükség, hogy lehetőleg minél több ország jelentse be: pártfogolja a magyar semlegességet.

A külügyminisztérium továbbítsa sürgősen az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Washingtonnak, Párizsnak, Moszkvának elsőbbséggel, Varsónak, Bonnak és belátás szerint Prágának, Bukarestnek és Szófiának, mint a 43., 46., 39., 80., 35., 16., 63. és 65. számú táviratot.

(Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Washingtonnak, Párizsnak, Moszkvának, Varsónak, Bonnak, valamint Prágának, Bukarestnek és Szófiának).

(A belgrádi brit nagykövetség távirata a külügyminisztérium és a Whitehall részére, küldi Mr. Hayman. — Száma: 728. — Dátum: 1956. nov. 3., leadva: este 10.55., vétel: nov. 4. éjjel 0.34. — Jelzése: Elsőbbséggel, Bizalmas.)

Közvetlenül ezt megelőző táviratom.

Doktor Kos azt is közölte velem, hogy a jugoszlávok minden olyan kormány megalkotását támogatnák Magyarországon, amely

- a) valóban független és
- b) valóban szocialista.

Továbbra is határozottan ellenzik az orosz csapatok beavatkozását, de ellenezni fognak bármilyen rezsimet is, amely a visszatérés jeleit mutatná a háború előtti magyar kormányhoz.

2. Kos úgy véli, hogy ezekkel a korlátozásokkal Jugoszlávia éppúgy elfogadna egy széles alapokon nyugvó kormányt, amely magában foglalná a szociáldemokratákat, a kisgazdákat stb., miként egy osztrák mintájú semlegességét is, amelyet Nagy most kezdeményezett.

3. Kos hozzátette, a jugoszlávok nem tudnak szabadulni attól az érzéstől, hogy az angol-francia szuezi akció felbátorította a Szovjetuniót Magyarországra gyakorolt „katonai nyomásának felújítására.”

Továbbítsa a külügyminisztérium elsőbbséggel az Egyesült Királyság Küldöttségének New Yorkba, a szokásos úton Moszkvának és belátás szerint Washingtonnak és Párizsnak, mint a 11., 46., 166., 138. számú táviratomat.

(Megjegyzés: Továbbítva: Budapestnek, Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Moszkvának, és belátás szerint Washingtonnak, Párizsnak.)

(A belgrádi brit nagykövetségtől a külügyminisztériumnak. — Száma: 1024. és NH 10110/367. Dátum: 1956. nov. 3. — Jelzése: Bizalmas.)

Kedves Hilary (a megszólítás kézzel, a szöveg gépelt.)

Úgy gondolom, érdemes némileg kibővíteni azt az információt, amelyet a dr. Kos-sal folytatott megbeszélésemről a 727. és 728. számú belgrádi távirat tartalmazott. Bár ő közvetlenül nem foglalkozik ilyen ügyekkel, mindig azt tapasztaltam, hogy nagyon jól tájékozott a jugoszláv kormány Kelet-Európa kérdéseire vonatkozó magatartását illetően, és Jugoszláviának Magyarországgal kapcsolatos jelenlegi álláspontját a legpontosabban ő világította meg nekem.

2. Abból, amit elmondott, tisztán kirajzolódik, hogy Jugoszlávia még mindig azal a dilemmával szembesül, amellyel a múlt héten küzdött. Egyfelől független Magyarországot szeretne, ahonnt kivonták a szovjet erőket. Másfelől azt kívánja, hogy egy „titoista” kormány kezében összpontosuljon az ellenőrzés. Ámde az események súlya alatt álláspontja a magyar kormány összetételére nézve a legutóbbi néhány nap folyamán alaposan megváltozott. Jobbára kész elfogadni egy olyan kormányt, élén Naggyal vagy esetleg más valakivel, amely „valóban szocialista” elemeket egyesít. Ebbe beleértendő a kisgazdapártiak és mindazok a politikai csoportosulások, amelyeket Kos — mentegetőzve, mert jobb szót nem talált — úgy minősített, mint nem „Horthy-szimpatizánsok”.

3. Hosszasabban kitért arra, miért nem látná szívesen Jugoszlávia a visszatérést a háború előtti magyar rezsimhez. Véleménye szerint egy ilyen kormány azonnal felvetné a Jugoszláviában élő tekintélyes számú magyar kisebbség kérdését, amely a háború óta megoldottnak tekinthető. Feléledne továbbá Jugoszláviában a félelem, hogy „zavarok” támadhatnak a jelenlegi jugoszláv-magyar határvonallal összefüggésben. Amikor megkérdeztem, vajon nem arról van-e szó, hogy Jugoszláviát az tenné boldogtalanná, ha a magyarokat nem igazán kommunista kormány igazgatná, Kos ezt tagadta, és azt a kitéltet használta, amelyet oly sok jugoszláviaitól hallottam a múlt héten mind Lengyelországra, mind Magyarországra vonatkozóan, hogy tudniillik „több út vezet a szocializmushoz”.

4. Amikor azt a témát vitattuk, miként reagál Jugoszlávia arra, hogy orosz erősitések érkeznek Magyarországra, Kos nyomatékkal hangsúlyozta ennek „tűrhetetlenségét”. Elmondta, hogy Jugoszlávia üdvözlí a „semlegességi státus” javaslatát, amelyet Nagy előterjesztett, ő maga pedig valóban látna némi előnyt abban, ha Ausztria és Magyarország együtt egyfajta semleges „szigetet” alkotna.

5. Amikor megkérdeztem, nem gondolja-e, hogy az oroszok megkísérlik Gerő visszahelyezését, utalt a Kádárról szóló híresztelésekre, amelyeket a 727. számú táviratomban jeleztem. Hozzáfűzte, ha megalapozottak, ez nagy csalódást jelentene a jugoszlávok számára, mivel ők Kádárt úgy tekintették, mint aki Nagy helyébe léphetne, s aki határozottan szemben áll Rákossal és mindazzal, amit az képviselt.

6. Mindaz, amit Kos elmondott, megerősíti azt a nézetet, hogy végső mérlegelésben Jugoszlávia magatartása Magyarországot illetően változatlanul reménykeltő a Nyugat számára, és hangsúlyozta, hogy a szovjet kormány bizonyára nem ringatja magát illúziókban Jugoszlávia határozott óhaja felől egy szovjet befolyástól mentes, független Magyarország tekintetében.

7. Levelem egy másolatát elküldöm Parrotnek Varsóba, Copenak Budapestre, Beithnek Párizsba, Beilynek Washingtonba és Crosthwaitenak az Egyesült Királyság küldöttségéhez New Yorkba. — *(Aláírás kézzel:)* P. T. Hayman.

(A belgrádi brit nagykövetségtől a külügyminisztériumnak. — Száma: 1024. és NH 10110/369. — Jelzése: Bizalmas.,)

Tisztelt Osztály!

A jugoszláv sajtó a múlt hét folyamán egész sor manővert hajtott végre a magyarországi események lehető legjobb, vagyis „titóista” színben való feltüntetésére. Nem meglepő, hogy a kommentár Tito elnök nézeteit tükrözte, amelyeket a Magyar Dolgozók Pártja vezetőségéhez intézett üzenetében (fordítása csatolva) fejtett ki. (Az üzenet összefoglalását október 30-án jelentettük 711. számú belgrádi táviratunkban.) Egy korábbi szakaszban mind a Borba, mind a Politika tudósítót küldött Magyarországra, mégpedig akkor, amikor úgy látszott, hogy a szovjet hadak gyorsan eldöntik a kérdést. De amint a magyar ellenálás igazi szelleme nyilvánvaló lett, és a világ minden tájáról áradni kezdtek a sajtójelentések, szükségképpen a jugoszláv tudósítók is mind szabadabban és tárgyyszerűbben írtak. A sajtókommentárok gyorsan ejtették Gerőt és Hegedüst, és kezdték „megkonstruálni” Nagyot, s még inkább Kádárt, akit úgy mutattak be, mint „a magyar munkásosztály bizalmát élvező” személyt, „Rákosi korábbi foglyát”.

2. Eleinte itt alájátszották az oroszok szerepét (Mikojan budapesti látogatását meg sem említették), de rövidesen beismerték a szovjet erők fegyveres beavatkozását, azt nyíltan bírálták, mint a magyar függetlenség akadályát. Ezen a ponton a sajtó idézte a Szabad Nap *(sic!)* éles válaszát a Pravdának, nevezetesen, hogy a magyar hazafiak a nemzeti függetlenségért harcolnak, és nem reakciók, akik egyéni előnyökért küzdenek.

3. Amilyen mértékben megvilágosodott a magyar felkelés jellege, úgy lett nehezebb annak sajtókommentárja a jugoszlávok számára. Természetesen belekapaszkodtak minden olyan apró jelbe, amely a magyar probléma „titóista” megoldása szempontjából kedvezőnek mutatkozott, például a „munkástanácsok” alakulásába (noha ezek nyilván kevésbé hasonlítottak jugoszláv megfelelőikhez), végül azonban kénytelenek voltak elfogadni, hogy Nagy kormányában nem egy, hanem több párt vesz részt. Ezt azzal indokolták, hogy a Magyar Dolgozók Pártja morálisan csődbe jutott, miután korábbi vezetői oly rosszul vezették. Viszont egész héten számos utalás történt arra a veszélyre, amelyet a reakciók és a „Horthy-szimpatizánsok” jelentenek, s a sajtó a végső megoldást egy újjáalakult és új életre keltett pártban látja, olyan vezetők irányításával, mint például Kádár.

4. A legújabb fejleményeket, beleértve a szovjet erősítések érkezését az országba, roppant tartózkodóan kommentálják. A Borba teljes terjedelemben közölte az október 30-i szovjet nyilatkozatot a szocialista országokkal fennálló kapcsolatokról, és úgy üdvözölte, mint ígéretet arra, hogy felülvizsgálják a Varsói Szerződés országaiban állomásozó szovjet csapatok kérdését, és mint biztosítékot, hogy „a szocialista országok kapcsolatai a teljes nemzeti függetlenség és egyenlőség elvei alapjára” helyeződnek.

5. E levél egy példányát eljuttatjuk Budapestre az attaséi hivatalnak. — Tisztelettel: az attaséi hivatal.

„November 2.: pogromveszély”

(A belgrádi brit nagykövetség távirata a külügyminisztérium és a Whitehall részére. Küldi: Sir F. Roberts. — Száma: 824. és NH 10110/784. — Dátum: 1956. december (!) 3., leadva du. 4.43., vétel: du. 6.32. — Jelzése: Elsőbbséggel.)

821. N. számú táviratom: a Nagy-ügy.

A jugoszláv sajtó december 2-án a Tanjug külügyi szerkesztőjének terjedelmes beszámolóját közölte a Nagy elrablását megelőző eseményekről. Ebből az alább közölt megnyilatkozásból újabb részletekre derült fény. A teljes szöveg feltehetőleg önöknek is, New Yorkban is hozzáférhető.

(a) A budapesti jugoszláv nagykövetséget először Szántó kereste meg a menedék végett már november 2-án, azon az alapon, hogy „reakciós csoportok pogromjai veszélyeztethetik életüket”. Másnap a jugoszláv nagykövetség felajánlotta a menedéket, ha Szántó és társai haladéktalanul élnek az ajánlattal. November 4-re várták a választ, azon a napon, amikor a Vörös Hadsereg második beavatkozása megtörtént, mire Nagy és 14 társa a nagykövetségre ment.

(b) A jugoszláv kormánynak a magyar kormányhoz intézett november 18-i leveléből és a magyar kormány november 21-i válaszából, amelyből a Tanjug szerkesztője idéz, kitűnik, hogy valamivel november 18-a előtt már folyamatban voltak a tárgyalások, s ezeknek az volt a tárgyuk, hogy Nagy és a többiek hazamehessenek, és jugoszláv vélemény szerint november 16-ra elvi megállapodás született. A jugoszlávok előzőleg azt javasolták, hogy

(1) Nagy és a többiek személyi biztonságuk szavatolása mellett térjenek haza, avagy

(2) tegyék számukra lehetővé, hogy Jugoszláviában leljenek menedéket.

A jugoszlávok az előbbi javaslatot részesítették előnyben. A magyar kormány november 16-a előtt ellenindítvánnyal élt, nevezetesen, hogy Nagy és a többiek menjenek valamelyik másik kelet-európai országba, s Romániát javasolták. November 16-a előtt a jugoszlávok világossá tették a magyar kormány előtt, hogy Nagy és

a többiek a fenti 1. számú megoldást óhajtják. Ha ez nem lehetséges, akkor elfogadják a 2. számú ajánlatot. A magyar kormány ellenindítványát elvetették.

(c) November 17-én a magyar kormány négy új feltételt szabott:

(1) Nagy és Łosonczy (*a szövegben: Lusoncj*) mondjon le a magyar kormányban betöltött tisztségéről,

(2) adjanak ki nyilatkozatot, amelyben támogatják a magyar kormány küzdelmét az ellenforradalom ellen,

(3) gyakoroljanak „önkritikát” korábbi tevékenységükért és

(4) adjanak biztosítékot, hogy nem cselekszenek a magyar kormány ellenében.

Egyidejűleg a magyar kormány megismételte azt a javaslatát, hogy valamely másik kelet-európai országban kapjanak menedéket, „amíg a helyzet Magyarországon normalizálódik”. Nagy és társai elvetették ezeket a feltételeket, és a jugoszláv kormány november 18-i levele azt a vonalat tartalmazta, hogy az új feltételek minden esetre magyar belügynek tekintendők.

(d) A magyar kormány november 21-i válasza írásos biztosítékot adott Nagy és társai személyes biztonságát illetően, de némi kritikával is illette a jugoszláv kormányt, amiért egyáltalán menedéket adott olyanoknak, akik nem tekinthetők magánembereknek, hanem olyan csoport tagjai, amelynek „tevékenysége a forradalmi munkás- és paraszt kormány ellen irányul, és ellentétes a kormány törekvéseivel”. Annak ellenére, hogy a jugoszláv kormány támogatja és elismerte ezt a kormányt, megvádolta a jugoszlávokat, hogy a menedék felkínálásával bizonyos „politikai célokat” követtek. Vidic jugoszláv külügyminiszterhelyettes, amikor kézhez vette ezt a levelet a magyar kormánytól, azon nyomban visszautasította a gyanúsítást hazája indítékait illetően, és fenntartotta kormányának jogát a válasza.

2. A belgrádi rádió jelentést közölt arról, hogy Nagy és társai Sinaiában, Romániában vannak.

Továbbítsa a külügyminisztérium elsőbbséggel az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, a megszokott módon Bukarestnek, Budapestnek, Moszkvának, és belátás szerint Washingtonnak, Párizsnak és Varsónak, mint a 24., 18., 79., 71., 205., 177. és 10. sz. táviratomat.

(Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének, New Yorkba, Bukarestnek, Budapestnek, Moszkvának és Washingtonnak, Párizsnak, Varsónak.)

(Távirat a bécsi brit nagykövetségtől a külügyminisztérium és a Whitehall részére. Küldi: Sir. G. Wallinger. — Száma: 248. és NH 10110/322. — Dátum: 1956. nov. 4., leadva: du. 4.55., vétel: du. 5.45. — Jelzése: Elsőbbséggel, Bizalmas.)

Közvetlenül ezt megelőző táviratom (nem Budapestnek).

A külügyminiszterrel folytatott beszélgetéskor egyebek között felhasználtam azt az anyagot, amelyet az önök 112. számú és útmutatást nyújtó távirata tartalmazott, s a megbeszélésen kitűnt, hogy van bizonyos megértés Ófelsége kormányának álláspontja iránt: a miniszter viszont azt mondta, legyen tekintettel arra, hogy Ausztria figyelme óhatatlanul arra összpontosul, milyen hatással van Magyarországra az angol-francia akció. Lehetetlenség pontosan felmérni, miként hat egymásra a két

konfliktus, de a szovjet magatartás látható megkeményedése Magyarországon szorosán követte a mi szuezi akciónkat.

2. Kifejtettem, hogy változatlanul hiszem: a szovjet csapatmozdulatok és erősítés küldése Magyarországra, elővigyázatossági okokra vezethetők vissza, és politikai offenzíva részei, hogy nem nyitnak tüzet, hacsak közvetlen támadás nem éri őket, vagy ha ismét megkísérlik elfoglalni Budapestet. A miniszter osztotta ezt a nézetet, s elmondta, hogy a szovjet nagykövet tegnap közölte, a szovjet erőknek képeseknek kell lenniük a Varsói Szerződés értelmében jelenleg Magyarországon tartózkodó orosz asszonyok és gyermekek biztonságának szavatolására.

3. A miniszter ezután utalt a tegnapi moszkvai, csehszlovák és kelet-német rádióadásokra, amelyek azt állították, hogy fegyverek és felfegyverzett emberek szivárognak be Ausztriából Magyarországra egy reakciós rendszer visszaállítása céljából. Tegnap este magához kérte a szovjet nagykövetet és tiltakozott eme adások ellen, és kerek-perec közölte, a nagykövetnek tudnia kell, hogy ezek pusztá koholmányok, továbbá követelte leállításukat. A moszkvai osztrák nagykövetet szintén utasították, hogy hasonló értelmű demarche-ot adjon át. Ezeken túlmenően a kancellár éppen ezekben a percekben mond szalagra egy nyilatkozatot, amelyet az osztrák rádió ma este fog sugározni, majd azt többször megismétli, s ebben kemény szavakkal bélyegzi meg, hogy Ausztria múlt heti emberbaráti tevékenységét ilyen rosszindulatúan kiforgatják. A miniszter felolvasta nekem e kitűnő adás szövegét, és remélem, a BBC európai adása helyet szorít a kancellár beszédének, felhasználja és értékesíti azt.

Továbbítsa a külügyminisztérium az egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba és Budapestnek, mint a 14. és 58. számú táviratomat.

(Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba és Budapestnek.)

November 4.

„A bíboros az ajtó előtt áll”

(Az USA budapesti követsége és a külügyminisztérium közötti telex-összeköttetésen alapuló üzenetcsere 1956. nov. 4-én hajnalban, washingtoni idő szerint nov. 3-án 23.45-től 4-én 5.15-ig. — Szám nélkül. Ellenőrzőszám: 25.36.)

A követ nincs itt. Kiküldtünk valakit, hogy keresse meg, közben azonban, arra az esetre, ha ez az áramkör megszakadna, Bruegl szeretné közölni önökkel, úgy tűnik, az orosz tüzéséget és mozsárágyukat bevetették Budapest külterületén, helyi idő szerint 5 órákor. Reméljük, a követet hamarosan megtaláljuk.

Wailestől jegyzék 4-én, helyi idő szerint 5.25-kor:

Érdemes megjegyezni, hogy a lövöldözés a külterületeken, helyi idő szerint pontosan 5 órákor kezdődött. Az ágyúk nagy kaliberűek. Jelenleg a tüzelés inkább a város belterületéről indul ki, szemben azzal, amit a zűrzavaros helyi rádióadások összehordanak. Sem Nagy, sem Tildy nem figyelmeztette a lakosságot, hogy tartózkodják a pincékben, miután a várost rövidesen megszállják. Ez minden egyelőre, szeretnénk azonban az áramkört még egy ideig fenntartani. A PL-ek azonnal eljuttatják ezt az ügyeletes tiszthez.

Az ügyeletes tiszt itt van, és Fischer is itthon tartózkodik, ha Mr. Wailesnek bármi közölni valója van a titkárság számára.

Wailestől 4-én 5.30-kor:

Meg nem erősített jelentések szerint a konvoj átlépte a határt. Van valami kérdésük ezzel kapcsolatban?

Wailesnek Howetől:

Kijutottak-e ma, másodszori próbálkozásra az amerikai családtagok Bécsbe? Remélem, önnek tudomása van azonnali tiltakozásunkról az itteni orosz nagykövethél, mihelyt hírt kaptunk arról, hogy visszatérésre kényszerítették őket?

Wailestől 4-én 5.33-kor:

Nem tudjuk, kint vannak-e már. De valaki jelentette, az Amerika Hangja közölte, hogy kint vannak.

Utánanézünk, vajon az utóbbi percekben nem érkezett valamilyen, bizalmas értesülés.

Wailestől 4-én, helyi idő szerint 5.35-kor:

Tildy titkára éppen most telefonált nekünk, hogy elmondja, az oroszok támadásban vannak az egész országban. Megkeresett bennünket azzal, hogy a magyar kormány segítségünket kéri.

Wailestől 4-én, helyi idő szerint 5.40-kor

Úgy gondoljuk, elég van ezekben a jelentésekben, ami miatt mindenekelőtt megkezdjük az anyagok megsemmisítését.

Amlegation Budapestnek! Ott a budapesti követség?

Igen. Megszakadt az összeköttetés. Van valami további hírük az amerikai családtagokról, akik tegnap megkíséreltek kijutni Ausztriába?

A válasz az, hogy nincs, de igyekszünk megtudni.

Javasoljuk önöknek, mutassák be megbízólevelüket. Cselekedniök kell azonnal, ha lehetséges. És ha önök szerint kívánatos. A fentieket Beam üzeni. Vették ezt?

Igen, a vétel kitűnő. A követ nincs jelenleg a telexnél, megpróbáljuk elérni, és azonnal átadni neki az üzenetet.

Wailestől Beamnek 4-én, helyi idő szerint 6.42-kor:

Körülbelül 10 percen át nyugalom volt. Egyelőre nem tudjuk, mit jelent ez. Az utcán járőrök cirkálnak, az Országház tér tele van magyar csapatokkal. Arra vonatkozólag, hogy mutassam be a megbízólevelemet, jelen pillanatban kétségeim vannak afelől, ki lehet az az úriember, akinél látogatást tehetnék, még akkor is, ha át tudnék evickélni az utcákon. Ezért egyelőre várok, hogy lássam, mit jelent a jelenlegi szélcsend. Az államminiszter éppen most csöngetett az ajtónkon. Egy percre elmegyek, megnézni, mi nyomja a lelkét.

OK, mi készenlétben állunk itt. Azt hiszem, érdekli Önöket, hogy kapcsolatba lépünk Lodge-dzsál, aki kéri a (Biztonsági) Tanács ülésének azonnali összehívását.

Egyelőre nincs más újság. Még mindig készenlétben állunk.

OK.

Átadjuk a jegyzéket a miniszternek.

Azonnal el fogunk juttatni Önöknek minden hírt, ami beérkezik New Yorkból. Ezt nagyra értékelnénk itt.

Meghívtuk Bécsot is, és közölni fogunk Önökkel minden hírt, amit a konvojról megtudunk.

Ezt nagyra értékelnénk, miután a férjek nagyon aggódnak feleségük és gyerekeik biztonsága miatt. Minél előbb tudnak Önök információt adni, annál jobb, hogy tudják, mi van, bármi legyen is az.

Kérem, biztosítsa az érintetteket, nagyon együtt érzünk velük, és mindent elkövetünk, hogy megkapjuk a bizalmas értesítést.

Átadom a legutóbbi feljegyzést a követnek, ha meg tudom találni őt. Visszajövök.

OK. Mi itt vagyunk.

Beamnek Wailestől, helyi idő szerint 4-én 6.55-kor:

Megvizsgáltam az államminiszter megbízólevelét, és úgy látom, ő egyike azoknak, akiket tegnap neveztek ki. Pár perc múlva közölni fogom a nevét. Azt mondja, Nagy a szovjet nagykövetségre ment, és nem jött vissza.

Most éppen kávézunk. Bizony nagyon jól esik.

Reméljük, hamarosan kapunk hírt a családtagokról. Az összes férj készenlétben van, várnak minden információt; ha hírt kapnak, kérjük, továbbítsák Budapestre.

Természetesen azonnal továbbítunk Önökhöz mindent. Tudnák-e közben közölni velünk az elnöknek szóló üzenet folytatását?*

* Bibó István államminiszter Eisenhower elnökhöz küldött üzenetéről van szó, amelynek teljes szövegét a következő távirat tartalmazza.

Wailestől 4-én 7.50-kor: Itt van az üzenet folytatása, kivéve egy nyolcsoros mondatot, amellyel nem tudunk mihez kezdeni. „Nem vagyunk abban a helyzetben, hogy további érvekkel hozakodjunk elő javaslatunk alátámasztására, viszont nyomatékkal hangsúlyozzuk: e pillanatban Kelet-Európa és az egész világ sorsa függ attól, amit tesz az elnök; az előttünk álló kritikus napok döntik el, vajon a béke és szabadság útjára lépünk, avagy az agresszió étvágát növeljük és világkatasztrófába sodródunk.”

A Biztonsági Tanács néhány perc múlva összeül

Wailestől: —

Ennek nagyon örülünk, és reméljük, eljuttathatunk ma Önökhöz információkat Lodge számára a szovjet csapatmozdulatokról. Mi, amerikaiak számos tankot látunk, amelyek különböző jelzéseket viseltek. A bíboros az ajtó előtt áll, és mi befogadjuk őt. Beszélek vele, és mindjárt visszajövök.

OK. várunk.

Wailes követ visszaérkezett. rövidesen visszajön.

Wailestől 4-én 7.58—kor:

A bíborost titkára kíséri. Befogadhatjuk őt is?

Egy perc múlva meglesz a válasz.

OK. Még itt vagyok.

Bármely pillanatban megérkezhet a felelet.

Várunk. Wailes követ itt ül, és várja a külügyminisztérium válaszát.

Itt a válasz: fogadjátok be őt is.

Wailestől 4-én 8 órakor:

Ha nem kapunk más utasítást Önöktől, ezután csak amerikaiakat fogunk beengedni.

Kaphatnánk nyilatkozatot Mindszentytől?

Wailes:

Megkérdezem tőle. Addig is, amennyire mi itt tudjuk, a követségeken kívül nyolc amerikai van a városban. Újságírók, és ha jönnek, befogadjuk őket.

Kik ezek, kérem?

Egy pillanat. Mindjárt megnézzük, megkaphatjuk-e a listát.

A Carst-féle társaság még ott van?

Wailestől 4-én 8.08-kor:

Egy pillanat. Ők (a Carst-társaság) múlt csütörtökön elhagyta a szállodát, és feltevésünk szerint biztonságban kijutottak az országból.

OK. Várunk. Van valami haladás Mindszenty nyilatkozatának kérdésében?

Mindjárt ellenőrzöm. Kérem, maradjanak. Wailes követ lement a földszintre megnézni, mik a fejlemények ezen a vonalon. Mindjárt visszajön. Reméljük, néhány perc múlva lesz valami mondanivalónk erről.

OK. Megvan az újságírók névsora? Mi is ellenőrizzük.

Van egy névsor itt a követségen valahol, valaki felment a harmadik emeletre, hogy megnézzze, megvan-e még. Van valami más, amivel szolgálatukra lehetnénk?

Mi most a helyzet a követségen kívül?

Egyedül vagyok most itt. A redőnyöket leengedtük, és páncélszekrényeket állítottunk az ablakok elé, úgy hogy innen semmit sem látni, de úgy tűnik, eléggé nyugodt

a helyzet, noha, mint mondom, jó nagy zaj van, és ez a szoba már több mint egy hete el van zárva a külvilágtól. A páncélszekrényeket azért tettük az ablakok elé, hogy megvédjük a szobát a golyók ellen, és csökkentsek a telex-felszerelés és a követtség e részében dolgozó személyzete megsérülésének lehetőségét.

Wailestől 4-én 8.18-kor: Íme a biboros nyilatkozatának fordítása: „Komoly tárgyalások színlelése alatt összpontosított szovjet csapatok hajnalban megszállták a fővárost és az egész országot. Tiltakozom az agresszió ellen, és kérem, hogy az Egyesült Államok és más hatalmak nyújtsanak erőteljes és gyors védelmet hazámnak.” A nyilatkozat vége. Jól vették a szöveget?

Igen, OK.

Feljegyzés Wailestől 4-én 8.20-kor:

Amerikai újságírók egy csoportja, akikről azt hisszük, az egyedüliek Budapesten, telefonáltak a Duna-szállóból. Egyelőre úgy döntöttek, nem kérnek menedéket a követségtől, csak akkor, ha magukkal hozhatnak néhány német és más, nem magyar munkatársat. Mit tegyünk? A feljegyzés vége.

Wailestől 4-én, 8.25-kor:

Épp most hallottam, hogy az oroszok elfoglalták az Országház épületét, amely két háztömbnyire van a követségtől. A feljegyzés vége.

Van valamilyen kapcsolatuk a brit és a többi nyugati követséggel?

Wailestől 4-én 8.25-kor: Jelenleg nincs, most kísérletezem azonban azzal, hogy kapcsolatba lépjek a britekkel. Közben közlöm az amerikai tudósítók névsorát: MacCormac, New York Times; Frieden, New York Post; McGoun, New York Tribune; Jones, U. P.; Bourgholzer, NBC; Griffitch, Neewsweek; Guieger, New York Times; Leiser, CBS. Némelyik név helyesírása talán hibás, de úgy gondoljuk, a lista megfelel a célnak.

Kitűnő. Még mindig próbáljuk elérni Bécset a konvojjal kapcsolatban. Várjatok...

OK. Mi még mindig várjuk a választ erre az érdeklődésre, és biztosak vagyunk benne, hogy a férfiak alig várják: halljanak valamit családtagjaik hollétéről, ha egyáltalán ez lehetséges.

Wailestől 4-én 8.30-kor: Kapcsolatba léptem a brit követséggel. Ők sem tudnak többet, mint mi. Nyugton maradnak és nem moccannak a helyükről (akárcsak mi).

Walesnek Beamtől: Sajnáljuk, de nem adhatunk felhatalmazást nem amerikai nemzetiségű menekültek további befogadására. Ha még van kommunikációs lehetőségük, ajánlhatnak kivételeket, különben az önök döntésére kell bízunk a dolgot.

Wailestől 4-én 8.33-kor: Úgy gondolom, az amerikaiakra kell szorítkoznunk, minthogy élelmiszerhiány kezd mutatkozni a városban, és a minimális létszámot kell fenntartanunk a követségen, tekintettel élelmiszer-készleteinkre, amelyek csak nekünk elegendőek, s a lehetséges vízhiányra.

Éppen most hallottam a bíborostól, hogy röviddel ezelőtt fehér zászlót látott kitűzve az Országház épületén. Nincs lehetőségünk a hír megerősítésére. Mi itt a követségen hálásak vagyunk azért, hogy felszerelésre került ez a gép, amely nagy segítséget jelent az ügy szempontjából. Kitűnő készülék, és meg fogjuk védeni. Sikerként csaknem 24 órás szolgálatot biztosítanunk a gép mellett azzal, hogy ágyakat tettünk mellé, és a csengők felébresztik a készülék kezelőjét, aki így fogadhat minden hívást

(NIACT, Soronkívüli stb.). Erről jut eszembe: mennyi most a pontos idő Washington DC-ben?

Most hajnali 2.45 van helyi idő szerint, november 4.

Értem. A pontos idő itt 8.45. Éppen most igazítottam hozzá az órát az Önök idejéhez. Ez a pontos idő.

Most kapcsolatunk van Béccsel gyenge áramkörön. A kissé zűrzavaros hír a következő: a konvoj múlt éjjel a határon várakozott. Bécsből egy tiszt várakozik a határ osztrák oldalán, és igyekeznek üzeneteket eljuttatni hozzájuk. A tisztől ma reggelig nem jött jelentés. Megpróbáljuk tisztázni a zűrzavart.

OK. Eljuttatjuk ezt a feljegyzést Wailes követnek, és ő tájékoztatja az érdekelteket.

Bécs telefonon és rádió útján igyekszik elérni a bécsi tisztet.

Nagyszerű. Reméljük, sikerülni fog, és akkor valószínűleg több információt kapunk az osztrák határon folyó legújabb fejleményekről. Ha önök hírt kapnak, biztosan eljuttatják hozzánk.

Érdekelheti önöket, hogy Lodge az ENSZ-közgyűlés ma éjszakai ülése elé terjesztette a hírt Budapest orosz megszállásáról.

Feljegyzés Dallam ezredestől: Kérjük, hívják fel telefonon a következő számokat: Liberty 5-6700, Ext 54250, 74550, 77183, és közölgék velük, hogy önök közvetlen kapcsolatban állnak Budapesttel.

Wailestől 4-én, 8.54-kor: Talán érdekes az önök számára, hogy amikor az oroszok körülvették az Országház területét, amennyire mi tudjuk, nem tüzeltek. Közölgék még Carpenterrel...

Feljegyzés. Hírt kaptunk Bécsből a Honvédelmi Minisztérium útján, hogy a szovjetek megint visszafordították a konvojt az osztrák határról. A konvoj az éjszakát egy vöröskeresztes kórházban tölti Magyaróváron, de reggel megint megkísérel átmenni a határon.

Wailestől: Köszönjük. Tudomásunk volt erről... Kovács Béla, a Kisgazda Párt vezetője, két hadnaggal a bejáratnál vannak, politikai menedéket kérnek. El kell utasítanunk őket, hacsak nem kapok önöktől más utasítást.

Lodge azzal zárta le a Biztonsági Tanács előtt tett nyilatkozatát, hogy kérte az általa előző este benyújtott határozat elfogadását.

Feljegyzés Wailesnek Murphytól: Felhatalmazzuk önt, hogy átmenetileg menedéket adjon Kovácsnak és hadnagyainak. Később megfontolás tárgyává tesszük a rendelkezést.

Megtettük, ami szükséges volt, hogy beengedjük őket a követségre.

Wailestől: Épp most léptem érintkezésbe a Nemzetközi Vöröskereszttel, hogy megérdeklődjem, milyen készletek érkeztek, miután úgy gondoltuk, az utak lezárása megszüntette a szállítást. Valóban sok vöröskeresztes járművet láttunk, amelyeket leállítottak, és nem mehettek be a városba. A Vöröskereszt közölte, hogy körülbelül tíz napra való gyógyászati készleteik vannak. Azt hiszem, egy kiadós bombázás gyorsan fel fogja használni az egészséget. Az élelem kérdése véleményem szerint valószínűleg válságosabb, mert miután a várost a szovjetek körülzárták, csak egy vagy két napra való élelmiszerkészlet van (ez a követségre nem vonatkozik).

A Biztonsági Tanács ülésére vonatkozóan: a kubai küldött összefoglalta a magyarországi eseményeket, amelyeket „a világ szégyenének” nevezett. Az Egyesült Királyság részéről Dixon elítélte a „brutális öldöklést”, amelyet a szovjet csapatok vittek véghez Magyarországon asszonyok, gyermekek és civil férfiak között. Az ausztrál küldött most beszél.

Éppen most húzott el felettünk jó néhány lökhajtásos repülőgép. Folyamatosan repültek, nem szálltak le.

Wailestől 4-én 9.55-kor: Kovács, úgy látszik, elment, de esetleg visszajön, akkor az előcsarnokban fogom hagyni a hadnagyaival. Világosan megértettem vele, hogy ez átmeneti dolog, és nem jelent politikai menedéket. Ha visszajönnek, és délben bombázásra kerül sor, amivel az ultimátum fenyeget, akkor néhány percre befogadom őket, miután az előcsarnok nagyrészt üvegezett. Úgy tervezzük, hogy az apparátust közvetlenül 12 előtt leküldjük az alagsorba, és ha a helyzet valóban forróvá válik, mindnyájan lemegyünk oda, de előtte szólunk önöknek abban az esetben, ha működésben tudják tartani a gépet. Itt most 10 óra, tehát marad még két óra. Ha nincs semmi sürgős mondanivalójuk, közlöm az itt levő amerikaiak névsorát: Mr. és Mrs. Barnes; Baganz őrmester; Bolick őrmester; Mr. és Mrs. Sruegl; Dallam ezredes; Dannsworth őrmester; Erwin őrmester; Géza Katona; Lybrand őrmester; Cwo Mehring; Ron Mills; Anton Nyerges; Obrien őrmester; Parauka őrmester; Mr. és Mrs. Plenn; George Quade; Row őrmester; Todd ezredes és Mrs Todd; Ziehl őrmester; Wieseahn őrmester és Mr. Wieshahn; Hanna; dr. Banning; Comer őrmester. — Azt hiszem, senkit sem felejtettünk ki, csak magamat (Wailes követ), de a biztonság kedvéért a telefonlistából ellenőrizzük a névsort.

Az ausztrál azt mondta, a két magyar küldött, aki tárgyalni ment a szovjetekhez a csapatok magyarországi kivonásáról, nem tért vissza, és valószínűleg foglyul ejtették őket. Kijelentette: „Nem szükséges szaporítani a deklamálást a tragikus eseményekről.” Előttünk van az amerikai határozati javaslat, és a legkevesebb, amit tehetünk, hogy elfogadjuk azt.

Wailestől 4-én 10.10—kor: Csak 10 órakor értesültünk, hogy a magyarok tárgyaltak a szovjetekkel, és azt is hallottuk ma reggel, hogy a magyar küldöttség nem tért vissza, így tehát úgy látszik, az ausztrál értesülés helyes volt, noha erre nincs határozott bizonyítékunk.

Feljegyzés Wailesnek: Beam felhívta telefonon a szovjet nagykövetet, kiugratta őt az ágyból, és megmondta neki, várjuk a konvojra vonatkozó értesítést, ahogy ő azt előzőleg megígérte. A nagykövet azt mondta, küld még egy táviratot az ügyben.

Wailestől: Valami sajtókonferencia-félét hívtak össze a Parlamentben. Közölni fogjuk az eredményeket, ha azok megszerezhetők. Nem tudjuk, ki hívta össze az értekezletet. Úgy hisszük, most valamennyi helyi rádióadást zavarják.

Telefon-összeköttetésben állunk New Yorkkal, és egy perc múlva lesz valami mondanivalónk az önök számára a Biztonsági Tanács üléséről.

OK. Nagyszerű. Mi itt leszünk, hogy fogadjuk, bármit közölnek erről a témáról.

Még mindig nincs semmi jelenteni valónk, minden tiszt lement innen a telexszobából, azt hiszem, a hallban vannak, és tárgyalnak valamiről.

Wailestől: A külügyminisztériummal beszélünk telefonon, és néhány perc múlva közvetítjük önökhöz a véleményüket.

Feljegyzés a Biztonsági Tanácsról: A perui küldött azt mondta: „tegnap voltak reményeink”, hogy a magyar-szovjet tárgyalások eredményesek lehetnek. A szovjetek megpróbálták olyan feltételeket ráerőszakolni a magyarokra, amelyeket a magyarok kénytelenek voltak visszautasítani. Ennek következtében a szovjetek elhatározták az 1948-as rezsim visszaállítását. Egy erőszakos rezsim, az ellenvetésekkel, amelyeket kivált — tette hozzá a szónok —, összeütközésbe kerül a világ erkölcsi erőivel, amelyek végül legyőzik azt. A szovjet kormány nemcsak „nagy bűnt” követett el, hanem tévedést is azzal a törekvésével, hogy helyreállítsa a „sztálini zsarnokságot”. Egyetlen ország számára sem lehetséges, hogy sikerrel küzdjön a világ erkölcsi erői ellen, amelyek végül győzedelmeskedni fognak örökre. A szovjetek — mondta végül a szónok — bűnösök ifjak, nők és gyermekek legyilkolásában és abban, hogy Európa egyik legszebb városát, „kultúránk büszkeségét most rombadönti a bosszú”.

További feljegyzés a Biztonsági Tanácsról: A kínaiak változtatást javasoltak az USA-határozatban. Javasolták az első pont módosítását a következőképpen: „Fel-szólítani a Szovjetunió kormányát, hogy ezután tartózkodjék háború viselésétől a magyar kormány és a magyar nép ellen, valamint attól, hogy bármilyen formában beavatkozzék Magyarország belügyeibe.” Az utolsó pont egyelőre: Belgium elfogadta a kínai módosító javaslatát. — Ismét telefon-összeköttetésben állunk New Yorkkal, és mihamar megkapjuk, közölni fogjuk önökkel a lényegét. Gondolatban mindnyájan önökkel voltunk és vagyunk ezekben a napokban, és őszintén csodáljuk bátor kitartásukat.

Nagyon köszönjük.

Wailestől: Most éppen lefordítjuk, amit Fonofftól kaptunk, és egy helyi alkalmazott feljegyzí az államminiszterrel folytatott hosszú beszélgetés lényegét.

Wailestől 4-én 10.48-kor: Éppen most értesültünk, hogy a néhány perccel ezelőtti két robbanás inkább dinamitos robbantás volt, mint bombázás. Lehet, hogy a Margithídnál és a Lánchídnál történt.

További feljegyzés a Biztonsági Tanács üléséről: Most a szovjet küldött beszél. Rövidesen továbbítjuk önöknek mondandójának lényegét. Beszéltünk Bohlennek, aki Moszkvában tartózkodik, kértük, vesse fel az ügyet az ottani külügyminisztériumban. New York most ismét bejött telefonon, és megkaphatjuk a szovjet küldött megjegyzéseinek összefoglalását.

Bécs az OPR-telexnek: Újból megszakadt velük az összeköttetés, azonnal megpróbáljuk helyreállítani.

A külügyminisztériumnak és az OPR-nek New Yorkban: A budapesti vonal nincs rendben, megkíséreljük a másik vonalon elérni őket.

Nincs további összeköttetés a budapesti amerikai követséggel.

„Világháború kockázatát vállalva”

(Az USA budapesti követségének jelentése a külügyminisztériumba. — Időpont 1956. nov. 4. 1 óra 30. — Az Eisenhower könyvtár anyagában.)

A követség jelenti, hogy Bibó, a parasztpárti — jelenleg Petőfi-párti — államminiszter a következő üzenetet hozta az elnök részére (a fordítást a követség végezte el):*

„Jelen kivételesen súlyos helyzetében Magyarország különös bizalommal fordul az elnökhöz, aki oly gyakran adta szilárd tanúbizonyságát békeszeretetének, bölcsességének és bátorságának. Noha Magyarország népe elszánt arra, hogy eltökélten szembeszáll a reá zúduló támadással, nem kétséges, hogy alulmarad ebben az egyenlőtlen harcban, ha nem kap segítséget. Ebben a pillanatban a legszükségesebb segítség politikai és katonai. Világos, hogy az SZSZKSZ törekvéseinek új szakasza kapcsolódik a brit-francia intervencióhoz Egyiptomban. Ámde Magyarország leigázása nem csupán azt jelentené, hogy ismét megkezdődik az elnyomás ebben az országban, hanem azt is, hogy megtorpan a felszabadulási folyamat, amely oly reményteljesen indult meg a többi kelet-európai országban; egyúttal tönkre tenné a tízéves múltra visszatekintő amerikai felszabadítási politikát, amelyet oly határozottan és oly bölcsen folytattak. Megrendítené valamennyi kelet-európai népnek az Egyesült Államokban és más országokban vetett bizalmát. Másfelől, tekintettel az egyiptomi beavatkozás ellentétes hatására, előtérbe tolná az (újabb) elszigetelődési irányzatokat, amelyek — miként a máig felgyülemlett tapasztalatok bizonyítják — a második világháború (kirobbanásához) vezettek. Ez az a történelmi pillanat, amelyről korábbi beszédeinkben Eisenhower elnök és Dulles külügyminiszter szóltak, midőn azt mondták, hogy csak egy világháború kockázatát vállalva tudjuk biztosítani egy új világháború elhárítását. Semmiképpen sincs szándékunkban tanácsot adni, de lehetetlenség nem felhívni az elnök figyelmét arra a lehetőségre, hogy számításba kell venni, milyen súlyos következményekkel járna, ha egyfelől nem próbálná meg rávenni a nyugati hatalmakat az egyiptomi intervenció abbahagyására, és nem közvetítene egy fegyverszünet érdekében, és másfelől ha nem szólítaná fel a Szovjetuniót csapatainak sürgős kivonására Magyarországról. Tudjuk, mekkora erkölcsi jelentősége van e két lépés egyidejű megtételének, mint ahogy tudjuk azt is, hogy legalább ekkora gyakorlati nehézségekbe ütközik megvalósításuk (*8 sor hiányzik a szövegből.* — *A ford.*). Nem vagyunk abban a helyzetben, hogy további érvekkel hozakodjunk elő javaslatunk alátámasztására, viszont nyomatékkal hangsúlyozzuk: e pillanatban Kelet-Európa és az egész világ sorsa függ attól, mit tesz az elnök; az előttünk álló kritikus napok döntik el, vajon a béke és szabadság útjára lépünk, avagy az agresszió étvágát növeljük és világháborúba sodródunk.”

* Bibó István november 3-án írta meg az üzenetet azzal a szándékkal, hogy azt a Minisztertanáccsal fogadtassa el. A szovjet csapatok megérkezése miatt azonban — eredeti szándékától eltérően — az üzenetet november 4-én hajnalban az amerikai követségre vitte, és azt az elnökhöz való továbbítás céljából átadta.

„A SZER adásai túlzóak és pontatlanok”

(Távirat az USA budapesti követségétől és külügyminisztériumnak. — Szám: 231., ellenőrzés: 2881. — Időpont: 1956. nov. 4. este 8 óra.)

NIACT Átküldeni a szárazföldi hadseregnek és a légierőknek.

A szovjetek megalakították az új magyar kormányt Szolnokon és Nagy Imrét azzal vádolják, hogy ellenforradalmár. A Nagy-kormányhoz intézett ultimátum azzal fenyegetőzik, hogy Budapestet 12 órakor bombázni fogják, ha a Nagy-kormány addig nem adja meg magát. A követség befejezte a dossziék megsemmisítését, és az alagsorban várakozott a válságos idő elmúlására. Bombázás nincs, de a szovjet légierő a város fölött köröz. A követségen nagyszámú amerikai tudósító tartózkodik, valamint két amerikai állampolgár, akinek semmi dolga itt. A Kovácsnak átmenetileg nyújtott menedék gondot okoz, de várhatóan hajnalban elmegy. Teljes mértékben megérti, hogy nem kapott politikai menedékjogot. A biboros elégedettnek látszik. A nap legnagyobb részében súlyos harcok folytak a városban a szovjetekkel, akik tankokat és mozsárgyúkat vetettek be. A francia követ megpróbált eljutni hivatalába, de visszafordult, és a szovjet nagykövet azt tanácsolta neki, ne menjen ki az utcára. A magyar légierő gyakorlatilag mozdulatlanságra van ítélve Budapest körzetében. Az ország egyéb részeinek helyzete ismeretlen. Tényleges ellenállás a felkelők részéről egyedül a Kilián laktányában folyik. A Szabad Európa Rádió adásai általában túlzók és gyakran pontatlanok. Az összes amerikai ismerős OK. Hacsak valami zavaró nem történik, reggel 8-kor jelentünk.

A sajtó képviselői a követségen rendkívül készségesek.

A magyarok továbbra is ellenállnak a szovjetek 14 órakor indított támadásának. Az oroszok megszállva tartják a Baross-teret, ahol a nagy Keleti pályaudvar van, és a tankok ágyútűzzel árasztják el a környező házakat. 14.50-kor még a Kilián-laktanya — hírek szerint reggel 4 óra óta — ellenállt a szovjet tankok, mozsárgyúk, tüzérség és gyalogság támadásának. 19.45-kor a laktanya telefonja nem válaszolt.

17.45-kor a magyarok ellenőrzése alatt állt a pesti Városliget, de a szovjetek kezükben tartják az Andrássy utat, amely a Városligethez vezet, és ahol a szovjet nagykövetség van.

Tegnap 15 órakor hiteles jelentések 4600 tankra, 200 000 emberre, 15 hadosztályra, és a határokon további 1000 tankra becsülik a szovjet erőket, a magyar erőket pedig 9 hadosztályra, 700 tankra és 700 tüzérségi egységre.

Bibó István államminiszter, a Parasztpárt képviselője a Nagy-kabinetben bejelentette, hogy Nagyot letartóztatták a szovjet nagykövetségen, ahova a szovjet támadás után ment. Bibó kijelentette: „Az egyetlen mód a világ békéjének biztosítására — a világháború kockáztatása. Halogató határozat veszélyezteti a szabad világot, és biztossá teszi a világháború kitörését később.” — Wailes.

(Távirat az USA budapesti követségétől a külügyminisztériumnak. — Száma: 232., ellenőrzés: 3005. — Időpont: nov. 5. reggel 9 óra.)

(NIACT Az osztály küldje át a szárazföldi hadseregnek és a légierőknek.)

A Londonon keresztül közvetítő vonal átmeneti meghibásodása megakadályozta tegnap este a híresszefoglalás továbbítását. Következnek a reggeli hírek, az összefoglalás egy későbbi időpontban kerül sorra.

Az éjszaka viszonylag csendben telt el, a szórványos lövöldözés reggel felé kissé erősödött, időnként lökhajtásos gépek repültek el fölöttünk, de bombázásról nem tudunk. A szomszédos utcák kihaltak, de nem biztonságosak. Kovács és Basits (ezt a nevet így kaptuk — ha kívánják, utána nézünk) hajnal felé hagyták el a követséget. A konvojról nincs újabb hír. Délben vagy ha szükséges, előbb jelentkezünk. — Wailes.

(A budapesti brit követség távirata a külügyminisztériumnak és a Whitehallnak. Küldi Mr. Fry. — Szám: 564. és NH 10110/262. — Idő: 1956. nov. 4., leadva: reggel 5.52., vétel: 6.02. — Jelzése: Soron kívül.)

Egy harckocsi páncéltornyából leadott ágyúlövések voltak hallhatók november 4-én hajnali 2 óra körül (helyi idő). Hajnali ötkor ismét, de már erősebben, és most (hajnali 6 óra) heves csata lehet kibontakozóban a fővárostól délnyugatra.

2. Nagy Imre éppen most tett rövid rádiónyilatkozatot, mely szerint az oroszok támadást indítottak Budapest ellen, hogy megdöntsék a kormányt.

Továbbítsa a külügyminisztérium soronkívül az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, sürgősen Washingtonnak, mint a 45. és 47. számú táviratomat.

(Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, és Washingtonnak).

„Hruscsov: Ez nem tréfa”

(A moszkvai brit nagykövetség távirata a külügyminisztérium és a Whitehall részére. Küldi: Sir W. Hayter. — Száma: 1547. és NH 10110/283. — Dátum: 1956. nov. 4., leadva: du. 3.10., vétel: 3.23. — Jelzése: Sürgős, Bizalmas.)

1540. számú táviratom: Magyarország.

A szovjet kormány nyilvánvalóan felülvizsgálta magyarországi veszteségeinek csökkentésére vonatkozó döntését, azt a döntést, amely eleve benne foglaltatott az október 31-i nyilatkozatban. Nem hiszem, hogy a politika e megváltoztatásának oka egy általános háború korai kirobbanása miatti aggodalomban keresendő

(az 550. számú, Önökhöz intézett budapesti távirat 6. pontja), mivel erre itt nem mutat semmi jel. Viszont halvány utalás fedezhető fel arra nézve, hogy a szovjet hadsereg a felelős érte, vagy legalábbis az irányvonal megváltoztatása teljes támogatását élvezzi; szemellátható módosulás figyelhető meg Zsukov és Szokolovszki marsall viselkedésében, akik október 31-e miatt nagyon letörtnek és zordnak látszottak, viszont a legutóbbi egy-két nap meglehetősen felvillanyozta őket.

2. Úgy tűnik, az október 31-i döntést a szovjet kormány abban a hitben hozta, hogy a nemzeti kommunisták hatalmon tartásának ez az egyedüli módja, majd úgy találták, hogy ezek a nemzeti kommunisták sokkal nemzetibbek, mint amennyire kommunisták, és ha továbbra is hatalmon maradnak, ez egyértelműen a szovjet csapatok kivonását és minden befolyásuk elvesztését jelenti Magyarország fölött. Továbbá attól tartok, hogy az oroszok úgy okoskodhattak, ha az Egyesült Királyság és Franciaország a Közel-Keleten — miként ők látják — saját maga szabhatja a törvényt, és ezt megteheti minden további nélkül, akkor valószínűleg a Szovjetuniót sem éri túl sok bírálat, ha ugyanígy jár el Magyarországon.

3. Ha voltak is az utóbbi pár napban nézetkülönbségek a párt és a hadsereg között, ezeket, úgy tűnik, elsimították. Hruscsov ismét felbukkant, és tegnap délután (mielőtt a magyarországi szovjet támadás híre megérkezett volna ide) az Egyesült Államok nagykövete megkérdezte tőle, küld-e a szovjet kormány újabb csapatokat Magyarországra. A válasza így hangzott: „Amennyi most ott van, az elegendő. De ha szükséges, küldünk még és még. Ez nem tréfa.” Ettől eltekintve nem bocsátkozott Magyarország megvitatásába, a beszélgetést szigorúan a Szezi csatornára korlátozta, és ezzel kapcsolatban rendkívül heves volt.

4. Vorosilov, a névleges itteni államfő a szír elnök tiszteletére adott tegnap esti fogadáson elmondott álszent beszédében olyan szavakat használt a Szezi csatornával kapcsolatos vitát illetően, amilyeneket a szovjet kormány magyarországi magatartásával szemben lehetne idézni; fordítását soron következő táviratomban küldöm. Miközben beszélt, már tudnia kellett, hogy kiadták a parancsot a beavatkozásra Magyarországon.

5. A szovjet sajtó, miként ezt külön jelentem, ma rosszindulatúan ír a magyarországi helyzetről, és első ízben bírálja Nagyot. De nem tesz említést sem a budapesti szovjet katonai akcióról, sem pedig a szovjet csapatmozdulatoktól.

A külügyminisztérium továbbítja elsőbbséggel Budapestnek és az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, és belátás szerint Párizsnak, Washingtonnak, Bécsnek, Varsónak, Belgrádnak és Bonnak, mint a 19., 191., 220., 5., 35. és 53. számú táviratomat.

(Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Washingtonnak, Párizsnak, Bécsnek, Varsónak, Belgrádnak és Bonnak. A távirati osztály megjegyzése: az osztály utasítására Budapestnek nem továbbítva.)

(A budapesti brit követség távirata külügyminisztérium és a Whitehall részére. Küldi Mr. Fry. — Száma: 577. és NH 10110/271. — Dátum: 1956. nov. 4., leadva: du. 3.15., vétel: 3.19. — Jelzése: Soron kívül, Bizalmas.)

A város különböző pontjairól heves lövöldözés hallatszik, s hitelt érdemlő informátorok egész sora telefonon megerősítette, hogy az ellenállás az oroszokkal szemben megszűnőfélben van Budán és Pesten egyaránt.

2. Teljesen megbízható forrásból hallottam, hogy házról házra haladva kutatnak a nemzetiek után, és attól tartok, bizonyosra vehető, hogy az 559. számú táviratomban felsorolt vezetők közül a legtöbbet már eddig elfogták (lásd 556. számú táviratom 3. pontját).

3. Sugárhajtású repülőgépek még mindig szállnak, de Őfelsége követségén légi-harc zaját ez ideig nem hallottuk (helyi idő szerint délután 15 óra.)

4. A budapesti rádió néhány órája hallgat. Eközben a cseh és más csatlós állomások a várt hazugságokat sugározzák.

5. A telefon-, a villany- és a vízszolgáltatás működik, miként az egész válság idején. Ismételten hangsúlyozom, hogy egész idő alatt egyetlen törvénytelenésre sem került sor Budapesten, és az október 31-ről november 1-jére virradó éjszakától számítva, amikor az oroszok kivonultak, az élet egykettőre visszatért a csaknem teljesen megszokott kerékvágásba. (Lásd 528. számú táviratomat.)

6. A követség körzetében épp most kezdődött heves ágyúzás.

A külügyminisztérium soron kívül továbbítja az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, sürgősen Moszkvának és belátás szerint Párizsnak, Washingtonnak, Bonnak, Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Szófiának, Belgrádnak, mint az 50., 87., 8., 9., 49., 52., 68., 71. és 11. számú táviratomat.

(Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Moszkvának és Párizsnak, Washingtonnak, Bonnak, Varsónak, Prágának, Bukarestnek, Szófiának és Belgrádnak.)

„Vajon Kádár képes lesz-e?”

(A belgrádi brit nagykövetség távirata a külügyminisztérium és a Whitehall részére. Küldi: Mr. Hayman. — Száma: 733. és NH 10110/344. — Dátum: 1956. nov. 5., leadva: este 9.08., vétel: 9.24. — Jelzése: Elsőbbséggel, Bizalmas.)

728. számú táviratom: Magyarország.

A legutóbbi 48 órában a jugoszláv magatartásban megváltozott a hangsúly. Az indiai nagykövet tegnap este találkozott a külügyminiszterrel, aki Brioniból tért vissza, s ma azt mondta nekem, hogy Koča Popovics most várakozó állásponton van, vajon Kádár képes lesz-e helyreállítani a rendet Magyarországon. Popovics azt

mondta, hogy Nagy nagy csalódást okozott a jugoszlávoknak, főleg azért, mert nem volt eléggé erős a rend helyreállításában, meghunyászkodott különböző helyi bizottságok előtt, és részben mert arra kényszerült, hogy túl messzire eltávolodjon a kommunizmustól.

2. Megismételte Popovics az indiai nagykövetnek azt a jugoszláv nézetet, amely szerint az angol—francia akció Egyiptomban arra ösztönözte a Szovjetuniót, hogy kemény politikára térjen át Magyarországon. Az október 30-i moszkvai deklaráció arra engedett következtetni, hogy a mérsékeltebb tervek kerültek túlsúlyba, de Popovics szerint a szovjet kormány a brit—francia akciót követően úgy döntött, hogy egy már kidolgozott, alternatív tervet valósít meg a későbbi magyarországi erőszakos beavatkozásra.

3. A világsajtó a hét végén tükrözte a jugoszláv politika hangsúlyváltását. Lásd soron következő táviratomat.

4. Noha a jugoszlávok bizonyára nem üdvözlik a felújított szovjet katonai tevékenységet oly közel a határaikhoz, úgy gondolom, azért némiképp még mindig reménykednek abban, hogy Kádár, akinek erőteljesen Rákosi-ellenes a múltja, és akit előzőleg is határozottabb egyéniségnek tartottak Nagynál, esetleg valamit kikapar a tűzből, és „magyar Gomulka” válik belőle. Mindig is aggodalmaskodtak, hogy Nagyot túl messzire sodorják a nem kommunista úton, és él bennük a lappangó félelem is egy nem kommunista kormány magyar irredentizmusától (lásd a november 3-án kelt, Youngnak címzett leveletem). Egyelőre tehát nyilvánvalóan úgy döntöttek, hogy a kivárás álláspontjára helyezkednek, miközben alájátsszák Kádár függetlenségét az oroszoktól (éles ellentétben Gerőnek tíz nappal korábbi heves bírálatával az orosz csapatok behívása miatt), és megpróbálják kielégítőnek feltüntetni Kádár felhívását, melyben egyfelől utalás történik a magyar függetlenségre és a szovjet csapatok esetleges kivonására, másfelől pedig „a szocializmus védelme”, „a munkás öngazgatás megszilárdítása” stb. hangsúlyozódik.

5. Mindez természetesen nem nyújt sok segítséget a Nyugat számára, de meggyőződésem, hogy a jugoszlávok változatlanul egy független, „titóista” Magyarországot kívánnak.

Továbbítsa a külügyminisztérium elsőbbséggel az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, a szokásos módon Moszkvának, és belátás szerint Párizsnak és Washingtonnak, mint a 13. 47. 139. és 167. számú táviratomat.

(Továbbítva az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, Moszkvának, valamint Párizsnak és Washingtonnak.)

(Távirat a belgrádi brit követségtől a külügyminisztérium és a Whitehall részére. Küldi: Mr. Hayman. — Száma: 734. és NH 10110/376. — Dátum: 1956. nov. 6., leadva: reggel 9.18., vétel: 9.39.) —

1024. számú tanácsosi levél: Magyarország.

Teljes nyilvánosságot kapott most Kádár új kormányának kiáltványa, amely úgy mond, képes kielégíteni mindazok elvárásait, akik a magyar zendülést elindították. Az utóbbi két vagy három napban a jugoszláv sajtó azt hangoztatta, hogy „szocia-

lizmusellenes, reakciós erők, a fasisztákat és horthystákat beleértve, veszélyeztetik a magyar munkásmozgalmat, s noha kisebbségben vannak az országban, állítólag lendületbe jöttek és kegyetlenkednek. November 5-én nagyon határozott hangú kommentár jelent meg a vasárnapi fejleményekről, s ebben a Tanjug külpolitikai szerkesztője azt állította, hogy Jugoszlávia nem maradhat közömbös a magyarországi „szocializmus” sorsa iránt. Régi rendszerek Kelet-Európában sem ott, sem másutt nem restaurálhatók. Békét csak egy „szocialista” megoldás hozhat, haladást és függetlenséget szintén. Lengyelország mutatta meg az utat. Másrészt a jugoszláv sajtó hangsúlyozza: Magyarország kapcsolatait a Szovjetunióval újjá kell formálni az egyenlőség és a be nem avatkozás alapján úgy, hogy a szovjet csapatok távozhassanak Magyarországról. „Negatív tény”, és ellentétes a jugoszláv tannal, hogy a Kádár kormány szovjet katonai segítségért folyamodott, de igazolja ezt, hogy Magyarországon, „akárcsak másutt”, a reakciós erők növekvő nyomása veszélyeztette a világbékét.

Továbbítsa a külügyminisztérium belátás szerint Párizsnak, Washingtonnak és az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba, mint a 140. 168. és 19. számú táviratomat.

(Továbbítva Párizsnak, Washingtonnak és az Egyesült Királyság küldöttségének New Yorkba.)

„A Horthy-idők emlékéért idézi”

(A belgrádi brit nagykövetség jelentése a külügyminisztériumnak. — Száma: 1024. és NH 10110/546. — Dátum: 1956. nov. 10. — Jelzés: Bizalmas.)

Tisztelt Osztály!

Múlt héten a jugoszláv sajtó valószínűleg csúcsot döntött az igazság elhallgatásában arról, ami a szomszédos Magyarországon történik. Hétfőtől, november 5-től a hét második feléig a témát alig említették, kivéve a Kádár-kormány munkásoknak kiadott parancsairól szóló beszámolókat, a budapesti rádió néhány félrevezető riportjának ismertetését és a még ezeknél is félrevezetőbb TASZSZ-anyagokat. A Szuezi-csatorna ügye magától értetődően eszményi füstfüggönynek bizonyult, amely mögé el lehetett rejteni az újságírásnak ezt a paródiáját.

2. Fasisztákról és horthystákról pénteken, november 2-án tett néhány baljós utalást követően minden készen állt a Nagy-kormány „kiárusítására” Jugoszlávia részéről. A végszót a Politika november 4-i vezércikke adta meg, amely nyilvánvalóan a Vörös Hadsereg utolsó, elvetemült támadását megelőzően íródott. A cikk főbb vonalaiban nyomon követte a magyarországi lázadás menetét, utalt arra, hogy egészséges gyökérből táplálkozott, és arra, hogy természetesen a kommunisták haladtak az élen nemes céljainak megvalósításában. Most azonban épp ezek a kommu-

nista szabadságharcosok ezek áldozatául a fasiszta pogromoknak, amelyek a „hitleri SS-csapatok orgiáira emlékeztetnek.” A cikk azzal végződik, hogy inti Nagy Imre kormányát: „pillanatnyilag bármennyire lekötik is más problémák”, vessen véget ennek a fasiszta anarchiának, és őrizze meg a szocializmus vívmányait. Innen természetesen már csak egy rövidke lépés vezet annak kimondásához, hogy Nagy túlságosan gyöngének bizonyult ezt elérni, és csütörtökön *(a margón kézírassal: kedden?)*, november 6-án pontosan ezt mondták ki.

3. Úgy tűnik azonban, hogy a jugoszláv támogatás átkapcsolása Nagyról Kádárra túl hirtelen jött még a jugoszláv sajtó számára is, úgy hogy némi tekintélyelvű pártos kettősbeszédet nem nélkülözhettek. A feladat a Tanjug külpolitikai szerkesztőjére hárult. Ő november 5-én a jugoszláv közvélemény amiatti aggodalmáról szólt, hogy erősödik „a reakciós elemek tendenciája az uralkodó szerep megszerzésére”, és hogy a könyvégetés, valamint más hasonló jelenetek a Horhy-idők emlékét idézik. (734. számú táviratunkban röviden beszámoltunk erről a kommentárról.) Tett némi homályos célzásokat arra vonatkozóan, hogy ezeket a reakciós elemeket kívülről szivárogtatták be Magyarországra, vagy legalábbis támogatták, majd elérkezett mondanivalója lényegéhez, nevezetesen, hogy a régi rezsimnek visszaállítását semmi esetre sem szabad eltérni, és hogy a szocializmus (azaz a kommunizmus) az egyetlen elfogadható megoldás Magyarország, illetve bármely kelet-európai ország számára. A terjedelmes kommentár végén egyetlen bekezdésben szerepelt az a szüksézü beismerés, hogy „negatív” tény: a Kádár-kormánynak a Vörös Hadsereg segítségét kellett kérnie. Ámde a csapatok bevetését természetesen a fasiszta reakció előbbi „negatív” fejleményei, stb. tették szükségessé. Kedden, november 6-án a belgrádi napilapok alig egy-két bekezdést szántak arra, hogy aláírás és bizonyítékok nélkül hírül adják: a legutóbbi időben — úgy mond — Magyarországra özönlenek vissza a volt horthysta csendőrök, fasiszta menekültek a nyugatnémetországi táborokból, gróf Esterházy és a Ganz-gyár egykori tulajdonosai. A Borba meglehetősen maliciával leköszölt egy TASZSZ-jelentést a Szovjetunió nagylelkű ígérletét illetően 50 ezer tonna gabona ajándékozásáról Kádárnak. Nagy teljes megbélyegzésének feladatát a vidéki lapokra, így például a Szarajevóban megjelenő Oszlobodjenijere bízta. „Azok a remények, amelyeket Nagy Imre kormányába vetettek, meghiusultak, mindenekelőtt elszántságának hiányában és képtelensége miatt, hogy útját állja a fasiszta és reakciós elemek előretörésének.” A szarajevói lap cikke azt erősítgeti, hogy a Kádár-kormány pozíciójánál fogva irányítani tudja az eseményeket; arról viszont természetesen nem szól egy szót sem, hogy ezt a helyzetet a Vörös Hadsereg teremtet- te meg Kádár számára.

4. Eltekintve Brilej november 6-i, ENBZ-beli beszédétől, melyet önök fő vonalaiban már bizonyára ismertek, a múlt hét végéig a jugoszláv sajtóban semmi újabb nem jelent meg, kommentárként a magyarországi helyzetről, leszámítva a Borba egy dagályos írását november 1-én. Ennek szerzője Markó Ristics, egykori párizsi jugoszláv nagykövet, jelenleg a Kulturális Bizottság elnöke. Az írásra az adott alkalmat, hogy francia szocialista körökben bírálták a jugoszláv magatartást a magyar eseményekkel kapcsolatban. A volt nagykövetet a sugallás háborította föl, hogy Jugoszlávia és Tito méltatlan lett az ügyhöz, mert nem ítélte el a szovjet beavatkozást. Ristics drámai színpadon esett elő a november 4-i pillanatot, amikor egész Ma-

gyarország a horthysta szakadék szélén imbolygott, és a „fehérterror” veszélye fenyegetően rajzolódott ki. Ez volt az a pillanat, amikor Kádár János megalakította új kormányát és a szovjet hadsereg segítségét kérte a magyar nép számára a reakció sötét erőinek megsemmisítéséhez.

5. November 10-én egy más irányból érkezett bírálatra a Borba újabb magyarországi témájú vezércikkkel vág vissza. A cikkíró a Nyugatnak Jugoszlávia közönyös magatartását bíráló álláspontjára az immár szokásos jugoszláv válasszal indít. Azal a támadással szemben veszi védelmébe Jugoszláviát, amelyet Enver Hodzsának a Pravdában megjelent cikke tartalmaz. Ez, miként önök is tudják, lényegében azt állította, hogy a szocializmushoz egyetlen út vezet, az, amelyet Moszkva jár, és mindenféle szóbeszéd valami másfajta szocializmusról nem egyéb a gyanútlan munkásoknak állított csapdánál. A Borba cikke természetesen tagadta, hogy Jugoszláviát bármilyen felelősség is terhelné a magyarországi események miatt. Ezek a sztálisták számlájára irandók (ezúttal a reakciók is feledésbe merültek). A cikk végül leszögezi, mivel a kapitalizmus visszaállítása szóba se jöhet, kézenfekvő, hogy „nincs visszatérés a régi sztálinista politikához.” Mintha valaki a sötétben fűtyörészne.

6. E levél egy-egy példányát eljuttatjuk Budapestre, Moszkvába, Washingtonba, Párizsba és Rómába. — Chancery.

Megjegyzések:

Észrevételezi, hogy a jugoszláv sajtó elhallgatja az igazságot a Magyarországon történetekről.

Úgy tűnik, Titonak nagyobb gondja a kommunizmus fennmaradása Magyarországon, mint az oroszok kivonulása. — E. F. Given, nov. 15.:

Titónak legalább annyira érdeke, mint Hruscsovnak, hogy véget vessenek a kommunista vezérek elleni tömeglázádnak és a kommunisták lincselésének. (Aláírás.) 56. nov. 15.

Tartalom

Az olvasóhoz	5
1956. október 23. előtt	7
Október 23—24.	29
Október 25.	41
Október 26—27.	55
Október 28—29.	67
Október 30—31.	77
November 1.	101
November 2—3.	113
November 4.	133